

Univerzita Karlova V Praze
Husitská teologická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Univerzita Karlova V Praze
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Adaptační obtíže nástupu a propuštění z vězení
a postpenitenciární péče

Difficulties concerning adaptation resulting
from entry and release from prison
and postpenitentiary care

Vedoucí práce:
PhDr. Václav Mitáš

Autor:
Jan Cina

Praha 2009

Anotace

Diplomová práce „Adaptační obtíže nástupu a propuštění z vězení a postpenitenciární péče“ pojednává v první části o adaptačních obtížích, se kterými se osoby nastupující do výkonu trestu odnětí svobody setkávají. Současně se v práci zabývám popisem vězeňského systému v ČR, architekturou detenčních zařízení a hygienickými podmínkami v těchto zařízeních. Nedílnou součástí je popis „druhého života“ odsouzených a průvodních jevů spojených s výkonem trestu odnětí svobody. Po této části následuje popis předvýstupního procesu odsouzených. V druhé části se zaměřuji na adaptační obtíže související s propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Popisuji prvotní kroky po propuštění a úskalí, se kterými se propuštění setkávají. Následuje popis postpenitenciárního prostředí v ČR, s reflexí k současné situaci. Tyto fakta doplňuji popisem mentorské činnosti v rámci programu „Šance“. Součástí práce je také dotazníkové šetření.

Annotation

Diploma thesis „Difficulties concerning adaptation resulting from entry and release from prison and postpenitentiary care“ in the first part deals with adaptation difficulties, which meet incoming men during entry into a prison. At the same time my work deals with description of the prison system in Czech Republic, architecture of detention facilities and hygienic conditions in these facilities. The integral part is description of the „second life“ of condemned and concomitant circumstances connected with execution of punishment. The next part deals with the description of the pre-release process. In the second part I put my focus on adaptation difficulties concerning release from prison. I describe the first steps after release and difficulties which meet prisoners after release. Next is the description of the postpenitentiary situation in Czech Republic, with reflexion on present situation. These facts are supported by the description of my mentor activity in terms of program „Šance.“ Part of thesis is also a questionnaire inquiry

Klíčová slova

Vězení, adaptace, obtíže, propuštění, postpenitenciární péče.

Keywords

Prison, adaptation, difficulties, release, postpenitentiary care.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze, dne 30. července 2009

Jan Cina

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především svému vedoucímu práce PhDr. Václavu Mitášovi za dobu během níž se mi ochotně věnoval, za jeho ochotu a chuť mou práci vést, za jeho trpělivost a poskytnutí hodnotných rad a kontaktů.

Velké poděkování také patří PhDr. Janu Kachlíkovi z věznice Vinařice za pomoc při distribuci dotazníků a za jeho cenné rady. Dále také odsouzeným z věznice Vinařice a organizaci SPJ, kde jsem měl možnost profesně působit. Děkuji také své rodině, Sandře Najmanové a přátelům za podporu, trpělivost a především důvěru, kterou projevíli nejen v době psaní této práce.

V Praze, dne 30. července 2009

Jan Cina

OBSAH

OBSAH	6
SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD.....	8
1. VĚZEŇSKÝ SYSTÉM V ČR.....	9
1.1 Specifika výkonu trestu a výkonu vazby	9
1.2 Obviněný versus odsouzený	12
1.3 Typy věznic pro VTOS.....	13
1.4 Architektura věznic v ČR	16
1.5 Vězeňský personál	17
2. ADAPTAČNÍ FÁZE VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ	21
2.1 Adaptační obtíže ve výkonu vazby.....	22
2.2 Adaptační obtíže ve VTOS.....	24
2.2.1 <i>Prizonizace</i>	25
2.2.2 <i>Institucionalizace a ideologizace</i>	26
2.3 Hygienické podmínky.....	27
2.4 „Druhý život“ vězňů a průvodní jevy spojené s VTOS	29
2.4.1 <i>Agrese</i>	30
2.4.2 <i>Adiktologická problematika</i>	31
2.4.3 <i>Sexualita v detenčních zařízeních</i>	33
2.4.4 <i>Účelové chování</i>	35
2.5 Fáze před výstupem	36
2.5.1 <i>Výstupní oddělení</i>	36
2.5.2 <i>Zajištění potřebných „formalit“ pro výstup</i>	39
2.5.3 <i>Aktivita neziskových organizací</i>	40
3. PO PROPUŠTĚNÍ.....	44
3.1. Návštěva úřadu práce a sociálního kurátora	46
3.2 Zajištění ubytování	47
3.3 Zaměstnání po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody	48
3.4. Dluhová problematika	49

4. POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE V ČR.....	55
4.1 Aktivity vyvíjené státem v oblasti postpenitenciární péče	55
4.2 Probační a mediační služba ČR.....	57
4.3 Současná situace v oblasti postpenitenciární péče v ČR.....	58
4.4 Mentoring.....	60
5. METODIKA.....	64
5.1 Východiska a cíle dotazníkového šetření	64
5.2 Stanovení hypotéz.....	67
6. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	68
6.1 Analýza dat dotazníku č. 1.....	68
6.2 Analýza dat dotazníku č. 2.....	80
6.3 Vyhodnocení.....	90
ZÁVĚR	92
POUŽITÁ LITERATURA	94
SEZNAM PŘÍLOH	97
PŘÍLOHY.....	98
SUMMARY	108

SEZNAM ZKRATEK

VS ČR, VS	Vězeňská služba České republiky
PMS ČR, PMS	Probační a mediační služba České republiky
SPJ	Sdružení pro probaci a mediaci v justici
VTOS, VT	výkon trestu odnětí svobody
NNO	nestátní neziskové organizace
ČHV	Český helsinský výbor

ÚVOD

O problematice týkající se vězňů, toho již bylo napsáno mnoho. Máme k dispozici poměrně solidní sbírku české literatury, jež se zabývá různorodými oblastmi problematiky vězňů. Čím se však tyto práce vyloženě nezabývají, jsou obtíže, které po nástupu a výstupu z vězení na propuštěného čekají.

Tuto problematiku nelze však zcela úplně a dobře interpretovat bez uvedení bližších a nezbytných souvislostí, bez kterých by náhled do oblasti penitenciární a postpenitenciární nebyl náhledem profesionálním. Penitenciární i postpenitenciární péče se jistě týká práce s lidmi po výstupu z vězení, ale každý pracovník pohybující se v této sféře, musí nutně znát alespoň základní fakta z této oblasti

V první polovině práce se soustředím na úvod do vězeňského prostředí v ČR, ale především na popis adaptačních obtíží uvězněných. Ve druhé polovině se zaměřuji především na obtíže před a po výstupu z vězení, kde se snažím zabývat se konkrétními problémy, které propuštění zažívají. Současně se pokouším o popis situace v oblasti postpenitenciární péče v ČR.

Důvodem, jenž mě vedl k sepsání této práce, byla především má praxe v organizaci „Sdružení pro probaci a mediaci v justici“, kde jsem působil v pozici mentora a měl jsem možnost zakusit práci s propuštěnými. Důvodem druhým byl stav bádání k této problematice na půdě HTF. Na toto téma, z řad studentů HTF, žádná diplomová práce zatím sepsána nebyla. Domnívám se tedy, že je na místě se pokusit tuto mezeru zaplnit a případně se pokusit do této zajímavé oblasti přinést něco nového. Pro zajímavost uvádím témata prací z řad studentů HTF týkající se penologie, které byly sepsány v období let 1997 – 2007.

1. Osobnost F. J. Řezáče – české vězeňství včera a dnes
2. Současné pojetí penitenciární pedagogiky s přihlédnutím k historické reflexi
3. Od pachatele k oběti
4. Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR
5. Práce s lidmi ve VTOS – užití logoterapie a existenciální analýzy
6. Probace jako průnik sociální práce do trestní justice
7. Vzdělávání ve vězení: motivace odsouzených ke vzdělávání

1. VĚZEŇSKÝ SYSTÉM V ČR

1.1 Specifika výkonu trestu a výkonu vazby

Velice často dochází ke smíšení pojmů výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby. Když se řekne, že je někdo ve vězení, nemusí to nutně znamenat, že je dotýčný vinen. Je tedy nutné si tyto dva způsoby přesně definovat, vymežit, určit jednotlivá specifika a účely. Definujme si tedy jednotlivé výkony literou zákona.

Zákon o výkonu vazby č. 293/1993 Sb. definuje účel zákona v § 1 a zásady výkonu vazby v § 2. Tyto dva paragrafy jsou pro základní definici nejpodstatnější. V této fázi je občan nazýván obviněným (obžalovaným) nikoliv odsouzeným. Je zde tedy stále přítomna presumpce neviny.

§ 1 - Účelem zákona je upravit podmínky výkonu vazby v trestním řízení, zejména stanovit práva a povinnosti osob ve vazbě, postavení příslušníků a občanských pracovníků (dále jen "zaměstnanci") Vězeňské služby České republiky (dále jen "Vězeňská služba") a dalších osob při zajišťování výkonu vazby a upravit dozor nad tímto výkonem.

§ 2 - Dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby (dále jen "obviněný"), hledět, jako by byl vinen. Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu 1) a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.¹

Hlavním účelem výkonu vazby je v podstatě zajištění obviněného, který je podezříván ze spáchání trestného činu. Do zařízení jsou umístěni tací obvinění, u kterých hrozí, že by mohli zmařit průběh vyšetřování (ovlivňování svědka, útěk ze země, apod.). Do výkonu vazby tedy nepatří funkce nápravná.

---

¹ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.

Nelze nápravně působit na někoho, o němž ještě nejsme přesvědčení, že si nápravu zaslouhuje a potřebuje. Do výkonu vazby lze přijmout obviněného jen na písemný příkaz soudu, vydaný na základě rozhodnutí o vzetí do vazby.

V případě podezření ze spáchání trestného činu státní zástupce podává obžalobu k soudu a je zahájeno soudní líčení. Vůči obviněnému je vznesena obžaloba a on se z role obviněného přesouvá do role obžalovaného

Jednotlivé podmínky, které vedou k umístění do jednotlivých zařízení, si uvedeme v následující kapitole. Rozhodně stojí za zmínku jednotlivé povinnosti, které ze zákona musí věznice obviněnému umožnit.

§ 4 - V průběhu výkonu vazby je věznice povinna podle možností obviněnému nabídnout účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech.

§ 6 - Jestliže o to obviněný požádá, umístí se do samostatné cely, umožňují-li to podmínky ve věznici. V odůvodněných případech může obviněný požádat o umístění do jiné cely.

§ 11 - Věznice poskytuje obviněným pravidelnou stravu za podmínek a v hodnotách, které odpovídají udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu a věku; přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic obviněných.

§ 12 - Obviněný má právo používat ve výkonu vazby vlastní oděv, prádlo a obuv za předpokladu, že splňují podmínky hygienické a estetické nezávadnosti a že má zajištěnu jejich výměnu na vlastní náklady.

§ 13 - Obviněný může přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení (dále jen "korespondenci") bez omezení.

§ 18 - Obviněný má právo na nepřetržitý osmihodinový čas ke spánku.²

---

² Ibid.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. Tento zákon staví občana již do role odsouzeného. Výkon trestu odnětí svobody se odehrává ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních vazebních věznic.

Dle zákona *musí být trest umožněno vykonávat způsobem, který respektuje důstojnost odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody, tím však nesmí být ohrožena ochrana společnosti.*³ Zde tedy můžeme spatřovat zásadní rozdíl mezi vazbou a vězením. Vazba zadržuje obviněného za účelem nenarušení trestního řízení. Avšak vězení již plní funkci nápravnou a ochranou (ochrana společnosti), na kterou je pamatováno již hned ve 2. §. Do výkonu trestu lze přijmout odsouzeného jen na základě písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem.

Pro zajímavost určitá práva pro vězněné plynoucí ze *zákona č. 169/1999 Sb.*

§ 16 - Odsouzeným se poskytuje pravidelná strava za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jeho zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. V rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených. Odsouzeným se zabezpečuje denně osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování, nejméně jednohodinová vycházka a přiměřené osobní volno.

§ 17 - Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení (dále jen "korespondence") bez omezení, pokud zákon nestanoví jinak.

§ 18 - Odsouzenému se v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou. V zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu lze odsouzenému povolit použití telefonu ke kontaktu s jinou osobou, než je osoba blízká. Náklady spojené s použitím telefonu hradí odsouzený.

§ 19 - Odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Odsouzenému může ředitel věznice povolit v souvislosti s návštěvou opuštění věznice, lze-li mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

---

³ Ibid.

§ 24 - Odsouzený má právo dvakrát ročně, zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků, přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg.

§ 34 - Odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se obvykle umožní, aby získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci. Odsouzení zařazení do denní formy studia jsou pro účely tohoto zákona posuzováni jako odsouzení zařazení do práce.⁴

1.2 Obviněný versus odsouzený

Rozdíl mezi obviněným, obžalovaným a odsouzeným jsme již nastínili v předchozí kapitole. Grafické znázornění a ujasnění celého procesu nám nabízí následující graf.

Graf 1: Od obvinění k odsouzení⁵

Z grafu vyplývá, že fáze obvinění je aplikována po dvou liniích.

⁴ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

⁵ Převzato a upraveno z: MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. 1. vyd. 2003. Str. 107. ISBN 80-7042-256-4.

Linie A: obviněný je ve vyšetřovací fázi umístěn do vazební věznice z důvodu umožnění hladkého průběhu vyšetřování. Do podání obžaloby státním zástupcem je občan stále v roli obviněného. Poté je státním zástupcem podána obžaloba a role obviněného se mění na roli odsouzeného. Z vazební věznice po verdiktu soudu putuje obžalovaný do věznice a jeho role se mění na odsouzeného. Nastává výkon trestu odnětí svobody. Další variantou je, že soud uvalí podmíněný trest a odsouzený si trest vykoná na svobodě formou alternativního trestu (např. obecně prospěšné práce) nebo je obžalovaný zproštěn viny.

Linie B: obviněný je vyšetřován na svobodě. Následující postup je totožný s linií A.

1.3 Typy věznic pro VTOS

Pro představu v jakých podmínkách se odsouzený nachází, je nezbytné uvést typologii věznic při VTOS. Od umístění do konkrétního typu vězení se odvíjí celý adaptační mechanismus při výkonu trestu, ale i po něm. Každý jednotlivý typ má svá specifika, která v procesu adaptace hrají významnou roli. „Ať už se jedná o stavebně-technické zabezpečení, jako jsou zdi, ploty, signalizace, apod. Dále se liší způsobem dozoru nad vězňáky a jejich pohybem uvnitř areálu.“⁶

Typy věznic dle způsobu střežení a bezpečnosti se dělí do 4 základních skupin⁷

1) Věznice typu A – s dohledem: V prostorách věznice se pohybují odsouzení bez omezení. Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí vychovatel minimálně jedenkrát týdně.

V mimopracovní době se odsouzeným umožňuje volný pohyb mimo věznici, a to k účasti na akcích kulturně výchovných a osvětových, sportovních, bohoslužbách a k návštěvám zdravotnických, rehabilitačních a obdobných zařízení, na základě povolení ředitele věznice, který rozhodne, zda budou doprovázeni zaměstnancem Vězeňské služby.

---

⁶ SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. 1. vyd. 2007. Str. 37. ISBN 978-80-7372-287-6.

⁷ § 51 – 54, vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.

Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice jednou za dva týdny povolit odsouzenému dočasně opustit věznici nejdéle na dobu 24 hodin; o povolení dočasného opuštění věznice se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopisu, ze kterého je zřejmé, kde a po jakou dobu se může zdržovat.

2) Věznice typu B s dozorem: V prostorách věznice se odsouzení pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb uvnitř věznice.

Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za hodinu.

Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů; dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát týdně.

Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici k návštěvám zdravotnických, rehabilitačních a obdobných zařízení. Ředitel věznice rozhodne, zda budou doprovázeni zaměstnancem Vězeňské služby.

Odsouzeným se vydávají propustky s vyznačením prostoru, ve kterém se mohou pohybovat ve stanovené době. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice jednou za měsíc povolit odsouzenému dočasně opustit věznici nejdéle na dobu 24 hodin; o povolení dočasného opuštění věznice se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopisu, ze kterého je zřejmé, kde a po jakou dobu se může zdržovat.

3) Věznice typu C – s ostrahou: V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice výjimečně povolit volný pohyb v prostorách věznice při plnění pracovních úkolů.

Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Odsouzení, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, mohou být zaměstnáni na nestřežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad pracovní činností odsouzených provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za 45 minut. Pro odsouzené umístěné ve výstupním oddělení lze organizovat akce mimo věznici, kterých se vždy účastní zaměstnanec Vězeňské služby.

Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla za dohledu zaměstnance Vězeňské služby. V souvislosti s návštěvou může odsouzeným ředitel věznice jednou za dva měsíce povolit dočasně opustit věznici nejdéle na dobu 24 hodin; o povolení dočasného opuštění věznice se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopisu, ze kterého je zřejmé, kde a po jakou dobu se může zdržovat.

Věznice typu D – se zvýšenou ostrahou: V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby.

Odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice nebo mohou vhodnou práci vykonávat v celách. Dohled nad pracovní činností odsouzených provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za 30 minut. Odsouzeným se nepovoluje volný pohyb uvnitř věznice ani při plnění pracovních úkolů. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla za dohledu příslušníka Vězeňské služby.

Mimo zařazení do konkrétního typu věznice se provádí také diferenciaci odsouzených na základě těchto skutečností:⁸

- 1) Mladiství od dospělých.
- 2) Recidivisté od prvotrestaných.
- 3) Za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti.
- 4) Trvale pracovní nezařaditelní.
- 5) S duševními poruchami a poruchami chování.
- 6) S uloženým ochranným léčením.

---

⁸ § 7 zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

1.4 Architektura věznic v ČR

Jedním z nejpálčivějších problémů českého vězeňství je architektonické řešení věznic. Tento problém se může laické veřejnosti jevit jako nedůležitý, či dokonce naprosto nepodstatný. Opak je však pravdou. Správné dispoziční řešení vězeňských zařízení, je jedním z hlavních klíčů k tomu, jak vytvořit prostředí výkonu trestu účinné a především humánní.

Je na místě udělat si malý přehled o vězeňských zařízeních v ČR. Zásadním faktem, který odráží architektonickou problematiku českého vězeňství, je skutečnost, že ani jediné zařízení sloužící k výkonu trestu v ČR, nebylo postaveno k penitenciárním účelům. Z větší části se jedná o bývalé vojenské areály a jim podobné. Např. věznice Valdice vznikla z bývalého kartuziánského kláštera, který byl postaven v 17. století. Nebo věznice Mírov, jejíž historie sahá až do poloviny 12 století. Zařízení, která jsou užívána k výkonu trestu, byla původně užívána k jinému účelu. Většina z nich byla původně vystavěna ve 40. a 50. letech minulého století jako tábory nucených prací.

Tomu odpovídá i způsob ubytování, který byl řešen ve smyslu kolektivním. V některých věznicích jsou odsouzení ubytováni i po 20 na jedné ložnici. „Věznice, které byly původně vystavěny ve 40. a 50. letech minulého století jako tábory nucených prací, tedy ve stylu kolektivního ubytování odsouzených, nejsou, v současné době, kdy je prosazován trend humanizace vězeňství, příliš vhodné.“⁹ Samotné architektonické a dispoziční řešení má poměrně velký vliv na psychiku vězněného jedince. Konkrétními body této problematiky se budu věnovat v podkapitole 2.3.

Stát v současné době nemá dostatek finančních prostředků na rekonstrukci či realizaci nových staveb pro výkon trestu. „Částka, která by byla zapotřebí, by činila do roku 2003 zhruba 9 miliard Kč.“¹⁰ V současné době toto číslo není známo. Není však důvod myslet si, že by tato částka nějak rapidně klesla. Zajímavým řešením se jeví poměrně nová zpráva o tom, že by se do výstavby vězeňských zařízení implementoval i soukromý sektor.

---

⁹ Zpracoval Vězeňský tým Českého helsinského výboru. *Zpráva o realizovaném monitoringu věznic v průběhu roku 2003*. [online]. 2003, [cit. 2009-05-14]. Str. 6.

¹⁰ MECLOVÁ Kamila, *Úvodník generální ředitelky VSČR, 2001*
URL: < http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=156 > [cit. 2009-05-13].

K tomuto trendu, který je v západní Evropě častější (první soukromá věznice již v roce 2001 v Bloemfonteinu)¹¹, se začínáme přidávat i my. Konkrétně se jedná o věznici v Rapoticích u Brna, kde by se vedle státní věznice měla nacházet i první soukromá věznice. Zatím lze hovořit pouze o plánu a předběžných vyjednáváních.

Mělo by se jednat o největší vězeňský areál v ČR, kde by byla splňována veškerá kritéria humánnosti a moderního vězeňství. Jedná se o zlomový bod v českém vězeňství, díky kterému by se cesta k humanizaci vězeňství zrychlila. Dalším významným bodem k zlepšení této situace je „systematizování místa vězeňského architekta“¹² na generálním ředitelství.

1.5 Vězeňský personál

Předchozí kapitola nás uvedla do problému stavu českých věznic. Jedná se o působení dispozičního řešení, které má na vězňené bezesporu zásadní vliv. Vytvořit změny v této sféře je záležitost finančně velice nákladná.

Další vliv a to možná ten nejzásadnější, má na svých bedrech vězeňský personál. Jsou to lidé, kteří jsou v časté interakci s vězňenými. Jedná se o odborníky jednotlivých profesí, kteří si zvolili za pole svého působení vězení. Personální strukturu pracovníků, kteří se obvykle podílejí na programech zacházení, tvoří: speciální pedagog, sociální pracovník, pedagog volného času, vychovatel, psycholog. Každý z těchto specialistů působí na odsouzené vlastním způsobem a specializací. V obecném měřítku, tak se svými kolegy vytváří vhodné prostředí pro komplexní péči o odsouzeného. Jsou podřízeni vnitřnímu řádu věznice a vedoucímu příslušného oddělení, musí akceptovat Kodex profesní etiky zaměstnance VS ČR¹³ nad kterým dohlíží Etické Fórum – sekce pro vězeňství.¹⁴

---

¹¹ MENZELOVÁ, Kateřina. *Euro - vězni v soukromí*. [online]. 2004, [cit. 2009-05-13].

URL: <<http://www.pppcentrum.cz/index.php?cmd=article&lang=cs&id=14>>.

¹² HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 46. ISBN 80-86708-05-5.

¹³ Více o Kodexu profesní etiky lze najít v časopise: *České vězeňství* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2004. 4. číslo. Str. 23-25 . [cit.2009-05-14].

URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36>.

¹⁴ *Statut sekce pro vězeňství: etického fóra České republiky*

URL: <http://ad.vscr.cz/news_files/STATUT_Sekce_pro_vezenstvi.htm> [cit. 2009-05-14].

Specifika jednotlivých profesí dle sborníku *Mezi vězením a komunitou*¹⁵

Speciální pedagog: jeho základní činností je metodická a koordinační činnost v oblasti speciálně pedagogických preventivních a poradenských služeb, přičemž má určovat a aplikovat účinné diagnostické a výchovné metody a postupy. Vypracovává koncepcí programu zacházení pro jednotlivé skupiny odsouzených. Odpovídá za odbornou úroveň realizace programu zacházení a naplňování jeho cíle.

V oblasti pedagogických aspektů výkonu trestu je odborným poradcem ředitele věznice, a to nejen vzhledem k odsouzeným, ale i zaměstnancům. Speciální pedagog se také podílí na zpracovávání návrhů umístění odsouzeného do krizového, výstupního či specializovaného oddělení. Podílí se na výběru a zařazení vhodných odsouzených do učebních oborů, popř. rekvalifikačních kurzů.

Sociální pracovník: základním úkolem je samostatná sociální práce, která je zaměřena zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života. Spolupracuje s orgány sociálního zabezpečení, poskytuje odsouzeným samostatně sociálně – právní poradenství. Téměř ve všech věznicích je sociální pracovník stálým zástupcem pro spolupráci s Probační a mediační službou ČR a zajišťuje kontinuální sociální práci v kooperaci se sociálními kurátory, dalšími státními orgány a s neziskovými organizacemi. Navazuje kontakty s rodinnými příslušníky odsouzených a podílí se na řešení jejich sociálních problémů.

Dbá na zajištění a dodržení standardů kvality poskytovaných sociálních služeb. Stejně jako speciální pedagog se podílí na zpracovávání návrhů k zařazení odsouzených do výstupního, popř. specializovaného oddělení. Navrhuje přerušení výkonu trestu ze sociálních důvodů. Při výstupu odsouzeného z výkonu trestu podává návrh na výši sociální výpomoci. Jeho práce má charakter sociální práce směřující k sociální rehabilitaci.

Pedagog volného času: realizuje individuální a skupinové, zájmové a sebeobslužné, eventuálně podle odbornosti a kvalifikace i terapeutické rukodělné, sportovní a kulturní činnosti s odsouzenými. Jeho činnosti metodicky řídí speciální pedagog.

---

¹⁵ Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vydání. Část 3.1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 38-41. ISBN 978-80-904116-0-9.

Ve spolupráci s ostatními zaměstnanci organizuje a realizuje pro odsouzené hromadné akce volnočasového charakteru. Sleduje kvalitu účasti odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování a informuje ostatní zaměstnance o důležitých zjištěních. Dvakrát do roka zpracovává zprávu o zájmové činnosti ve věznici.

Zodpovídá za provoz rukodělné dílny a vedoucímu oddělení překládá jednou za čtvrt roku přehled o výrobcích odsouzených. Organizuje výstavy a podílí se na případné estetizaci věznice díly, vytvořenými v zájmových kroužcích odsouzených.

Psycholog: „mezi základní činnosti psychologa působícího ve vězeňství patří psychologická diagnostika, individuální nebo skupinové psychologické poradenství a psychoterapie. Tyto speciální odborné služby jsou poskytovány jak vězněným osobám, tak i vězeňskému personálu. Psycholog může významným způsobem ovlivňovat složení vězeňského personálu.“¹⁶

Vychovatel: jeho náplní práce je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti, vzdělávání a resocializaci. Metodicky je vychovatel usměřován speciálním pedagogem. Má přehled o odsouzených zařazených do kategorie možných objektů násilí a kategorie možných pachatelů násilí. Dbá na kázeň a upravenost odsouzených, na pořádek, čistotu a estetizaci ubytovacích prostor.

Má povinnost kontrolovat korespondenci, telefonáty a příchozí i odchozí balíky odsouzených. Vyřizuje žádosti a stížnosti odsouzených. Musí zajistit, aby všichni odsouzení měli přístup k právním předpisům upravujícím výkon trestu.

Ve spolupráci s odbornými pracovníky se podílí na zabezpečování péče o odsouzené, kteří odmítají stravu či mají sklony k suicidiální aktivitě. Každý den kontroluje všechny prostory užívané odsouzenými, s cílem odhalit držení nepovolených věcí a udržet stanovený pořádek a kázeň.

Z tohoto přehledu již víme jaké úlohy a povinnosti by jednotlivé profese měly splňovat. Lze snadno vyčíst, že na každého pracovníka je kladena velká míra odpovědnosti, odevzdanosti, sociálně-etického povědomí. Jedná se o vlastnosti, které nejsou zcela samozřejmé, a které činí takového specialistu, specialistou v pravém slova smyslu. Takovýto lidé by měli být náležitě oceněni a motivováni.

---

¹⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 57. ISBN 80-86708-05-5.

Jestliže stát není schopný vytvořit materiální podmínky pro vězněné tak, aby splňovala veškerá kritéria moderního vězeňství, měl by zásadně investovat do lidských zdrojů, které mohou tento deficit vyplnit a snad i z části nahradit. Je na místě uvědomit si, že jedna z cest, která české vězeňství přiblíží zase o kus blíže standardu moderního vězeňství, je právě cesta skrze kvalifikovaný, motivovaný a nezkorumpovatelný personál.

2. ADAPTAČNÍ FÁZE VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ

Život každého z nás je prostoupen permanentní adaptací na sociální prostředí, ve kterém se postupným vývojem ocitáme. Jedná se o přirozený socializační proces, který nás udržuje v rámci společenské normality a ve své vlastní existenci. Adaptace jako taková je v literatuře pojímána způsobem dvojitým. Adaptace psychická a fyzická. Je o ní hovořeno v kontextu civilní společnosti, nikoliv v kontextu vězeňského prostředí.

Při procesu adaptace v běžném životě se jedná o změnu stavu, na kterou reagujeme příslušnými vzorci chování a díky sociálnímu zrcadlu civilní společnosti, jsme schopni rozpoznat, zda adaptace směřuje správným či nesprávným směrem. Máme k dispozici takové prostředky a možnosti, díky kterým můžeme proces adaptace libovolně oddalovat, měnit a přizpůsobovat naším možnostem a potřebám. Disponujeme svobodou a časem, jež ve vězeňském prostředí nejsou v takové míře, aby naše jednání a reakce na jednotlivé podmínky nebyly tímto deficitem poznamenány.

Je tedy nutné rozlišit mezi adaptací „v civilu“ a mezi adaptací ve vězeňském prostředí. Rozlišením jednotlivých fází adaptace na vězeňské prostředí se budeme věnovat v následujících podkapitolách.

Nástup výkonu trestu (ať už vazebního, či odnětí svobody) s sebou nese zásadní úskalí. U recidivistů tento problém není tolik markantní, tuší do jakého prostředí vstupují a mají o jejich budoucím působišti již určitou představu. U prvotrestaných je situace podstatně odlišná. Jedinec odchází do, pro něj, naprosto neznámého prostředí, které zná nanejvýš z vyprávění, literatury, či filmu. Ještě než však do prostoru věznice vstoupí, musí si prožít pocit uvědomění si chyby, selhání. Na úkor jeho vlastního pochybení se ocitá v kontrastu se státní mocí. Obava z neznáma začíná nabývat na reálnosti. Pro obžalovaného se začíná měnit kompletně celý jeho život. Jedná se o zásadní změnu v jeho životě. Nutno podotknout, že ne pouze v jeho životě, ale také v životě jeho blízkých. Rodina tak přichází o otce, živitele, manžela. Jak pro obžalovaného tak i pro jeho blízké hrozí riziko stigmatizace. Pro oba aktéry (obviněný a rodina) tak nastává zdlouhavý proces adaptace.

2.1 Adaptační obtíže ve výkonu vazby

Počáteční šok, přesně takto lze nazvat prvotní pocity při vstupu do výkonu vazby. Šok lze definovat jakožto vytržení ze stavu, který je jedincem dlouhodobě považován za stav, ve kterém mu nehrozí nebezpečí. Ztráta tohoto stavu konkrétně vystihuje vstup z civilního života do vazební věznice.

Stěžejním problémem je zde samotné uvědomění si situace a faktu nástupu výkonu vazby. Toto uvědomění hraje v psychice obžalovaného závažnou roli. Skrze uvědomění si vlastního selhání a přijetí tohoto neúspěchu, lze u psychicky a sociálně vyspělé osobnosti, očekávat poměrně dobré adaptační schopnosti. U osob, které vzdorují své vlastní upřímnosti vůči sobě a nejsou schopni si toto selhání připustit, se stávají adaptačně labilní a proces adaptace se tak stává závažným problémem, který obžalovaného zasahuje globálně. Projevy negativního chování nazýváme vazebními reakcemi.¹⁷ Obžalování při výkonu vazby dle Černíkové¹⁸ trpí třemi základními vazebními reakcemi:

1) Realistické vyrovnávání zátěžových situací: tento proces může zvládnout pouze psychicky odolný jedinec, který si ve vazebních podmínkách dokáže vytýčit reálné cíle. Svůj cíl vidí v podmíněném propuštění a jeho aktivita směřuje tímto směrem. Snaží se trestem „proplout“ bez závažnějších pochybení. Nespornou výhodou je samozřejmě dobře fungující sociální zázemí v jeho civilním životě, ke kterému upíná svou snahu.

2) Agresivně – nepřátelské chování: způsob agresivního chování je spuštěn faktem prohry, omezením svobody a nutností podřizovat se vězeňskému systému. Agrese je v počátku namířena proti oběti trestného činu, následně vůči policistům, vyšetřovateli, soudci.

3) Nepřiměřená kompenzace a projekce: jedná se o úmyslné vytěšňování pocitu viny nebo samotného faktu uvěznění. Projekcí je myšleno svalování viny na ostatní a ulehčení tak svému svědomí. V případě připuštění si veškeré viny, uvědomění si situace a nenalezení vhodných obranných mechanismů, může u takovýchto jedinců nastat proces rezignace, pasivity či sebevražedného jednání.

---

¹⁷ ČERNÍKOVÁ, V Bratislava - SEDLÁČEK, Vojtěch: *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. 2002. Str. 62. ISBN 80-7251-104-1.

¹⁸ *ibid.*

Z předchozího si můžeme všimnout, že výkon vazby je v jistých ohledech (zvláště pro prvotrestané) pro obžalované velice náročnou psychickou zkouškou. V porovnání s VTOS je to pro člověka vůbec první kontakt s vězeňským prostředím. Obžalovaný v podstatě ještě neví jaký trest ho čeká a kde ho bude vykonávat. Ocítá se tak ve stavu (v případě dlouhodobé vazby) dlouhodobé nejistoty, která se vztahuje jak vůči jemu samotnému tak i okolí, které zanechal „venku“. Neví, jakým způsobem probíhá vyšetřování, žije ve světě představ, nadějí a očekávání. Zajímavým způsobem na tento problém nahlíží Mitáš.¹⁹ Proces adaptace rozděluje do 3 fází.

1) Adaptační fáze: jedná se o proces, kdy obžalovaný vstupuje do výkonu vazby a nechává na sebe působit veškeré vlivy, které s prvním vstupem do vazební věznice souvisejí. Jedná se o ztrátu společenského postavení, ztrátu soukromí, ztrátu svých hygienických návyků, apod. Jednoduše řečeno, ztrátu všeho čím na svobodě disponoval. Hlavní roli zde podle Mitáše hraje strach z izolace.

2) Adjustační fáze: samotný pojem adjustace znamená dostatečnou připravenost, připravenost k činnosti. V prostředí vazební věznice se tedy jedná o vyšší stupeň adaptace a to ve smyslu sofistikovanějšímu přizpůsobení se situaci, ve které se ocitl. Fáze adjustace nastává zhruba již po 14 dnech. Obžalovaný si začíná zvykat na řád vazební věznice, učí se komunikovat se spoluvězni, s personálem. Začíná tak být pomalu dostatečně připraven „k činnosti být vězněm“ v pravém slova smyslu. V literatuře je tato fáze označována jako počátek prizonizace, o které se zmíním později. pozn.²⁰

3) Anxiózní fáze: anxiozitu lze definovat jakožto úzkostný strach z neznámé příčiny. Konkrétně se jedná o strach z blížícího se soudního řízení a o strach a úzkost z nastávajícího trestu. Tato fáze odeznívá až po umístění do konkrétního zařízení pro VTOS.

---

¹⁹ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Stráž pod Ralskem: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. Str. 28-31.

²⁰ Lze si povšimnout, že první dvě fáze probíhají v podstatě i po výstupu z VTOS v opačném směru. Adaptační fáze se stává fází opětovného navykání si na civilní společnost, která se po dlouhodobém trestu zdá stejně jiná, jako se zdálo první setkání s vězeňským prostředím.

Adjustační fáze stejně tak jako ve vazební věznici přichází až po určité době, kdy je jedinec připraven na komunikaci s novou společností, na přijetí nového řádu, apod. Více v části po propuštění.

2.2 Adaptační obtíže ve VTOS

Z vazebního prostředí, které bylo plné nejistoty, přichází po verdiktu soudu (již odsouzený) do VTOS. Svým způsobem to lze nazvat určitým „uvolněním“ alespoň v tom smyslu, že odsouzený již zná délku svého trestu a místo výkonu. Má před sebou jasně danou časovou jednotku, během níž bude žít svůj život ve vězení.

Jeho první kroky vedou do nástupního oddělení, kde se odsouzený seznamuje s vězeňským řádem, se způsobem pohybu ve věznici, atd. Je mu stanoven tzv. Program zacházení, který přesně specifikuje kritéria, na základě kterých bude odsouzený posuzován. Program zacházení obsahuje 5 základních kategorií aktivit, přičemž každý odsouzený má mít ve svém programu obsaženu alespoň jednu aktivitu z každé kategorie. Jedná se o kategorie: pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, zájmové aktivity a utváření vnějších vztahů.²¹

Mimo všechna tyto „pozitiva“ je však nutné si uvědomit, že se člověk dostává do míst, které naprosto nezná, kde bude trávit čas s lidmi, se kterými by ho dobrovolně pravděpodobně trávit nechtěl. Jednoduše řečeno bude ve výkonu trestu. Hygienické podmínky, na které byl zvyklý, jsou absolutně jiné. „Veškeré jeho jednání a pohyb bude cíleně usměrňováno a organizováno dle časového rozvrhu dne. Bude zbaven svobodného pohybu, možnosti používání finančních prostředků, možnosti přípravy vlastní stravy.“²² Podmínky VTOS tak spouštějí proces adaptace, který bude odsouzenému způsobovat značné obtíže. Normy jeho sociálního chování v prostředí věznice ztrácejí význam a platnost. Je zapotřebí volit nové modely chování, které jsou zbytkem vězeňské populace akceptovány.

Odsouzený se tak dostává do procesu sociálního učení, kdy se jeho původní sociální návyky a osobnost začíná měnit dle modelu majoritní většiny vězeňské komunity. Dostává se do procesu prizonizace.²³

---

²¹ Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňů* osob. 1. vydání. Část 3.1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. ISBN 978-80-904116-0-9. Str. 45-46.

²² *České vězeňství* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005. 1. číslo. Str. 7. [cit. 2009-05-14]. Str. 7. URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36>.

²³ Jindy také používaný pojem – Kriminální infekce.

2.2.1 Prizonizace

Prizonizace patří mezi nejdůležitější adaptační obtíže při VTOS. Jedná se o specifický penologický jev, který definuje působení penitenciárního prostředí na osobnost odsouzeného. Tento jev lze charakterizovat jako adaptační změnu v chování člověka, za účelem udržitelnosti společenského statutu mezi spoluvězněnými. Jak jsem již zmínil; jedná se o jednu z nejdůležitějších adaptačních obtíží, avšak na druhou stranu také o zcela pochopitelný jev, který přirozeně vstupuje do života odsouzeného. Nejdůležitější snad ani není ve smyslu naučení se mu (naopak), nýbrž ve smyslu postpenitenciární péče. Jedná se konkrétně o tento jev, jež působí v péči o propuštěného (zejména po dlouhodobých trestech) ty nejtěžší úskali.

Tento fenomén se pokusím přirovnat ke kulturnímu šoku. Kulturní šok probíhá při situacích, kdy se jedinec dostává, z pro něj známého prostředí, do prostředí kulturně, architektonicky, sociálně naprosto odlišného. V počátku zakouší stavy strnulosti, chvilkových úzkostí, dezorientace. Jedná se o dočasný rozpad naučených zvyklostí, které jsou konfrontovány s cizím prostředím a ve kterém původní modely chování tak úplně nefungují. Po určité době (v případě akceptace tamějších pravidel) jsme schopni začít postupně fungovat a adaptovat naše chování vůči novému prostředí. Nová kultura a prostředí se začíná infiltrovat do našeho chování a my tak postupně získáváme schopnost poměrně standardního fungování dle místních norem. Schopnost návratu k původní kultuře a vzorcům chování, je stejně tak jako při VTOS, závislá na délce časové jednotky strávené na onom či onom místě.

Prizonizace je ve svém jádru také kulturním šokem. Ovšem podmínky, na které si odsouzený musí zvykat, jsou nevyžádané, nejsou svobodně zvolené. Jedná se o vynucené formy chování z řad spoluvězňů v kombinaci s řádem konkrétní věznice. Literatura se v definici prizonizace shoduje a definuje ji jako: adaptaci na život ve vězeňských podmínkách²⁴ či jako přeměna svobodného člověka ve vězně.²⁵ Důležité je podotknout, že většina vzorců chování, které ve vězeňském prostředí fungují, jsou důrazně vyžadovány a v případě porušení samozřejmě sankcionovány.

---

²⁴ NETÍK, Karel – Netíková Daria. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha. Karolinum 1994. kap. 2.3.2. ISBN 80-7066-518-1.

²⁵ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 66. ISBN 80-86708-05-5.

Hála²⁶ ve své publikaci uvádí tzv. vězeňský kód, který obsahuje typická, vězeňská, nepsaná pravidla jako: „starej se sám o sebe, nedonášej, neokrádej kamarády, plat' dluhy, nešplhej, buď chlap, aj.“

Na stranu druhou si však dovolím tvrdit, že i tento jev v sobě nese pro psychiku odsouzeného určité pozitivum. Odsouzený má pocit splynutí s davem. Není vystaven účinku trestu pouze sám. Má možnost konfrontovat své prožitky s ostatními. Jakožto lidská bytost má potřebu žít ve společenství, kterým je po dobu trestu společenství spoluvězňů. Hála²⁷ správně poukazuje na to, že tento jev musí být systematicky monitorován a vlivem vězeňského personálu usměrňován do únosných mezí, neboť v opačném případě hrozí vznik propasti mezi vězňenými a personálem a jakákoliv aktivita ve smyslu plnění Programů zacházení je tak v ohrožení. Vězeňská komunita se tak ocitá v protipólu vůči personálu a samotný smysl trestu tak ztrácí své opodstatnění. Ze strany vězňených bude působit silná rezistence.

2.2.2 Institucionalizace a ideologizace

Tyto dva termíny kontinuálně navazují na proces prizonizace a jsou v podstatě jejími produkty. Každý z těchto produktů je ovlivněn různými aspekty. Zásadní roli zde hraje délka trestu, typ osobnosti, vnitřní přesvědčení, kvalita vnějšího sociálního zázemí, kvalita vězeňského personálu, aj. V podstatě lze konstatovat, že stejně tak jako z procesem prizonizace, se každý vězeň setká i s těmito dvěma produkty. Do jaké míry jim podlehne, závisí na kvalitě výše zmíněných vlastností.

Institucionalizace: podléhá jí téměř každý vězeň. Jedná se o návyk na vysoce organizovaný způsob vězeňského života. Čím delší trest, tím větší vliv institucionalizace. V extrémních případech se může stát, že odsouzený si na vězeňský život navykne natolik, že v reálných podmínkách vnějšího světa není schopný fungovat. Je tím myšlena především ztráta schopnosti organizace času. Odsouzený je navyklý na „vězeňský čas“, na pravidelné dávky jídla v danou hodinu, apod.

---

²⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 66. ISBN 80-86708-05-5.

²⁷ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 67. ISBN 80-86708-05-5.

Ideologizace: „přijímání a přejímání hodnot, postojů, názorů a norem chování, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených. Ideologizace vyústí ve vlastní, skrytý, ilegální život, v život vězeňské subkultury. Ten má vždy desocializační charakter.“²⁸

Mitáš ve své práci zmiňuje dvojsečnost problematiky prizonizace a jejich dvou produktů, institucionalizace a ideologizace. „Z hlediska prevence mimořádných událostí je takové rozpoložení vězně snad do jisté míry prvoplánově vyhovující, ovšem z hlediska dalšího výhledu na práci s ním jde o zcela negativní skutečnost. Měli bychom spíše usilovat o to, aby náš klient byl adaptovaný: v pokud možno solidní psychické i fyzické kondici, ale zachovávající si svoji důstojnost a pokud možno i vnitřní svobodu. Slušný, ale ne konformní.“²⁹

2.3 Hygienické podmínky

Na psychiku odsouzeného působí mimo jiné i aspekt hygienických podmínek, který v literatuře není dostatečně zmiňován. Ačkoli se problematika hygienických podmínek nejeví natolik závažnou, na proces adaptace má zásadní vliv. Hlavním nedostatkem v této oblasti je již zmiňovaná architektura detenčních zařízení, která ve většině případů není k detenci určena a neodpovídá normám moderních vězeňských evropských pravidel. Odsouzený se tak ocitá nejen pod vlivem prizonizace, ale i pod vlivem prostředí, které hygienickým podmínkám odpovídá ne zcela. Již samotný způsob ubytování v některých vězeňských zařízeních, působí pro odsouzené jako velice závažný stresor. Jedním z největších problémů českého vězeňství je nedostatečná prostorová kapacita. Dle Zprávy Českého helsinského výboru o vězeňství (2003 - 2005)³⁰, by měl prostor pro jednoho vězně činit 4m² což je závazná právní norma, tato norma „zároveň však stanoví výjimku z povinnosti ji dodržet, a to v případě, že celkový počet odsouzených .... ve věznicích téhož typu .... v rámci republiky ..., překročí kapacitu věznic tak, aby na jednoho odsouzeného připadala plocha 4m² (§ 17 odst. 7 vyhl. č. 345/1999 Sb., in vyhl. č. 109/1994 Sb., řád výkonu vazby analogicky).

²⁸ MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. 1. vyd. 2003. Str. 59. ISBN 80-7042-256-4.

²⁹ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Stráž pod Ralskem: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. Str. 30.

³⁰ URL: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006051103> > [cit. 2009-05-13].

Fakticky to znamená, že závazek vyplývající z právních předpisů je stanoven tak, že prakticky dodržen být nemusí a ani není (s ohledem na současnou celkovou přeplněnost věznic).³¹

Problematika hygienických podmínek je konkrétně řešena v dokumentu Evropská vězeňská pravidla z roku 2006. Dle zmiňovaných doporučení v tomto dokumentu, lze rozdělit hygienickou problematiku do dvou částí: hygiena společných prostorů a osobní hygiena.

1) Hygiena společných prostorů:

„Ubytování zajišťované pro vězně, zejména pak veškeré prostory určené pro spaní, musí respektovat lidskou důstojnost a co možná nejvíce potřebu soukromí, a musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména s ohledem na plošnou výměru, počet metrů krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání. Ve všech prostorách, v nichž mají vězni žít, pracovat nebo se shromažďovat, je třeba dodržovat tyto podmínky: a) musí mít dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle číst nebo pracovat.

Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu s výjimkou případů, kdy existuje dostatečně efektivní klimatizační zařízení; b) umělé osvětlení musí odpovídat uznávaným technickým normám.³² Nezbytnostmi jsou v jiné publikaci dle Bajcury WC oddělené neprůhlednou zástěnou, umyvadlo s tekoucí vodou, okno poskytující dostatek denního světla a stropní osvětlení. Cela musí být denně větrána, popřípadě také vytápěna. Patrová lůžka lze užívat, jen bude-li mezi horní a dolní ložnou plochou vzdálenost nejméně 80 cm. Na jednoho vězně bude v cele připadat nejméně 7 m³ vzduchu.³³

2) Osobní hygiena:

„Při přijetí vězně do věznice musí být celý nebo jiné ubytovací prostory, do nichž je vězeň přidělen, čisté. Vězni musí mít volný přístup k hygienickým zařízením, které jsou zdravotně nezávadné a respektují právo na soukromí. Musí být zajištěno vhodné zařízení, aby se každý vězeň mohl vykoupat nebo osprchovat při teplotě odpovídající

---

³¹ ibid.

³² BAJCURA, Lubomír. *Evropská vězeňská pravidla: Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům*. Druhá část 18.1. Praha: Tiskárna VS ČR, 2006. Str. 7. ISSN 1213-9297.

³³ BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vyd. 1999. Str. 74-75. ISBN 80-7169-555-6.

klimatickým podmínkám, a to pokud možno denně, nejméně však dvakrát týdně (v případě potřeby i častěji) v zájmu všeobecné hygieny. Vězňům musí být poskytována strava s přihlédnutím k jejich věku, zdravotnímu a tělesnému stavu, náboženskému přesvědčení, kulturním zvyklostem a charakteru vykonávané práce.“

2.4 „Druhý život“ vězňů a průvodní jevy spojené s VTOS

Mezi prizonizaci, institucionalizaci a ideologizaci které mají spíše individuální charakter, patří i jevy, které se mezi vězni objevují skupinově. Jedná se o jevy, které vyplývají z tzv. „druhého života“ vězňů. Jedná se o fenomén, který existuje snad v každém vězeňském zařízení. Specifikem tohoto „života“ je jeho skrytost za dveřmi cel, v nichž se odehrávají situace a jevy, které mají vesměs negativní charakter. Vezmeme-li v potaz, že vězeňská subkultura funguje na bázi asociálních forem chování a hodnot, nezbyvá než konstatovat, že za zavřenými dveřmi cel, neprobíhá rozhodně nic, o čem bychom mohli tvrdit opak.

Dle Sochůrka³⁴ se odsouzený jedinec, který se s tímto specifickým „druhým životem“ setkává, zjišťuje, že se jedná v podstatě o principy, které jsou založeny především na hierarchii, negativních způsobech chování a vytváření neproniknutelných kvaziformálních skupin. Součástí tohoto jevu může být a je: agresivní chování, šikana, vydírání, hazardní hry, potencionální riziko vynuceného pohlavního styku a obecně výskyt vzorců chování, kterým by měl být jedinec v normální společnosti uštědřen. Na základě adaptace na toto chování, které má bezesporu antisociální příchuť, se může slabý jedinec velice snadno nechat strhnout tímto způsobem života a následná práce po výstupu, může činit značné problémy. Propuštěný si pak na svobodu přináší vzorce chování, které mu byly před nástupem do vězení cizí.

Otázkou je, do jaké míry tomuto jevu lze zabránit? A je to vůbec možné? Ano, je to bezesporu především úkol vězeňského personálu, ale ten s vězňenými nemůže být na cele 24 hodin denně. Může sice vytipovat potencionálně nebezpečné vězně, zamezit agresi správným rozložením trestaných do jednotlivých cel, ale do neviditelných sítí hierarchie a vztahů mezi trestanými nevidí. Nezbyvá než konstatovat, že tento jev, jednoduše řečeno, k VTOS patří. Je to forma existence, na kterou vězňený přistoupit musí, protože je součástí vězeňské komunity.

---

³⁴ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. 2007. Str. 17. ISBN 978-80-7372-205-0.

V následujících podkapitolách se pokusím uvést některé průvodní jevy, které souvisí s postpenitenciární péčí a s těmi, se kterými jsem se v pozici mentora se svými klienty setkal.

2.4.1 Agrese

Agrese v penitenciárním prostředí má tytéž projevy jako v normální společnosti. Rozdíl je ten, že v penitenciárním prostředí má agresivita mnohem větší uplatnění a podmínky pro její vznik jsou téměř ideální. Starší definice pojmu agrese z roku 1939 tvrdí, že „agrese je reakcí na frustraci.“³⁵ Definice starší, ale v penitenciárním prostředí výstižná. Dle mého názoru je právě frustrace tím, co agresi způsobuje. Frustrace z intimity, z pocitu bezpečí, z hygienických podmínek, z nedostatečných finančních a materiálních prostředků z nedostatečných extramurálních aktivit, aj. Dalším a zřejmě důležitějším faktorem je zajisté osobnost vězněného.

V kontextu s postpenitenciární péčí vnímám agresivitu velice negativně. V tomto případě lze hovořit především o agresi verbální. Při své práci mentora byl právě tento druh agrese tím, co činilo mým klientům před či po výstupu velké problémy. Adaptace na vězeňský slang a občasný výskyt verbální hrubosti na místech, kde nemůže nalézt uplatnění. Například při jednání na úradech, při hledání zaměstnání, ubytování, apod.

Obecně lze tento jev nazvat jakýmsi verbálním zhrubnutím, než otevřenou a přímou verbální hrubostí. Ale domnívám se, že i to lze považovat za produkt agrese, se kterou se jednotlivci při VTOS setkávají.

Za velice závažnou formu agrese považujeme šikanu. Stejně tak jako v civilní společnosti se jedná o projekci otevřeného fyzického nebo verbálního útoku. Scénář je vždy totožný: silnějším jedincem či skupinou je napaden fyzicky nebo psychicky slabší jedinec.

---

³⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. 1997. Str. 201. ISBN 80-200-0592-7.

„Obecně lze říci, že oběti šikany jsou často něčím nápadné. Jde o jedince malého vzrůstu nebo slabé tělesné konstrukce, plaché, tiché, s vadami kosmetickými nebo vadami řeči, jiné rasy, nápadné svým chováním. Ostatní je považují za zakřiknuté, samotářské, nesympatické nebo se uchylují k pocitovému projektivnímu konstatování, že je „nějaký divný.“³⁶

Sochůrek³⁷ poukazuje na to, že šikana se vykazuje vysokou latencí. Což je pochopitelné, jelikož ten kdo se pokusí na tento jev poukázat, je mezi vězni považován za „bonzáka“. A takto stigmatizován nechce být mezi spoluvězni nikdo. Oběti šikany tak většinou unikají do nemocí, jiných kolektivů, snahou o přeřazení do jiných cel, apod.

2.4.2 Adiktologická problematika

„Věznice uvádějí asi 38, 5% vězňů, kteří jsou evidováni jako abuzéři nebo závislí. Trend je ve sledovaných letech stoupající (v roce 1998 uváděly věznice 22,5%). Kvalifikovaný odhad skutečného stavu (specialisté věznic) se pohybuje kolem 46%.“³⁸

Drogová problematika je závažným problémem i v normální společnosti. Na rozdíl od ní je však vězení místo, kde by se drogy vyskytovat neměli v žádné míře. Nicméně musíme se smířit s faktem, že tomu tak není. Nechci se zde zabývat otázkou proč tomu tak je, nýbrž vlivem tohoto jevu na prvotrestané.

Sochůrek³⁹ uvádí rizika, které plynou z přítomnosti drog ve věznicích:

1) Bezpečnostní: možnost nepředvídatelného, agresivního chování vězňů, pokusy o pašování drog do věznic a v neposlední řadě i korupci lidí, kteří s vězni přicházejí do styku (civilní zaměstnanci na pracovištích odsouzených, zaměstnanci Vězeňské služby, obhájci, apod.).

---

³⁶ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. 2007. Str. 29. ISBN 978-80-7372-205-0.

³⁷ ibid.

³⁸ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. 2007. Str. 40. ISBN 978-80-7372-205-0.

³⁹ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. 2007. Str. 37. ISBN 978-80-7372-205-0.

- 2) Zdravotnická: poškozování zdraví včetně rizika přenosu HIV nebo žloutenky B, C.
- 3) Penologická: narušování pořádku, kázně, negativní vliv na druhé vězně, černý trh, „druhý život.“
- 4) Psychologická: další poškozování osobnosti.
- 5) Pedagogická: selhávání výchovného působení na vězně.
- 6) Reintegrační: zvýšené riziko recidivy v trestné činnosti.

Jak si lze povšimnout drogy ve vězení s sebou nesou rizika, které se zásadním způsobem dotýkají veškerých snah, které jsou vůči vězni uplatňovány. Naprosto boří samotnou nápravnou podstatu trestu.

Velké nebezpečí v tomto případě představují závislí recidivisté, kteří svým vlivem a znalostí vězeňské subkultury mohou u prvotrestaného nastartovat zájem o drogu. Literatura se shoduje v tom, že užívání drog ve věznicích ze strany vězňů obecně vykazuje známky trendovosti. Na rozdíl od negativního přístupu v civilní společnosti, zde tento negativní postoj a odsouzení chybí. Droga se stává součástí a příjemným společníkem při čekání na svobodu. Nemluvě o tom, že podporuje veškeré negativní průvodní jevy s výkonem trestu spojené.

O selhání vězeňského systému pak můžeme hovořit v tom případě, že se člověk, který do něj nastupoval jako „čistý“, vrací jako závislý. V tom případě nelze hovořit ani v nejmenším o nápravné funkci trestu odnětí svobody. Jakákoliv postpenitenciární práce s takovým jedincem vykazuje téměř vždy jistý neúspěch.

Jako některé hlavní příčiny Sochůrek⁴⁰ uvádí tyto:

- 1) Favorizace návyku ze strany vězňů.
- 2) Skupinový tlak být jako ostatní.
- 3) Deprimující prostředí věznic, šok z izolace, adaptační problémy, atd.
- 4) Stereotyp vězeňského života.

---

⁴⁰ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. 2007. Str. 38-39. ISBN 978-80-7372-205-0.

- 5) Pocit nudy.
- 6) Snaha zbavit se tíhy problémů, nemyslet na budoucnost.
- 7) Únik z reality.

Dle výzkumu z roku 2001⁴¹ v též publikaci, který se zabýval důvody zneužívání drog ve vězení, vyplynulo, že nejčastěji frekventovanou odpovědí bylo: „aby si zpestřili život ve vězení“ (24,4), „z nudy“ (17,2) a „aby byli nad věcí, v klidu“ (13%).

Pozitivním krokem v českém vězeňství jsou tzv. „bezdrogové zóny“. Neznamena to však, jak tvrdí Hála, „že zbývající části jsou „drogové“ a zneužívání drog je zde tolerováno. „Tito vězni jsou do bezdrogových zón umístěni na vlastní žádost. Pozornost je věnována co nejdokonalejšímu technickému i organizačnímu oddělení skupiny vězňů nacházející se v bezdrogové zóně od ostatní vězeňské populace.“⁴² Tyto zóny nejsou přítomny ve vazebních věznicích, ale pouze ve věznicích určené pro odsouzené.

2.4.3 Sexualita v detenčních zařízeních

Problematika sexuality v detenčních zařízeních patří bezesporu k jednomu z nejvíce medializovaných témat. Tento zájem je pochopitelný. Výrazná absence heterosexuálního kontaktu, logicky zapříčiňuje podmínky pro eskalaci homosexuálního uspokojování. Čili, riziko pro setkání s homosexuálním chováním a praktikami odsouzeného, jež do podmínek výkonu trestu přichází jako heterosexuálně orientovaný a nechce se jim dobrovolně podřídit, je poměrně vysoké. „Podle různých výzkumů a odborných prací se k homosexuálnímu chování přiznalo 35 – 38% trestanců. Čísla se výrazně liší dle typu věznic, délky trestů, apod.“⁴³

Nicméně jak uvádí literatura, ve většině případů se jedná o latentní formu homosexuality. Vyložené projevy násilí v souvislosti s nechtěným homosexuálním stykem v literatuře nijak markantně uvedeny nejsou. Až na výjimky, kdy se obětí stává většinou věkově mladší, fyzicky slabší a kriminálně neinfikovaný jedinec. Forma takového tlaku pak

---

⁴¹ *ibid.*

⁴² HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 91-92. ISBN 80-86708-05-5.

⁴³ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. 2007. Str. 34. ISBN 978-80-7372-205-0.

vykazuje kombinaci šikany s násilným a nevyžádaným homosexuálním stykem. Veškeré tyto aktivity jsou součástí „druhého života“ a jejich monitoring je velice obtížný. V literatuře jsou však zmiňovány i případy, jež končí sebevraždou zneužívaného. Sochůrek ve své práci dodává toto: „nedobrovolné podrobení se homosexuálnímu styku v podmínkách vězení jevem výjimečným není.“⁴⁴

Z vyprávění jednoho z mých klientů o této problematice mi bylo řečeno, že naprosto normální součástí ve věznici byla prostituce, jež vykonávali většinou mladí muži. Ti se pak prezentují pod smyšlenými ženskými jmény a za úplatu poskytují sexuální služby. Údajně vystupují i v dámském oblečení...

Nejčastějšími způsoby sexuálních aktivit ve věznicích však zůstává náhradní bezkontaktní sexuální uspokojování, které se projevuje podobně jako mimo vězeňské prostředí.⁴⁵

- Bez vizuálního podnětu (představy objektu)
- S vizuálním podnětem
- Vyprávění sexuálně zabarvených příhod a příběhů
- Onanie, která je vždy spojena s fantazijními představami
- Kontaktní sexuální ukájení se svolným, stejně smýšlejícím partnerem

Nejčastějšími způsoby jsou:⁴⁶

- 1) Autoerotika
- 2) Manuální stimulace genitálií, konečníku
- 3) Orální stimulace genitálií
- 4) Fellace
- 5) Anální koitus

Všechny tyto formy ukájení s sebou nenesou významnější hrozbu, pokud jsou praktikovány dobrovolně. Nutná je prevence u forem nevyžádaných a násilných. Prevence v této oblasti je uplatňována již v počátku. Prvotrestaní se umísťují do oddělení pro prvotrestané a výše zmiňované riziko je tak eliminováno. Hlavní preventivní práci zde koná zejména personál věznice, který by měl velice citlivě pozorovat potencionální rizika a

---

⁴⁴ SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů viktologie*. 1. Vyd. 2003. Str. 74. ISBN 80-7083-745-4.

⁴⁵ ibid. Str. 73

⁴⁶ ibid.

symptomy potencialních obětí sexuálního zneužívání. Dalším významným plusem v oblasti prevence je distribuce kondomů ve věznicích, jakožto prevence proti pohlavním chorobám, žloutence a viru HIV.

Z hlediska reintegrace zpět do normálního života, mohou u heterosexuálního jedince nastat poměrně zásadní potíže s adaptací na takto praktikovaný sexuální život nejen v průběhu samotného výkonu trestu, nýbrž i po něm.

Formy sexuálního uspokojování a návyk na ně během výkonu trestu, může výrazně narazit při znovunastartování sexuálního života se svým původním sexuálním partnerem.

2.4.4 Účelové chování

Pro prostředí detenčních zařízení je účelové chování naprosto očekávatelným jevem. Vysvětlení je pochopitelné, jedná se v podstatě o adaptační proces na podmínky, ve kterých se jedinec ocitá. Jedinec hledá cesty, kterými by si mohl nepatrně přilepšit. Snaží se najít v systému slabé místo, díky kterému by mohl přijímat určité výhody.

Účelové chování ve věznicích má většinou povahu hmotných žádostí. Jedná se např. o distribuci dopisových známek, psacích potřeb, kávy, aj. V tomto případě si myslím, že není na škodu vyhovět. Musíme však velice citlivě posoudit a vnímat, zda je žádost cílena ve smyslu opravdové žádosti, ve smyslu nutnosti. Nutné je bránit se žádostem a prosbám, které mají charakter zneužívání, vydírání, apod. Může nastat situace, kdy vězněný zneužije našeho chování a může vyhrožovat udáním, atd. Věznění mají poměrně vyvinutou schopnost odhadnout, od koho se mohou dožadovat výhod a naopak u koho nepochodí.

Účelové chování z psychologického hlediska lze také chápat jako proces učení. Nakonečný uvádí: „zaměřenost chování je tedy funkcí učení, přesněji řečeno vlivu odměn a trestů, resp. zkušeností se zpevněním.“⁴⁷ Velice výstižně a stručně o účelovém chování píše Mítáš. „Nemějme jim to za zlé, je to pro ně přirozené a někdy snad i nutné,

---

⁴⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. 1997. Str. 95. ISBN 80-200-0592-7.

ale nenechme sebou manipulovat. Rozhodně tím nechceme říci, aby penitenciární profesionálové klientům primárně nevěřili.

Případnou naivitou a podlehnutím klientské manipulaci bychom však mohli lehce devalvovat autoritu svoji i své práce jako celku. Nebudou pro ně pak autoritami ale hloupoučkými figurkami vhodnými k využití pro jakýkoli cíl.⁴⁸

2.5 Fáze před výstupem

Jedná se o poslední adaptační fázi odehrávající se v detenčním zařízení. Nicméně konkrétně této fázi, by měla být ze strany vězeňského personálu věnována ta nejvyšší pozornost. Bude se jednat o přesun a proměnu odsouzeného zpět do role řádového občana a je v našem zájmu, aby po vykonání trestu byl tento přesun pro vězně pokud možno co nejmenším stresorem. V této fázi musí být vězeň co nejlépe připraven na nový život na svobodě.

2.5.1 Výstupní oddělení

„Institut výstupních oddělení v rámci celého vězeňského systému doznal v roce 2004 změnu díky novele zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 52/2004 Sb., s účinností od 1. července 2004, která na rozdíl od předcházející úpravy zavedla zřízení výstupních oddělení ve všech typech výkonu trestu. Předchozí právní úprava požadovala zřízení výstupních oddělení pouze ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou.“⁴⁹

Do těchto zařízení se zpravidla umísťují odsouzení, kterým byl uložen trest na dobu delší než 3 roky a ti odsouzení, kterým je zapotřebí pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života. Do výstupního oddělení se odsouzení umísťují zpravidla 6 měsíců

---

⁴⁸ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Stráž pod Ralskem: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. Str. 36.

⁴⁹ Zpracoval Vězeňský tým Českého helsinského výboru. *Závěry projektu ČHV - Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci – monitoring a litigace 2003 – 2005: Materiální podmínky ve věznicích ČR, zacházení s vězněnými osobami, monitoring*. [online]. [cit. 2009-07-15]. Část 3.1 URL: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006051103>>.

před očekávaným ukončením trestu, na základě návrhu odborných zaměstnanců věznice, řediteli věznice. Zároveň je však toto umístění omezeno dobrovolností odsouzeného. Může se rozhodnout, zda chce strávit čas ve výstupním oddělení či nikoliv.

„Uplatňování principu dobrovolnosti je z pohledu věznice přirozený a pochopitelný, neboť se tak předchází úmyslnému, případně protestnímu poškozování a ničení vybavení oddělení, ale i práce s motivovanými odsouzenými je podle vyjádření zaměstnanců věznice přínosnější a smysluplnější. Z pohledu ČHV je však uplatňování principu dobrovolnosti vedením věznic při zařazování odsouzených do výstupních oddělení problematické. Odsouzení, kteří se sžili a přizpůsobili se podmínkám oddělení, ve kterém vykonávali většinu trestu, mají strach ze změny, z nového prostředí, z nutnosti převzít více zodpovědnosti za své jednání na výstupním oddělení, tedy trpí velmi silným syndromem prizonizace, jež se projevuje v tom, že odmítají změnu prostředí byť jen v rámci oddělení věznice. Přestože tyto osoby jsou zřejmě právě těmi odsouzenými, kteří potřebují nejvíce pomoci při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života, dobrovolně se na výstupní oddělení zařadit nenechají, a tedy na ně zařazování nejsou.“⁵⁰

V průběhu pobytu na výstupním oddělení musí odsouzení i nadále plnit programy zacházení. Ty jsou však zaměřeny na jejich přípravu pro samostatný způsob života.⁵¹ Jedná se tedy o pomoc odsouzeným, u nichž je předpoklad jisté ztráty souvislostí s realitou v důsledku uložení vyšších trestů. Zároveň též pro odsouzené, kteří nemají dostatečně funkční rodinné zázemí a narušené sociální vazby.

Program zacházení na výstupním oddělení je specifický, jeho základem mají být aktivity samoobslužné, speciálně výchovné a extramurální.⁵²

1) Aktivity samoobslužné: účelem je naučit odsouzené být samostatnými v zajištění si svých základních potřeb. K tomu účelu jsou výstupní oddělení vybavena domácími spotřebiči (vařič, pračka, žehlička, mikrovlnná trouba, rychlovarná konvice, atd.). Odsouzení mají možnost v určité míře sami si připravovat stravu, prát si apod., většinou pod odborným

---

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody., vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁵² Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob*. 1. vydání. Část 3.1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 52. ISBN 978-80-904116-0-9.

dohledem specialisty. Materiální vybavení se co nejvíce podobá tomu, se kterým se setká v běžném životě. Tyto oddělení vykazují vyšší standart ubytování. Ubytování je řešeno většinou stále formou společných ložnic, ale za naprosto jiných hygienických podmínek. V oknech jsou např. záclony, závěsy. „U odsouzených pozorovat výraznou pozitivní změnu v jejich přístupu k naplňování účelu výkonu trestu. Mnohem pečlivěji dbají o pořádek i v osobních věcech a celkovou čistotu všech prostorů.“⁵³

2) Aktivity speciálně výchovné: většinou spočívají v sociálním výcviku, kurzu občanské a právní, společenské, rodinné či dopravní výchovy a ve výcvikových programech pro nezaměstnané. Zásadním prvkem zacházení na výstupních odděleních by měly být aktivity zaměřené na zajištění kontaktu s civilním světem, a to nejen prohloubením sociálních vazeb odsouzeného, ale zejména realizací aktivit mimo věznici, během nichž se odsouzení přímo seznamují s civilním životem a procházejí aktivním sociálním tréninkem. Tyto aktivity jsou realizovány formou vycházek mimo věznici s vychovateli (např. kulturní akce, nákup v supermarketu), případně vycházek v souvislosti s návštěvou, vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem (zejména bezpečnostním rizikům).

3) Aktivity extramurální: jedná se o aktivity zaměřené na kontakt odsouzeného s vnějším světem a na posílení sociálních vazeb pro dobu po propuštění. V případě těchto aktivit je ještě stále dost prostoru pro zlepšení. Extramurálním aktivitám by měla být věnována mnohem větší pozornost, odsouzení by měli mít mnohem větší možnost trénovat sociální situace v reálu. Vyzkoušet si zejména např. jednání na úřadu práce a v institucích, které budou muset navštívit, pokusit se o modelové nácviky telefonních rozhovorů při shánění zaměstnání, pokus o zvýšení počítačové gramotnosti (především internetu), založení emailové schránky a jiným nezbytnostem, s nimiž se po výstupu odsouzený setká a bez nichž se v dnešní době stěží obejde. Jednoduše vyvíjet takové aktivity, jež budou co nejefektivnějším způsobem eliminovat fázi „šoku ze svobody“.

---

⁵³ URL: <http://www.pankrac.vscr.cz/clanky/?cl_id=6> [cit. 2009-07-15]

2.5.2 Zajištění potřebných „formalit“ pro výstup

Předchozí oddíl nás uvedl do procesu příprav před propuštěním ve výstupním oddělení. Odsouzený se v tomto oddělení připravuje „neformálně“ na podmínky, na které byl zvyklý z běžného života. Mimo těchto prosociálních aktivit se však musíme o odsouzeného postarat i „formálně“. Znamená to vybavit ho nezbytnými dokumenty, kterými se bude prezentovat na úřadech a při ucházení o zaměstnání. Dále je nutné postarat o něj i z materiálního hlediska.

1) Nezbytné dokumenty: Nejdůležitějším krokem před propuštěním je pomoci odsouzenému získat řádný občanský průkaz. „Dalším dokumentem je „potvrzení od zaměstnavatele – vyúčtování srážek“ (tento dokument slouží jako potvrzení výkonu trestu odnětí svobody a zároveň jako zřehlednění finančních toků odsouzeného. S vyznačením zdravotní pojišťovny, případně pracovní neschopnosti nebo srážek na základě soudních rozhodnutí. Lze jím částečně nahradit zápočtový list).“⁵⁴

2) Materiální zajištění: „Propuštěný z vězení musí být vybaven částkou, která mu vystačí na dopravu do místa jeho trvalého bydliště. Musí být vybaven takovou částkou, která mu zajistí možnost stravování do nejbližšího otevření úřadovny příslušného sociálního kurátora – koordinátora sociální péče a úřadu práce (tj. je-li např. z vězení propuštěn v pátek, musí být vybaven částkou postačující na stravování do pondělka).“⁵⁵

Dalším nutným krokem je vybavit propuštěného vhodným ošacením a obutím, odpovídajícím klimatickým podmínkám, v době jeho propuštění, pokud nemá své vlastní nebo si jej nemůže obstarat.

Nezbytnou aktivitou je pomoc při hledání zaměstnání ještě před výstupem. Odsouzený může reagovat písemně na nabídky potencionálních zaměstnavatelů z tiskovin, ke kterým má přístup. Jiné pracovní nabídky se do věznic dostávají skrze personál nevládních neziskových organizací, které mají již nasmlouvané zaměstnavatele (např. Projekt Šance ve věznici Vinařice).

---

⁵⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 165. ISBN 80-86708-05-5.

⁵⁵ Ibid.

2.5.3 Aktivita neziskových organizací

„V průběhu roku 1999 došlo na nevládní scéně k významnému posunu, co se týká vnímání trestně politické situace a prevence. Zástupci nestátních neziskových organizací, občanských a charitativních sdružení, kteří se před několika lety obrátili otevřeným dopisem na státní orgány s výzvou ke změně trestní politiky, se opětovně sešli, aby diskutovali o situaci v trestní politice. Důvodem znovuoobnovení těchto aktivit se stala zvláště zhoršující se neúnosná situace v Českém vězeňství, zejména přeplněnost kapacit věznic v důsledku dynamického nárůstu vězňených osob a zhoršující se neutěšený materiální stav zařízení, sloužících k výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Zástupci nevládních organizací konstatovali na svém setkání nejen tuto tristní skutečnost, ale zabývali se i příčinami a dopady stávající trestní politiky, která stále setrvává na represivních východiscích a nevyužívá moderní postupy trestního práva obvyklé v zemích Evropské unie. Některé z nevládních organizací ukázaly, že jsou připraveny pomoci státu se zaváděním alternativních opatření k výkonu trestu odnětí svobody a předložily zpracované projekty, které odpovídají jejich reálným možnostem. Problém přeplněnosti věznic trápí především Vězeňskou službu. Nevládní organizace oslovily proto nejprve prostřednictvím dopisu tehdejší generální ředitelku Vězeňské služby Mgr. Kamilu Meclovou s prosbou o přímluvu, aby byla v resortu MS ČR zřízena dotační položka pro nevládní organizace, zabývající se terénní prací neziskových sdružení s osobami, které již přišly do styku se zákonem, sloužící k realizaci specializovaných programů.“⁵⁶

„S ohledem na komplexní informace o spolupráci s nevládními neziskovými organizacemi, a to jak centrální, tak z jednotlivých vazebních věznic a věznic, lze konstatovat, že v poslední době se tyto organizace snaží ve svých projektech a aktivitách zmapovat prázdný prostor na trhu, rovněž v součinnosti s Vězeňskou službou ČR. Z velké části jsou právě takovými organizacemi, které jsou schopny vyplnit svými aktivitami místo, kam Vězeňské službě není umožněn přístup.

---

⁵⁶ VACEK Eduard, *Aktivity nevládních organizací při realizaci institutu podmíněného propuštění z VTOS s dohledem VSČR*, 2001.

URL: < http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=105 > [cit. 2009-07-16].

To znamená přesah z prostředí výkonu vazby či výkonu trestu směrem k vnějšímu světu, zajištěný přípravou na takový život obviněného či odsouzeného, který po propuštění směřuje v důsledku optimálních podmínek k co nejnižšímu počtu impulzů směřujících k sociální exkluzi.⁵⁷

Ze své vlastní zkušenosti mohu referovat o aktivitách konaných v rámci projektu Šance, jejímž realizátorem bylo Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. (SPJ). Projekt Šance byl profilován jako podpůrný program zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Realizace projektu probíhala od prosince 2004 do srpna 2008 ve věznicích Jiřice, Bělušic, Vinařice a ve Světlé nad Sázavou.

Středobodem celého projektu byl souhrn reintegračních programů, které byly klientům poskytovány jak před propuštěním tak i po něm. Cílenost celého projektu byla zaměřena na úspěšný návrat do společnosti a na pracovní trh. Reintegrační program v sobě zahrnoval 5 aktivit, mezi něž patřily:⁵⁸

1) Motivační program – individuální a skupinová práce: obsahem této aktivity bylo pozitivní nasměrování klientů a pokus o stanovení vlastního individuálního plánu činností, jež jsou realizovány před i po propuštění. Struktura této aktivity dále pokračovala ve 4 pilířích.

A) zaměření na skupinové diskuse motivující klienty k zájmu o aktivní řešení jejich životní situace.

B) využití bývalých vězňů, kteří se úspěšně zapojili do společnosti.

C) vytvoření poradní skupiny složené ze samotných vězňů scházející se minimálně dvakrát měsíčně. Vězni tak mají možnost společně řešit a zlepšovat stanovené aktivity a plány a přispívat tak k větší efektivitě celého reintegračního programu.

D) individuální práce externího pracovníka s klientem, jejímž cílem je vytvoření individuálního plánu činností.

---

⁵⁷ VOJTKOVÁ, Iva. Role nevládních organizací v práci s odsouzenými – spolupráce s Vězeňskou službou ČR. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vydání. Část 3.1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 53. ISBN 978-80-904116-0-9.

⁵⁸ Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vydání. Část 4. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 66-70. ISBN 978-80-904116-0-9.

2) Programy zaměřené na rozvoj znalostí a dovedností klienta: mezi aktivity tohoto programu patřil kurz právního minima a právní poradna „na dálku“ a kurz komunikačních dovedností.

A) kurz právního minima a právní poradna „na dálku“: Služba poskytovaná převážně před výstupem. V průběhu kurzu má klient možnost ovlivňovat jeho obsah – lektoři přizpůsobují témata aktuálním potřebám účastníků. Soustředí se především na problematiku zadluženosti a na práva povinnosti vyplývající z pracovního poměru.

B) kurz komunikačních dovedností: v důsledku aspektu institucionalizace dochází často u vězňů ke snížení úrovně komunikačních dovedností, vyjadřovací schopnosti jsou omezené stejně tak schopnost přiměřeného sebeprosazení a vhodné sebeprezentace. „Záměrem kurzu komunikačních dovedností bylo vybavit účastníky takovými poznatky a dovednostmi, které jim usnadní vstup do pracovního procesu. Usilovali jsme o to, aby si účastníci uvědomili souvislosti mezi svým dosavadním vystupováním, chováním a vytvářením důvěry v druhých lidech a osvojili si společensky přijatelnější způsoby sebeprosazování.“⁵⁹

3) Příprava klientů k uplatnění se na trhu práce: základní podmínkou pro zvýšení úspěšnosti osob po VTOS na trhu práce je zvýšení či rozvoj jejich kvalifikace. Nezbytnou součástí reintegračního programu je proto zajištění rekvalifikačních kurzů. V rámci projektu se uskutečnily 2 rekvalifikační kurzy: obsluha vysokozdvížného vozíku a malíř-natěrač, kurz PC a několik náborů zaměstnavatelů ve věznicích.

V rámci aktivity digitální životopis byly vytvořeny životopisy klientů, které moderní vizuální formou představují dovednosti a schopnosti klienta zaměstnavateli. V návaznosti na kurz tvůrčího psaní proběhlo veřejné čtení textů, které byly vytvořeny v rámci této aktivity ve výkonu trestu, také se uskutečnila výstava fotografií klientů fotografovaných v den výstupu z výkonu trestu.⁶⁰

---

⁵⁹ MALÁ, Kateřina. Regionální koordinátorka projektu Šance a lektorka kurzu komunikačních dovedností. In: Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňů*. 1. vydání. Část 4. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 68. ISBN 978-80-904116-0-9.

⁶⁰ Sdružení pro probaci a mediaci v justici. *Reintegrační program Plus*. URL: < www.spj.cz/admin/get.file.php?src=doc.00095.doc > [cit. 2009-07-16].

4) Doplnkové rozvojové aktivity: společným jmenovatelem těchto aktivit by měl být prvek rozvíjející kompetence klientů potřebné pro úspěšný návrat do společnosti. Aktivity by měly vykazovat znaky pravidelnosti, individuálního přístupu, spolupráce ve skupině, vytváření hodnot a možnost aktivního zapojení klientů. Mezi vhodné příklady patří např. kurz tvůrčího psaní.

5) Mentoring: této aktivitě se budu blíže věnovat v podkapitole 4.4.

3. PO PROPUŠTĚNÍ

„Pro mnoho lidí je výstup z vězení často momentem kdy končí formální justiční trest a začíná skutečné utrpení.“⁶¹ Tento výrok se může zdát poněkud extrémní, ale nutno konstatovat, že pro mnoho propuštěných je výstup z vězení opravdu tím skutečným utrpením. Tento fakt se týká především osob propuštěných po delším výkonu trestu, kteří jsou již efektivně institucionalizováni. Málokdo si dokáže představit, jaký tento nový pocit svobody pro tyto jedince musí být. Mitáš⁶² ve své práci popisuje stádia po propuštění takto:

1) Krize první hodiny: „klient si bezprostředně po výstupu uvědomuje, že spolehlivost vězení je pryč, neví, jestli dokáže dojet na autobus, koupit si jízdenku a dojet domů, přestože to má od sociálního pracovníka podrobně popsáno na papíře.

2) Krize prvního dne a týdne: „po úspěšném zvládnutí obtíží spojených s opuštěním věznic, stojí před dotyčným další zásadní otázky prvního dne (kde budu spát, jak usnu v klidu bez spoluodsouzených) a posléze také prvního týdne, v němž dolehnou všechna překvapení z života na svobodě v plné tíži.

Často je konfrontován s tím, že ne všechno co mu do vězení psali blízcí a kamarádi odpovídá realitě, že se zaměstnaní nedaří sehnat tak rychle jak si myslel, že přítelkyně, s níž si dopisoval a vídal se na návštěvách ve společné domácnosti, přece jen působí jinak a tak dále.“

„Vzhledem k možné recidivě je tato krize nadmíru rizikovým faktorem, rostoucím přímo úměrně k míře prožívaného stresu, podaří-li se ji naopak pomoci utlumit, je naděje na opětovné začlenění do společnosti přece jen vyšší.“

Zajímavým způsobem na průvodní jevy plynoucí z propuštění nahlíží Jakubalová⁶³: svalová únava z nezvyklého pohybu, barevnost a mnohotvárnost světa za vězeňskou zdí, zcela jiné reakce lidí v běžných banálních každodenních situacích (na ulici, v prodejně, na úřadech).

---

⁶¹ The national economic and social forum. Promoting Re-integration: Pre-and Post-Release Strategies. In *Re-integration of prisoners: Forum Report No. 22*. [2002?]. [Dublin?]. Část 6.1. Str. 83. ISBN 1-899276-26-2.

⁶² MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Stráž pod Ralskem: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. Str. 103.

⁶³ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Stráž pod Ralskem: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. Str. 105.

Klient se ocitá mimo stanovený řád, ve světě venku nic není na povel, neexistuje režim dne. Mnoho klientů není schopno vydržet pracovní nasazení. Ve vězení se naučil „testovat“ lidi, být stále ve střehu a nemluvit o svých skutečných pocitech.

Nastává tedy otázka... jakým nejvhodnějším způsobem umožnit propuštěnému přechod z vězení do normální společnosti? Jak eliminovat výše zmíněnou krizi? Jak ke klientovi přistupovat?

Logický výstup z těchto otázek jednoznačně směřuje k vyššímu uplatňování extramurálních aktivit. Zajisté v rámci individuálních možností a bezpečnostních rizik jednotlivců. Pro odsouzené před výstupem z výkonu trestu by měli být realizovány aktivity eliminující fenomén „šoku ze svobody. A to například formou „zkušebních“ vycházek, kdy se budoucí propuštění budou reálně setkávat se situacemi, které na ně za branami věznic čekají. Vytvářet modelové scénáře, na něž si budou moci trestání okusit např. komunikaci na úřadech, jednání se sociálním kurátorem, přijímací rozhovory do budoucího zaměstnání, tvorbu životopisu, apod. Velice důležité je v co největší míře klienta aktualizovat. Probudit v něm pozitivní myšlení a chuť na budoucí životní změnu. Člověk jenž byl ve vězení několik let, ztratil určité formy sociální komunikace, jistou dávku samostatnosti. Je nezbytné v něm tyto sociální návyky opět probudit zmiňovanou formou extramurálních aktivit.

Tento přístup a názor samozřejmě nelze generalizovat a aplikovat u všech odsouzených. Osobnost každého vězně je odlišného rázu.

Je nám známo, že existují jisté faktory, jež mají na úspěšnou reintegraci a opuštění kriminální dráhy zásadní vliv. Netík⁶⁴ jmenuje tyto:

- mladí
- prvotrestaní
- bez poruch chování v anamnéze
- po krátkodobém trestu
- s bohatšími nenarušenými extramurálními vazbami
- s pevnými a kvalitními pracovními návyky

---

⁶⁴ NETÍK, Karel – Netíková Daria. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha. Karolinum 1994. kap. 2.4.2. ISBN 80-7066-518-1

- dobře motivovaní při současné absenci závažnějších poruch osobnosti (alkohol, drogy, sexuální deviace, apod.)

Na předpropouštěcí fázi by měla plynule navazovat bohatá nabídka dobrovolné postpenitenciární péče. Právě ona plynulost a bohatost je důležitým slovem. A nutno podotknout, že tomu tak v našem konceptu postpenitenciární péče není. Postpenitenciární péče by měla být vnímána jako jakákoliv jiná sociální služba, která je k dispozici občanům, kteří ji potřebují. Propuštěný by měl mít možnost volby, na kterou konkrétní instituci zabývající se postpenitenciární péčí se obrátí. Více o této problematice v kapitole č. 4.

3.1. Návštěva úřadu práce a sociálního kurátora

Bez zařazení do evidence uchazečů o práci nelze pobírat podporu. Na tu má propuštěný nárok, pokud v minulých třech letech odpracoval alespoň jeden rok. Dávku sociální podpory v nezaměstnanosti lze pobírat však nejdéle 6 měsíců. Lidé starší padesáti let ji mohou pobírat až 9 měsíců. Osoby starší padesáti pěti pak dokonce celý rok. Po této době nárok na podporu končí.

Jestliže propuštěný do této doby nenašel zaměstnání, může požádat o sociální dávky. Přestože se o sociální dávky nežádá na úřadu práce, ale na odboru sociálních věcí na městském úřadě, nebudou dávky přiznány, pokud nebude dotyčný evidován na úřadu práce. Každý evidovaný uchazeč o zaměstnání se může přihlásit do rekvalifikačních kurzů, které jsou zdarma, o zařazení rozhoduje úřad práce. Nezaměstnaný, který se nezaeviduje na úřadu práce, má povinnost hradit si zdravotní a sociální pojištění.

Co je nutné mít s sebou při žádosti do evidence uchazeče o zaměstnání?

Nutné je navštívit úřad práce osobně a v místě svého trvalého bydliště. V případě, že se dotyčný nehodlá vracet do místa svého původního trvalého bydliště, lze zažádat o přeřazení na úřad práce v jiném místě. Nezbytné je v tomto případě podat písemnou žádost k oběma úřadům práce.

Nepostradatelnými doklady jsou především: občanský průkaz a doklady o propuštění z VTOS dále pak doklad o vzdělání, zápočtový list a potvrzení o příjmu z předchozího zaměstnání. Tyto ostatní doklady lze doložit po domluvě v průběhu registrace.

U sociálního kurátora lze zažádat o dávku pomoci v hmotné nouzi, částka činí 1000 Kč. Nezbytné je zmínit, že sociálního kurátora lze navštívit pouze v místě trvalého bydliště – to je vždy místo uvedené v občanském průkazu. Pokud kurátor rozhodne o přiznání dávky, je povinen vyplatit celou částku, tedy 1000 Kč, jednorázově. Nezbytné doklady pro žádost o dávku pomoci v hmotné nouzi jsou: občanský průkaz a doklad o propuštění z VTOS.⁶⁵

3.2 Zajištění ubytování

Vhodný prostor pro bydlení tvoří společně s novým zaměstnáním jeden ze základních pilířů k účinné reintegraci propuštěného. Ne každý má to štěstí a je mu umožněno vrátit se zpět mezi své blízké, rodinu. Někdo se vrací do místa svého trvalého bydliště, jiní mají tendenci začít „od nuly“ v jiném místě.

V případě, že se dotýčný rozhodne působit v jiném místě, je naprostou nutností ho informačně vybavit o možných alternativách ubytování v dané lokalitě. Tento úkol je v kompetenci sociálního pracovníka, který by měl zabránit tomu, aby propuštěný odcházel v této souvislosti informačně nevybaven.

Sociální pracovník již před výstupem odsouzeného (nejpozději měsíc před propuštěním) kontaktuje v souvislosti s touto skutečností sociálního kurátora a úřad práce. Takto se děje pouze před propuštěním z výkonu trestu. V případě soudního rozhodnutí o podmíněčném propuštění, je tak konáno až v den propuštění.⁶⁶ V těchto případech je tedy možné získat informace týkající se ubytování i od sociálního kurátora (do jehož činnosti tato služba patří), či úřadu práce.

Spolupráce sociálního pracovníka ve věznici je konána s ohledem na individuální potřeby a možnosti odsouzeného. Nevím, do jaké míry jsou sociální pracovníci vybaveni možnostmi ubytování pro propuštěné. Nicméně jako ideální způsob se mi jeví zřízení celorepublikové evidence ubytoven, charit a dalších zařízení. Sociální pracovník by tak mohl vybavit propuštěného konkrétními adresami, telefonními čísly a cenami ubytování v jednotlivých zařízeních.

---

⁶⁵ *Vězeňský občasník*. MALÁ, K., TVARŮŽKOVÁ, A., LÁDOVÁ E.,. Mosty – sociálně psychologické centrum. č. 1 Most. [2008?].

⁶⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 166. ISBN 80-86708-05-5.

Ideální kombinací pro propuštěné jsou zaměstnavatelé, kteří společně s pracovní pozicí nabízejí i možnost ubytování ve firemních ubytovacích zařízeních. V průběhu mé mentorské činnosti takovou možnost nabízely např. automobilka TPCA Kolín, Škoda a. s., Mladá Boleslav, ČKD Kutná Hora a další.

3.3 Zaměstnání po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody

Trestní minulost se ve většině případů mezi zaměstnavateli jeví jako nevhodná. Konkrétně proces znovuzачlenění do pracovního procesu má na reintegraci propuštěného zásadní vliv. Na základě pracovní pozice si propuštěný znovu osvojuje pracovní a sociální návyky. Ocítá se opět v „normální společnosti“ a dělá aktivity, které dělá většina spoluobčanů. Nemožnost získání zaměstnání může u propuštěného vyvolat pocit zklamání, prohloubení nedůvěry vůči sobě samotnému, institucím či ostatním lidem. Může se tak velice snadno stát, že si dotyčný začne hledat způsoby přivýdělnku, které mohou být v konfliktu se zákonem. A z původně zamýšlené úspěšné reintegrace se tak může velice snadno stát návrat do věznice. Propuštěný se cítí jako nežádaný majoritní společností. Může se uchýlovat proto zpět k aktivitám a osobám, kterým rozumí, zná je.

Při své mentorské činnosti, jsem se dost často ze strany vězňů setkal s tvrzením - „najdu si něco načerno“... Tento způsob výdělnku se může jevit na jednu stranu výhodný, ale ve skutečnosti se propuštěný znovu ocítá v konfliktu se zákonem (neodvádí daně a pojistného). A místo legální činnosti se tak (velice často nevědomky) opět vrací ke způsobům, které je ve finále mohou dovést do těch stejných míst, ze kterých byli nedávno propuštěni.

Nevýhody plynoucí ze zaměstnání na „černo“.⁶⁷

- Při práci na „černo“ během evidence na úřadu práce a při pobírání finanční podpory v nezaměstnanosti a sociálních dávek se jedná o trestný čin podvodu a neplacení daní a pojistného.
- Placení zdravotního a sociálního pojištění ze svých zdrojů.
- Práce se nezapočítává do odpracované doby nutné pro nárok na důchod.

---

⁶⁷ Interní studijní materiál v rámci projektu Šance. *Manuál pro mentory.*

- Riziko vyřazení z evidence úřadu práce a ztráta nároku na vyplácení doplňujících dávek (na určitou dobu) v případě, že se na „černou“ práci přijde.
- Nemožnost dovolání se v případě nevyplacení mzdy.

Výhody:

- Neplatí žádné daně a má tedy větší příjem.
- Nemusí uzavírat smlouvu a vázat se.

Dalším způsobem jakým je práce nabízena může být práce za mzdu vyšší než je oficiálně uváděna zaměstnavatelem. Z této varianty opět plynou výhody především pro zaměstnavatele.

Nevýhody:

- Nižší podpora v nezaměstnanosti v době evidence na úřadu práce
- Nižší zápočet pro důchodové dávky
- Nižší dávky při nemoci
- Nižší dávky při mateřské dovolené.

Výhody:

- Momentálně víc peněz, pocit uspokojení jak jsem na to vyžrál.

Další z důvodů proč se určitá část propuštěných nechce nechat legálně zaměstnat je jejich zadluženost. Jsou si vědomi toho, že v momentě výplaty mzdy okamžitě nastupuje exekutor a jejich peníze putují formou srážek na sanaci dluhů.

3.4. Dluhová problematika

Problematika zadluženosti je u našich vězněných a propuštěných přítomna v extrémní míře. Dle průzkumu realizovaného v Projektu Šance přiznává zadluženost 94% vězňů.⁶⁸ Podle zjištění Probační a mediační služby ČR si propuštění po výkonu trestu odnášejí z vězení

---

⁶⁸ Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vydání. Část 4. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 74. ISBN 978-80-904116-0-9.

do nového života dluhy v průměru okolo 144 tisíc korun. „Nejčastěji tito lidé dluží za náklady na trestní řízení a za škody, které způsobili svou trestnou činností, mají pohledávky u zdravotní pojišťovny, dluží na výživném a také bankám a dalším úvěrovým společnostem,“⁶⁹

Fenomén zadluženosti, jež svými čísly budí opravdu úžas, je jednou z hlavních příčin k návratu na kriminální dráhu. Problematika dluhů však nevzniká z ničeho nic následkem výstupu z vězení. Již do výkonu trestu si s sebou odsouzený nese svůj dluhový balíček. Ať už v kontextu se spáchanou trestnou činností, soudními poplatky, či neplacení výživného na své děti. Odsouzení pak mají vlivem umístění ve věznici paradoxní dojem, kdo ví proč, že jejich dluhy za nimi nemohou, že se jich ve vězení tento problém netýká, že jsou před dluhy schováni. Omyl je však pravdou. Během výkonu trestu dlužné částky narůstají a komunikace s věřiteli není v podstatě žádná. Dlužník ze sebe dělá tzv. „mrtvého brouka“ a dluhy narůstají.

Po návratu se však tato „spící zadluženost“ probouzí a propuštěný pak bývá nemile překvapen, do jaké výše se jeho dluhy vyšplhaly a do jaké míry již není komunikace s věřiteli možná.

Výše dluhů je přímo úměrná netečnosti a setrvávání v roli „mrtvého brouka“. Propuštěný se pak ocitá v nezáviděhodné situaci, kdy ví, že v případě legálního zaměstnání půjde nemalá částka z jeho mzdy na pohledávky vůči věřitelům a jemu pro osobní potřebu nezbude mnoho. Na základě těchto skutečností se může velice snadno vrátit zpět k trestné činnosti, protože nabytí majetku trestnou činností se mu jeví nejrychlejší a nejefektivnější řešení.

Musíme konstatovat, že v případě této problematiky je vina především na straně odsouzených. Dluhová problematika vykazuje v jejich případech tytéž projevy jako u „normálních lidí“. Většinou se jedná o úvěry na ne zcela nutné hmotné statky, pohledávky k bankám, jiným finančním institucím, neplacení výživného (vnímaného většinou jako pomsta bývalé partnerky a ne jako podpora vlastního dítěte) a neschopnost dostat svým závazkům, v kombinaci s nízkou hladinou právního povědomí.

---

⁶⁹ URL: <http://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php> [cit. 2009-07-21].

Ideálním řešením by bylo řešit zadluženost jednotlivce již v přijímacích odděleních věznic, kde by se zmonitorovala finanční situace a závazky odsouzeného a již v počátku výkonu trestu by mu byl stanoven jakýsi „finančně sanační plán“, který by se zaměřoval na pravidelnou aktualizaci písemného kontaktu s věřiteli, vytvořením splátkových kalendářů, díky nimž by bylo možno splácet dluhy již z vězení. Propuštěný by pak do nového začátku vstupoval s vhodně nastartovanými sociálními návyky, vyšším právním povědomím a mravním vědomím, ale především do určité míry kontrolovatelnou zadlužeností. Musí být motivován, že řešení vede skrze splacení toho, co si dluží a ne skrze schovávání se a žití života v nejistotě.

František Valeš z Českého helsinského výboru specifikuje jednotlivé aspekty zadluženosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a následná doporučení takto:⁷⁰

1) Fenomén „spící zadluženosti“: odsouzení ve VTOS trpí dojem jakési odtrženosti od svého mimo-vězeňského života a veškerých právních vztahů v něm se vyskytujících. Tento stav se v případě dluhů projevuje pasivním až apatickým přístupem a nezájmem o civilní závazky. Častá je také představa odsouzených, že během VTOS nemají možnost řešit své dluhy a věřitelé ani nemají právo na nich své pohledávky požadovat. Na základě těchto představ odsouzení nekomunikují s věřiteli, úřední korespondenci ignorují. Zadluženost tak v době VTOS zůstává často zcela neřešena a tím pádem roste.

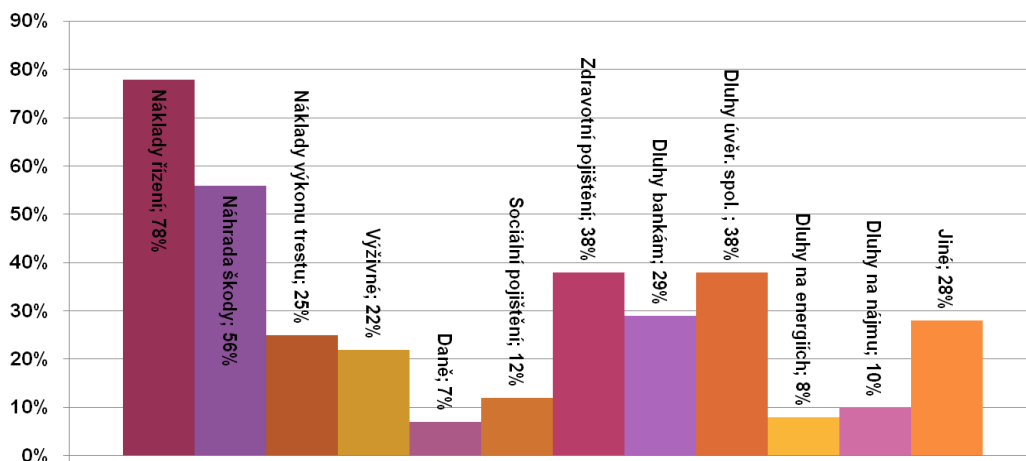
2) Nevědomost a právní „bezmocnost“: neřešení dluhů je založeno na nízkém podvědomí odsouzených o dlužích, povinnostech a možnostech řešení. Nemají přehled o vlastních závazcích, často nevědí, kdo jsou jejich věřitelé. Právní tituly svých dluhů ztratili (případně vyhodili). Zároveň lze sledovat nízké právní povědomí odsouzených. Odsouzení se zaměřují spíše na podávání bezpředmětných opravných prostředků proti soudním rozhodnutím o povinnosti uhradit nesporný dluh, než aby se zaměřovali na aktivní vyjednávání s věřiteli.

---

⁷⁰ Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vydání. Část 4. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 74-75. ISBN 978-80-904116-0-9.

3) Vyhýbání se povinností: u odsouzených je možné sledovat tendenci vědomě se vyhnout povinností. Zároveň se již během výkonu trestu připravují na krácení svých věřitelů. Formy tohoto konání jsou rozličné, počínaje „děláním mrtvého brouka“ (včetně spoléhání na promlčení povinnosti či pasivity věřitele) až po přípravu zastírání majetku.

Graf 2: tabulka dluhů dle četnosti.⁷¹

Rámec doporučení pro řešení zadluženosti během VTOS:

1) Informovat se: zjišťovat stav svých závazků, jejich výši včetně příslušenství, fázi, v níž se pohledávka nachází (předsoudní vymáhání, soudní řízení či exekuce), a zároveň si vytvářet průběžný přehled o všech svých závazcích.

2) Informovat: dát vědět, že jsou ve VTOS a objektivně vzato nemohou dluh okamžitě v celé výši uhradit, zároveň informovat o reálných možnostech a všech nových skutečnostech

3) Komunikovat se všemi věřiteli: hovořit o svých povinnostech, být vždy v kontaktu se všemi věřiteli, žádat o mimosoudní řešení (např. odklad splatnosti na dobu po VTOS, prominutí penále či úroku). Kontaktovat věřitele též v případě kdy již bylo iniciováno soudní řízení a snažit se dosáhnout smíru.

⁷¹ analýza SPJ a PMS ČR, 2006.

4) Plnit své povinnosti řádně a včas nebo projevit dobrou vůli: pokud mají možnost dluh alespoň částečně hradit, tuto možnost využít, případně dát věřitelům jinou záruku (např. uznání dluhu).

5) Mají-li možnost – uhradit dluh: např. prodat věci k životu nikoliv nezbytné a uvědomit si ztrátu jejich hodnoty v případě prodeje v exekučním řízení.

6) Nespekulovat: nesnažit se za každou cenu vyhnout dluhům a uvědomit si, že ve většině případů bude jediným výsledkem další nárůst dluhu, prakticky trvalé riziko vymáhání dluhu (včetně praktické nemožnosti vlastnit majetek), a v krajním případě setrvání v kriminálním prostředí včetně rizika návratu do VTOS.

„Dle údajů probační a mediační služby jsou finanční problémy osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody pravděpodobně nejčastější příčinou opětovného páchaní trestné činnosti a výraznou překážkou v resocializaci“⁷². Možná právě proto se nově začalo problematikou zadluženosti zabývat také ministerstvo spravedlnosti, a to realizací projektu „Sanace dluhů“.

„Jedná se o projekt převzatý ze Švýcarska, kde funguje již přes 30 let. Projekt „Sanace dluhů“ podporuje vůli propuštěných postavit se odpovědně ke svým závazkům, preventivně chrání společnost před kriminalitou, motivuje k legalizaci zaměstnanosti a zamezuje dalšímu navyšování nákladů státního rozpočtu. Vstup do tohoto programu je dobrovolný pro dlužníky i pro věřitele. Pro zařazení do programu je třeba splnit určitá kritéria.“⁷³

- Podmíněně propuštěný s dohledem (klient Probační a mediační služby).
- Legální zaměstnání.
- Samostatně neřešitelné dluhy do nejvýše 450 tisíc korun.
- Vůle splatit část dluhu dle reálných možností.
- Další aspekty (stabilita zaměstnání, bydlení, zdraví, sociální zázemí, vztah k penězům apod.).

---

⁷² URL: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=46262>> [cit. 2009-07-21].

⁷³ Ibid.

“Celý průběh sanace bude probíhat tak, že si pracovníci Probační a mediační služby vytipují podmíněně propuštěné, nad kterými dohlíží. Vybraní klienti budou muset ve zkušební lhůtě dokázat, že mají vůli řešit zadluženost a jsou schopní část dluhů splatit. S věřiteli mezi tím zahájíme jednání a podle možností dlužníka jim nabídneme částku, kterou je schopen klient splatit. Podle našich odhadů to bude v průměru 25 procent z celkové částky dluhů. Pokud budou věřitelé souhlasit, peníze jim okamžitě a jednorázově vyplatíme z fondu sanace dluhů. Podmíněně propuštěný pak bude částku splácet po tři roky bezúročně zpět do sanačního fondu.”⁷⁴

---

⁷⁴ URL: <[http:// www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php](http://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php) > [cit. 2009-07-21].

4. POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE V ČR

„Postpenitenciární péče znamená nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak může ji pojmout jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.).“⁷⁵ Cílem těchto souborů sociálních služeb a opatření je snaha o co nejplynulejší reintegraci propuštěného a snížení rizika „šoku ze svobody“. Pozoruhodné je, že postpenitenciární péče jako specifická sociální služba, není v našem právním systému legislativně upravena.

Postpenitenciární péči dělíme na:⁷⁶

Nucenou: je obvykle vymezená zákonem a v určité míře nadále propuštěného omezuje (probace, parole, ambulantní ochranné léčby, apod.).

Dobrovolnou: znamená dobrovolné rozhodnutí klienta o zahájení ale i ukončení kontaktu, např. nízkoprahová centra, charitativní organizace, atd.

4.1 Aktivity vyvíjené státem v oblasti postpenitenciární péče

Aktivity ze strany státu jsou vzhledem k postpenitenciární péči vyvíjeny v podstatě pouze ze strany Probační a mediační služby ČR a Vězeňské služby ČR. Tyto dvě státní instituce jako takové lze považovat za účinný a fungující prvek v systému postpenitenciární péče v ČR. Do dalšího výčtu státních institucí, které lze zahrnout do systému postpenitenciární péče nutno zahrnout např. úřad práce, sociálního kurátora působícího na odborech sociálních věcí při městských úřadech s rozšířenou působností. Dále do tohoto výčtu lze zahrnout systém státních zdravotnických zařízení zaměřených na ochrannou léčbu, do nichž klient vstupuje na základě rozhodnutí soudu či na základě dobrovolného rozhodnutí.

---

⁷⁵ Sochůrek, Jan. *Kapitoly z penologie 2. díl: Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. 1. Vyd. 2007. Str. 61. ISBN 978-80-7372-204-3.

⁷⁶ Sochůrek, Jan. *Kapitoly z penologie 2. díl: Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. 1. Vyd. 2007. Str. 60. ISBN 978-80-7372-204-3.

V souvislosti s touto „mezerou“ na trhu v oblasti postpenitenciární péče, vstupují ke slovu nestátní neziskové organizace. Ty se na základě smluvních vztahu s VSČR a PMS ČR pokoušejí svými projekty a programy zajišťovat, a do jisté míry i suplovat nedostatečnou péči o osoby propuštěné z VTOS. Svou činnost směřují zejména k zamezení recidivy a sociálnímu vyloučení, hmotnému zabezpečení, právním servisem, konzultacemi, apod.

Obecným cílem většiny neziskových organizací působící na tomto poli, je umožnit propuštěnému pokud možno co nejplynulejší a nejrychlejší návrat do společnosti s eliminací výše zmíněných komplikací spojených s výstupem z vězení.

Iva Vojtková z generálního ředitelství VS ČR konstatuje:⁷⁷ „v současné době všechny věznice a vazební věznice spolupracují s nestátními neziskovými organizacemi. Celkem je nyní evidováno 60 těchto organizací spolupracujících s VS ČR. Lze konstatovat, že s přibývajícími subjekty neziskového sektoru a zvyšující se nabídkou služeb se spolupráce neustále více profiluje a stabilizuje. Neustále se však vyskytují problémy, a to v souvislosti s pokusy některých nevyhovujících NNO, které mají zájem přistoupit ke spolupráci s VS ČR. V podtextu navrhované spolupráce (v souvislosti s dalšími zjištěnými skutečnostmi) tu byly zaznamenány podněty, které jsou vyhodnoceny jako krajně nevhodné pro spolupráci, jak z hlediska bezpečnostního, odborného tak i morálního.“

Dále tvrdí, že „je třeba nejen pečlivě zvažovat, koho je vhodné zvolit jako spolupracující subjekt, ale dát těmto záležitostem také určitý normativní rámec. Z tohoto důvodu se začala připravovat metodika, která by měla jednoznačně podchytit a zajistit zabezpečení základních požadovaných norem kvalitní spolupráce. Účelem metodiky je ujednotit způsob postupu při spolupráci VS ČR s NNO, s ohledem na transparentní informovanost a její evidenci.“⁷⁸

---

⁷⁷ Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňů osob.* 1. vydání. Část 3.1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 53. ISBN 978-80-904116-0-9.

⁷⁸ Ibid.

4.2 Probační a mediační služba ČR

Vznik probační a mediační služby v ČR⁷⁹

Na základě usnesení vlády ČR č. 341/1994 s účinností od 1. ledna 1996 – vznik systematizovaných míst probačních úředníků na okresních a krajských soudech ČR. Dále pak zákonem č. 257/2000 o Probační a mediační službě ČR s účinností od 1. ledna 2001 – vznik PMS jako organizační složky státu a účetní jednotky a vytvoření středisek PMS v jednotlivých okresech ČR.

Poslání a cíle činnosti Probační a mediační služby ČR.⁸⁰

Integrace pachatele: Probační a mediační služba ČR usiluje o začlenění pachatele do běžného života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu pachatele k právnímu stavu společnosti k jeho uplatnění a seberealizaci v komunitě, kde žije a pracuje.

Participace oběti: Probační a mediační služba ČR se snaží o zapojení oběti do procesu řešení následků trestného činu, včetně způsobu odškodnění (materiálního, morálního) a usiluje tak o obnovení pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.

Ochrana společnosti: Probační a mediační služba ČR přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestným činem a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Legislativní vymezení činností Probační a mediační služby ČR.⁸¹

Probační a mediační služba plní úkoly v trestním řízení a vykonává oprávnění vymezená v trestním zákoně, trestním řádu a zákoně o Probační a mediační službě, případně v dalších zákonech.

---

⁷⁹ Interní studijní materiál v rámci projektu Šance. *Manuál pro mentory*.

⁸⁰ URL: < http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21 > [cit. 2009-07-27].

⁸¹ Interní studijní materiál v rámci projektu Šance. *Manuál pro mentory*.

Dalším důležitým vnitřním dokumentem služby je její státu, který podrobně upravuje organizační členění služby, vymezuje okruh činností ředitelství a středisek, vzdělávací systém Probační a mediační služby ČR, členění středisek a možnosti jejich dělení a slučování.

V roce 2004 byly schváleny ministrem spravedlnosti metodické standardy, které sjednocují a upravují odbornou činnost pracovníků probační a mediační služby.

Neopomenutelným orgánem je také Rada pro probaci a mediaci, jakožto poradní orgán ministra spravedlnosti ve věcech koncepčního a metodického ovlivňování a usměrňování činnosti Probační a mediační služby ČR.

4.3 Současná situace v oblasti postpenitenciární péče v ČR

„V současné době prakticky neexistuje jednotná metodická či legislativní úprava postpenitenciární péče jako takové. Závazným dokumentem a právní úpravou je zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., v aktuálním znění.“⁸²

„V rámci tohoto zákona lze postpenitenciární péči zařadit pod § 70 jako službu sociální prevence – sociální rehabilitace, která může být poskytována formou ambulantní, terénní či pobytové služby, a § 30, odborné sociální poradenství. A dále pak odborná způsobilost služby prokazovaná a limitovaná, v rámci certifikace služeb drogových, Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky. V podmínkách České republiky existují v podstatě dva druhy postpenitenciární péče.“⁸³

1) Obecná: či nespécifická postpenitenciární péče, zaměřující se na pomoc lidem v konfliktu se zákonem bez dalšího rozlišení speciálních potřeb klienta. Je poskytována jako sociální služba definovaná zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Povinností poskytovatele sociálních služeb je službu rádně registrovat na místně příslušném krajském úřadě a v rámci kvality služby dodržovat standardy sociálních služeb.

---

⁸² Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňů* osob. 1. vydání. Část 3.1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 53. ISBN 978-80-904116-0-9.

⁸³ Ibid.

Poskytované služby v rámci nespecifické postpenitenciární péče:

- Základní sociální poradenství
- Odborné sociální poradenství
- Předvýstupní poradenství
- Písemné poradenství ještě ve výkonu vazby či trestu
- Dluhové poradenství
- Právní poradenství
- Pomoc při zajištění bydlení
- Pomoc při hledání práce
- Psychická podpora po výstupu z výkonu trestu
- Individuální pohovory
- Rekvalifikace
- Zprostředkování dalšího vzdělávání
- Zvyšování sociálních dovedností a kompetencí
- Práce s rodinou, či blízkými osobami propuštěného
- Osobní asistence při vyřizování náležitostí na úřadech
- Skupinové aktivity – svépomocná skupina

2) Specializovaná: či specifická postpenitenciární péče, tzn. Pomoc lidem v konfliktu se zákonem, kteří mají nebo měli ve svém životě problém s drogou. Je realizována nestátními neziskovými organizacemi, je přímo cílená na skupinu odsouzených, kteří aktuálně řeší svoji drogovou závislost. Tyto specializované programy financuje Ministerstvo spravedlnosti v kooperaci s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky, za přímé účasti Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR. Jedná se tedy o programy reagující na potřeby uživatelů drog ve výkonu trestu a ve vazbě. Tyto programy mají za cíl motivaci klientů k pozitivním změnám v jejich životním stylu, tzn. Přechod od závislosti do života bez drog, a to zejména zprostředkováním léčby či následné péče, tzv. „doléčování“, a chráněného bydlení pro ex-uživatele drog.

Poskytované služby v rámci specifické postpenitenciární péče:

- Individuální poradenství
- Podpora v abstinenci
- Zprostředkování léčby
- Informace o minimalizaci rizik spojených s užíváním drog

- Zprostředkování kontaktu s rodinou a osobami blízkými
- Informace (sociálně-právní oblast, bydlení a práce)
- Předvýstupní poradenství
- Písemný kontakt, možnost zaslání balíku pro potřebné (hygienické a psací potřeby)
- Skupinové aktivity motivační a podpůrné skupiny pro udržení pozitivních změn v životním stylu klienta

Výčet organizací, se kterými VS ČR spolupracuje:⁸⁴

Diakonie Českobratrské církve evangelické, Linka důvěry Diakonie, SOS centrum Diakonie, Diakonie Církve bratrské, Slezská diakonie, HESTIA, České sdružení Církve adventistů sedmého dne [Diakonie], Diakonie Apoštolské církve, Diakonie ecm, HESTIA - Adresář sociálních služeb, Ekumenická rada církví, OS Diakonie Úpice, NADACE DIAKONIE A MISIE, SAD Sdružení Zástupců Azylových Domu, Naděje, Česká katolická charita, Sdružení pro prevenci kriminality PRAK, Vězeňská duchovní služba (VDS) , Občanské sdružení Nová šance, Domov sv. Karla Bartolomějského (Praha-Řepy).

4.4 Mentoring

Součástí reintegračního programu Šance byl také projekt Mentor. Hlavní náplní tohoto projektu byla individuální podpora a poradenství poskytované vyškoleným laikem – mentorem. Roli mentora lze také charakterizovat jako prostředníka mezi klientem a justicí a klientem a jinými institucemi.

První kontakt s klientem probíhá většinou ve vězení formou osobní schůzky a pohovoru, při němž mentor zjistí zakázku (zmonitoruje klientovo očekávání, obtíže, jeho plány do budoucna a především způsob kontaktu a termín setkání po výstupu). Další alternativou prvního kontaktu je forma písemná.

---

⁸⁴ URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=63> [cit. 2009-07-29].

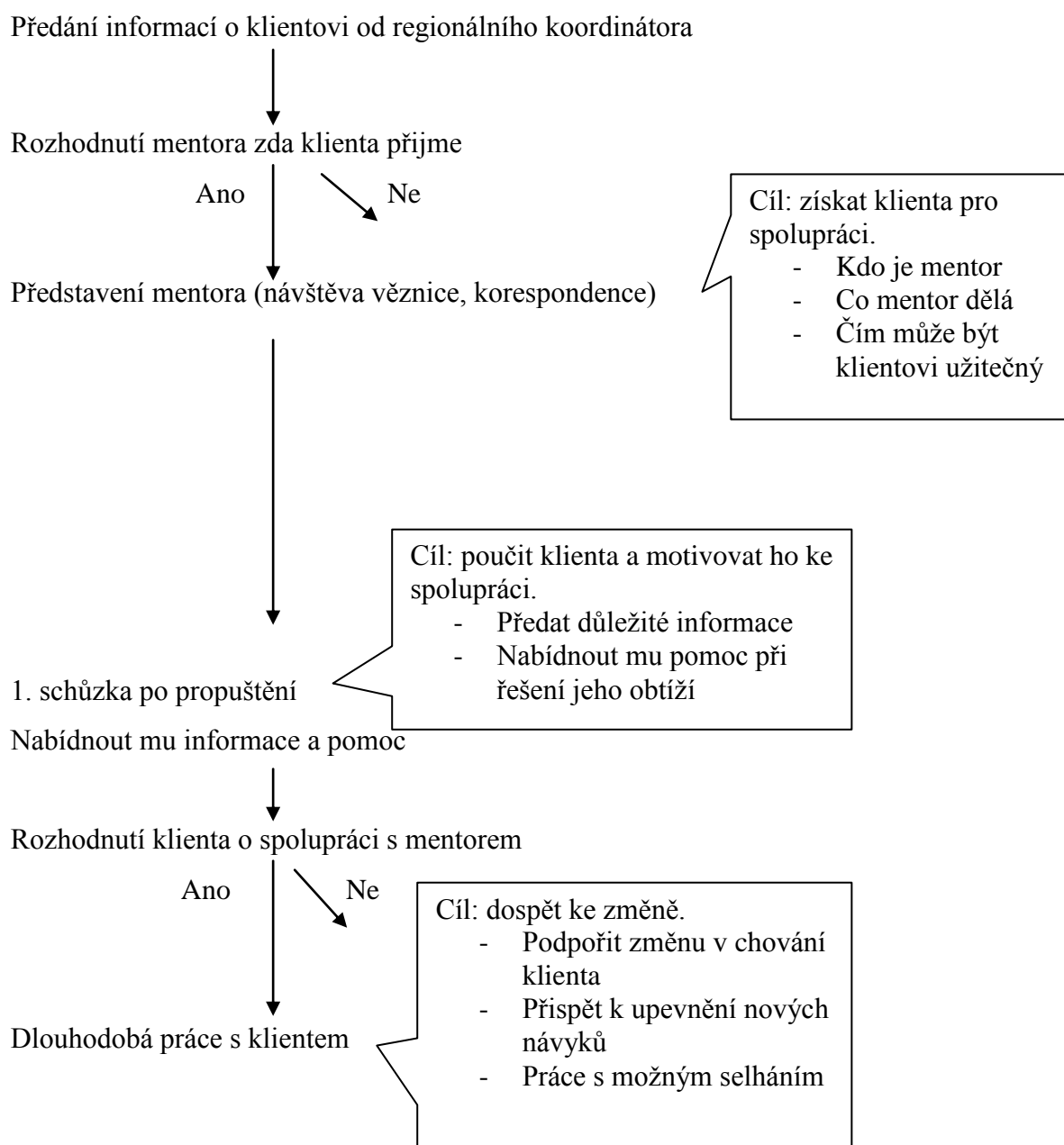
Hlavní náplní práce mentora je praktická pomoc při řešení základních obtíží po výstupu z výkonu trestu. Nejčastěji se jednalo o pomoc s vyřízením sociálních dávek u sociálního kurátora, doprovod na úřad práce, pomoc při hledání ubytování a zaměstnání, pomoc při řešení zadluženosti klienta.

Veškeré tyto aktivity vyvíjené mentorem jsou zpočátku praktikovány doprovodným způsobem s důrazem na postupné aktivizování a osamotnění klienta. Nejedná se tedy o „dělání“ práce za klienta. V nejjednodušším slova smyslu tuto činnost lze charakterizovat jako neformální, dobrovolný doprovod klienta v situacích, v nichž se necítí stoprocentně jist.

Mentor se nepodílí na finanční podpoře klienta. Výjimkou může být jasně definovaná přímá podpora klienta, kterou může mentor klientovi poskytnout až po schválení regionálním koordinátorem. Ve většině případů se jednalo o finanční pomoc na nákup hygienických potřeb, apod.

Školení mentorů: absolvování speciálně vzdělávacího kurzu v rozsahu 100 hodin. Kurz se skládá z části teoretické (právní a sociální minimum, zásady práce mentora, komunikační blok) a z části praktické (práce mentorů s klienty, která je doprovázena povinnou supervizí) Po ukončení vzdělávacího kurzu probíhají pravidelné supervize, jejichž účelem je rozvoj profesních dovedností mentorů.

Graf 3: pracovní postup činnosti mentora.⁸⁵

Během své činnosti mentora jsem měl možnost pracovat s 5 klienty. Během naší spolupráce se mi ale nikdy nepodařilo být svědkem úspěšné adaptace. Ze spolupráce jsem měl dojem, že účast na tomto programu byla ze strany vězňů spíše účelová. Zapojení do programu probíhalo cca 6 měsíců před propuštěním, čili ještě ve věznici.

⁸⁵ Interní studijní materiál v rámci projektu Šance. *Manuál pro mentory.*

Nemohu se ubránit dojmu, že většina účastníků programu se zapojovala do aktivit z jiných důvodů než z důvodů opravdové potřeby. Tento přístup a postoj jim však nelze klást za zlé. Jednalo se o dobrovolnou účast a nutno ocenit alespoň prvotní zájem a pokusy o reintegraci. Některým mým kolegům se však kýžených výsledků dostalo a během skupinových supervizí jsem měl možnost slyšet příběhy, které svým obsahem naprosto naplňovaly smysl naší práce.

5. METODIKA

5.1 Východiska a cíle dotazníkového šetření

Metodou výzkumu byly stanoveny 2 dotazníky⁸⁶. Šetření bylo realizováno ve věznici Vinařice v období červen 2009 – červenec 2009. „Věznice Vinařice se nachází v blízkosti města Kladna, ve směru na Slaný. V letech 1945 - 1947 zde byl vybudován tábor válečných zajatců a od roku 1949 až do roku 1955 sloužily tyto prostory jako tábor nucených prací. Samotná historie věznice se datuje od roku 1955, kdy bylo tajným rozkazem Ministerstva vnitra č.189/1955 rozhodnuto o zřízení věznice ve Vinařicích. Věznice byla určena pro odsouzené muže ve II.nápravně výchovné skupině.

V 70. letech prošla věznice rozsáhlou rekonstrukcí směřující k její modernizaci a zvýšení kapacity. Bylo zde umístěno až 2000 vězňů a převážná většina z nich pracovala v přílehlých dolech a těžkém průmyslu na Kladensku. Od 90. let prochází věznice dalšími architektonickými a profilačními změnami. V roce 1993 byla otevřena nová budova pro 400 odsouzených, která je nyní dominantou věznice. I nadále byla věznice určena pro odsouzené muže zařazené ve skupině s ostrahou. Po určité období při změnách profilace zde byli umístováni i obvinění ve výkonu vazby a odsouzení zařazení ve skupině s dozorem.

V současnosti je věznice profilována pro odsouzené s ostrahou a s dozorem. Její normová ubytovací kapacita je určena na 885 odsouzených (pouze muži), kteří jsou umístěni celkem ve 22 oddílech o 160 ložnicích. Ve svém emailu z 10. 7. 2009 píše PhDr. Jan Kachlík: „odsouzených mužů zařazených do věznice s dozorem (normová ubytovací kapacita 63 odsouzených) a s ostrahou (normová ubytovací kapacita 822 odsouzených). Celková normová ubytovací kapacita věznice je 885 odsouzených. Aktuálně jsme přeplněni na více jak 130% (aktuální stav odsouzených 69 v dozoru, 1097 v ostraze, celkem 1166 odsouzených).“

„Ve věznici nadále probíhají průběžné rekonstrukce, které jsou směřované hlavně k posílení vnější a vnitřní bezpečnosti věznice, její estetizaci a k úpravě podmínek výkonu trestu dle standardů Evropského vězeňství.“⁸⁷

---

⁸⁶ viz. příloha

⁸⁷ URL: <http://vinarice.vscr.cz/clanky/?cl_id=107> [cit. 2009-07-28].

Respondentům byl vysvětlen záměr a zároveň byli ubezpečeni o anonymitě tohoto šetření. Dotazníky byly koncipovány co nejsrozumitelněji, se snahou postihnout ty prvky adaptačních obtíží, kterými se zabývám v této práci. Celkový počet otázek v prvním dotazníku činí 12 a v druhém dotazníku 13. Šetření bylo provedeno po předání dotazníků vedoucímu výkonu trestu odnětí svobody PhDr. Janu Kachlíkovi. Ty byly dále předány vychovateli, který dotazníky distribuoval respondentům.

První z dotazníků se zaměřuje na zmonitorování těch adaptačních obtíží, jež odsouzené v průběhu výkonu trestu odnětí svobody provázely nejvíce. Prvního dotazníku se účastnilo 60 respondentů, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody prvně, ale i recidivisté. Kritériem pro výběr jednotlivých respondentů bylo, kromě jejich ochoty se tohoto šetření zúčastnit, pouze časové hledisko. Tedy delší časová jednotka před propuštěním. Šetření bylo zaměřeno na respondenty, u kterých je vyšší pravděpodobnost institucionalizace a dalších průvodních jevů spojených s výkonem trestu odnětí svobody. Návratnost z původních 60 dotazníků byla poměrně vysoká, činila 58 dotazníků.

Druhý dotazník se zaměřuje na adaptační obtíže před výstupem z výkonu trestu odnětí svobody a na zmapování těch obtíží, ze kterých mají budoucí propuštění největší obavy. Kritériem pro výběr respondentů byla ochota účastnit se tohoto šetření, ale zejména časový faktor. Jednalo se především o respondenty umístěné ve výstupním oddělení. Avšak z důvodu nízké kapacity tohoto oddělení byli osloveni také respondenti, jejichž termín před výstupem byl v řádu několika měsíců. Počet těchto dotazníků byl totožný, také 60 kusů. Návratnost v tomto případě byla nižší, 45 vrácených a validních dotazníků. V tomto dotazníku jsem se zaměřil na zmapování penitenciární péče ze strany personálu věznice, informovanost respondentů o možnostech postpenitenciární péče, zajištění materiálních nezbytností po výstupu – ošacení, ubytování, nezbytné doklady, atd.

Cíle 1. dotazníku:

- snaha o reflexi recidivy
- zjištění obav, které odsouzené při nástupu do VTOS provázejí.
- snaha o určení časové jednotky adaptace na vězeňský systém a začlenění se do kolektivu spoluvězňů.
- dostupnost jednotlivých pracovníků v krizových situacích.
- zmapování agresivních projevů mezi spoluvězni a agrese ze strany personálu věznice.
- snaha o reflexi hygienických podmínek.
- Snaha o získání užitečných rad ze strany vězněných jak nejlépe se na VTOS připravit a jak se v něm chovat.

Cíle 2. dotazníku:

- snaha o reflexi recidivy.
- připravenost na výstup z VTOS.
- zmapování zajištění ubytování a dostatečného ošacení po výstupu z VTOS.
- připravenost nezbytných dokladů před propuštěním (občanský průkaz).
- schopnost orientace v sociálních dávkách, na které mají propuštění nárok.
- zmapování těch oblastí, ze kterých mají budoucí propuštění největší obavy.
- zjištění pocitu připravenosti na výstup z VTOS a plány po výstupu.
- zmapování povědomí o organizacích působících v oblasti postpenitenciární péče ze strany odsouzených.
- definování zdrojů, ze kterých se o takových organizacích dozvědí.

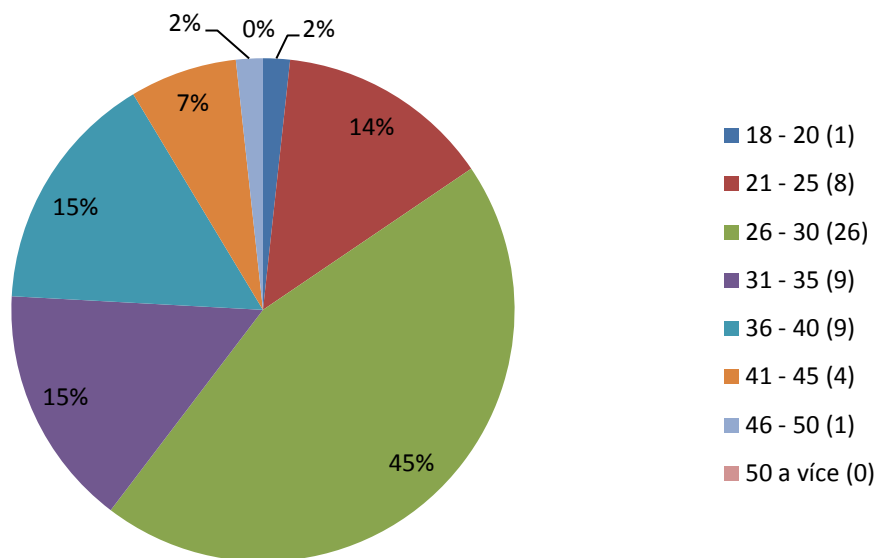
5.2 Stanovení hypotéz

- 1) Hygienické podmínky ve věznici nejsou dostačující.
- 2) Vysoká míra agrese mezi spoluvězněnými.
- 3) Kvalita a četnost stravy a pitného režimu je nedostačující.
- 4) Odsouzení nejsou dostatečně připravováni pro výstup z VTOS.
- 5) Orientace v prostředí nestátních neziskových organizací na poli postpenitenciární péče je nedostatečná.

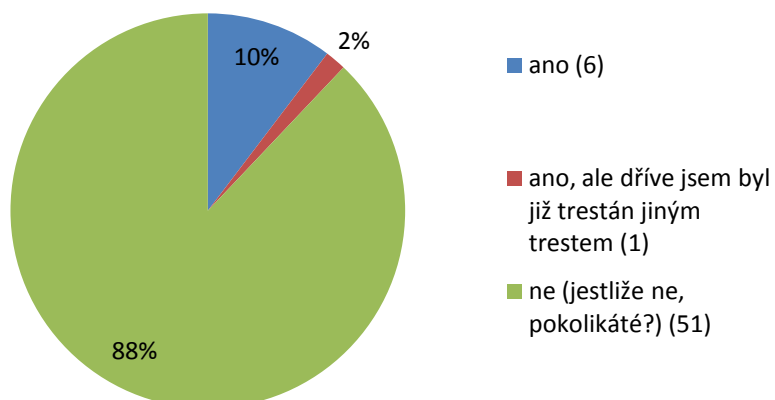
6. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

6.1 Analýza dat dotazníku č. 1

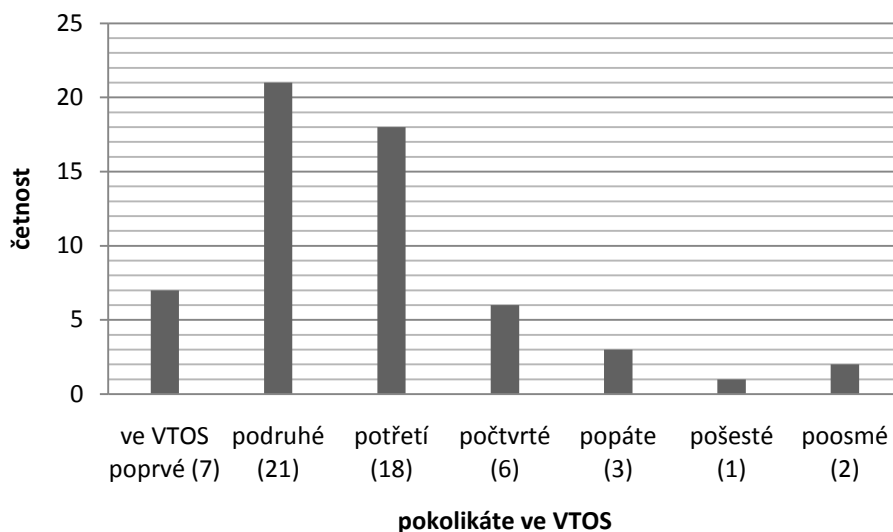
Graf 4: věk.

Graf 5: jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?

Graf 6: *pokolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?*

Popis výzkumného souboru:

Šetření bylo realizováno na 60 respondentech. Navracených a validních dotazníků, ze kterých lze data použít je celkem 58.

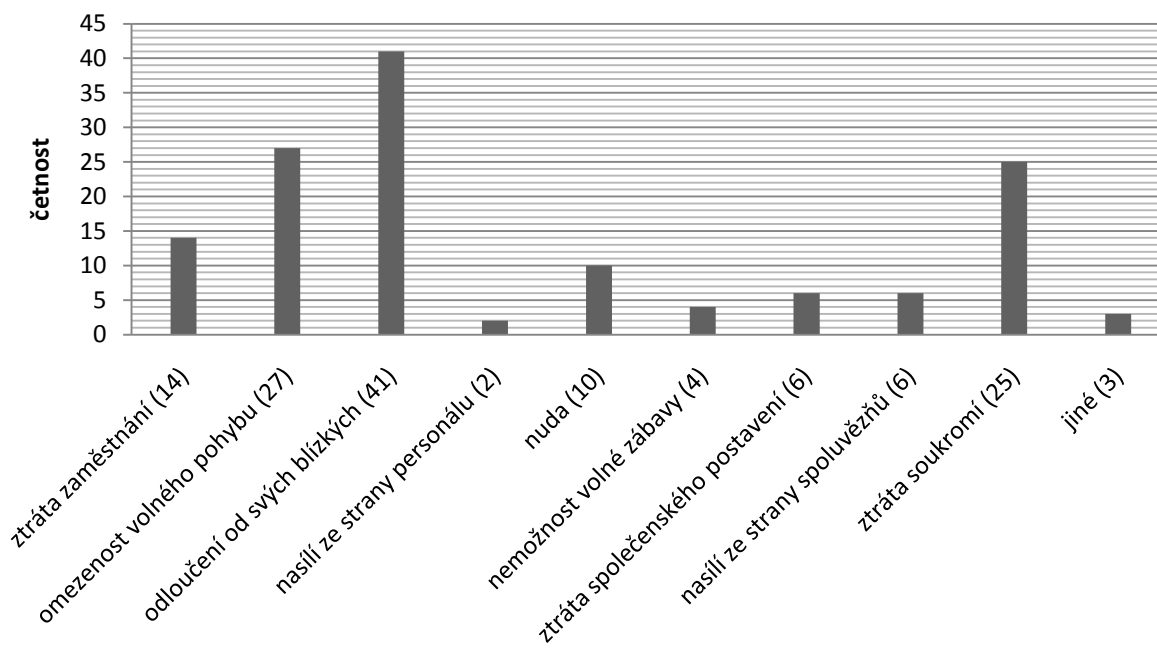
Nejvíce dotazovaných respondentů bylo ve věku od 26 – 30 let (45%). Dle grafu č. 4 si lze povšimnout, že celková věková hladina dotazovaných byla ve věku od 18 – 50 let. Přičemž do věku do 20 let lze zahrnout pouze jednoho respondenta a do věku 46 – 50 taktéž.

Graf č. 5 reprezentuje otázku „jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?“. Ze všech dotazovaných bylo již 51 (88%) ve výkonu trestu odnětí svobody. Pouze 7 dotazovaných jsou prvotrestaní. 1 dotazovaný byl v minulosti již trestán za krádež, nikoliv však trestem odnětí svobody (nevedl však, jakým konkrétním trestem byl potrestán).

Na otázku *pokolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody*, odpovědělo z 58 respondentů 57. Z těchto 57 jich bylo 50 v minulosti již ve výkonu trestu odnětí svobody. Nejvíce frekventovanou odpovědí bylo – podruhé, celkem 21. Hned za ní 18 respondentů, kteří uvedli, že jsou ve VTOS potřetí. Dva dotazovaní odpověděli, že jsou ve VTOS poosmé. V prvním případě, vzhledem k uvedenému věku 26 – 30 let, zřejmě tento údaj nelze brát vážně. V druhém případě bylo dotazovanému 36 – 40 let.

Musím upřímně konstatovat, že míra recidivy mě poněkud zaskočila. V mém výzkumném souboru je 8,5 krát více recidivistů než prvotrestaných.

Graf 7: z čeho jste měl po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody největší obavy?

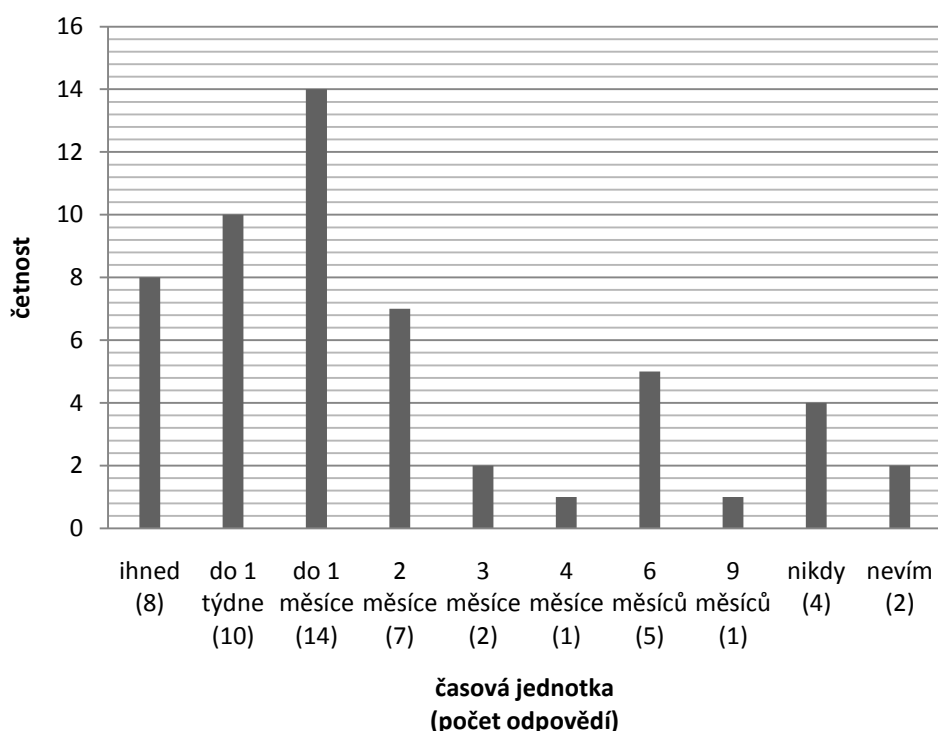

Záměrem této otázky bylo, zjistit jaké největší obavy provázely dotazované po nástupu do VTOS. Na výběr byly možnosti uvedené v grafu, přičemž dotazovaní mohli označit 3 možnosti. Ne všichni tuto možnost využili. Někdo označil jednu možnost, někdo dvě. Pouze jeden respondent neuvedl žádnou z variant. Nejčastěji volenou možností byla „odloučení od svých blízkých“, celkem 41 respondentů z 57. Dále „omezenost volného pohybu“, „ztráta soukromí“ a „ztráta zaměstnání“. V případě volby „jiné“ se jednalo o „rozchod s přítelkyní“, ztráta svobody a svobodné vůle“ a třetí případ byla obava z drog.

Z grafu lze vyčíst, že pro osoby nastupující do VTOS je největší překážkou přerušování sociálně-společenských vztahů (především rodiny, přátel, partnerů). Dále omezenost volného pohybu spojeného se ztrátou soukromí. Můžeme tedy konstatovat, že výstupy z tohoto grafu se velice ztotožňují s obtížemi po nástupu do VTOS tak, jak je popisuje literatura.

Svým způsobem mě překvapila malá četnost volby „agrese ze strany spoluvězňů a personálu“. 6 respondentů uvádí, že mělo obavy z násilí ze strany spoluvězňů, přičemž 3 z nich se s agresí ze strany spoluvězňů reálně setkali. U agrese páchané ze strany personálu (celkem 2) se shodoval s realitou pouze jeden, a to s poznámkou – „ne fyzická agrese“.

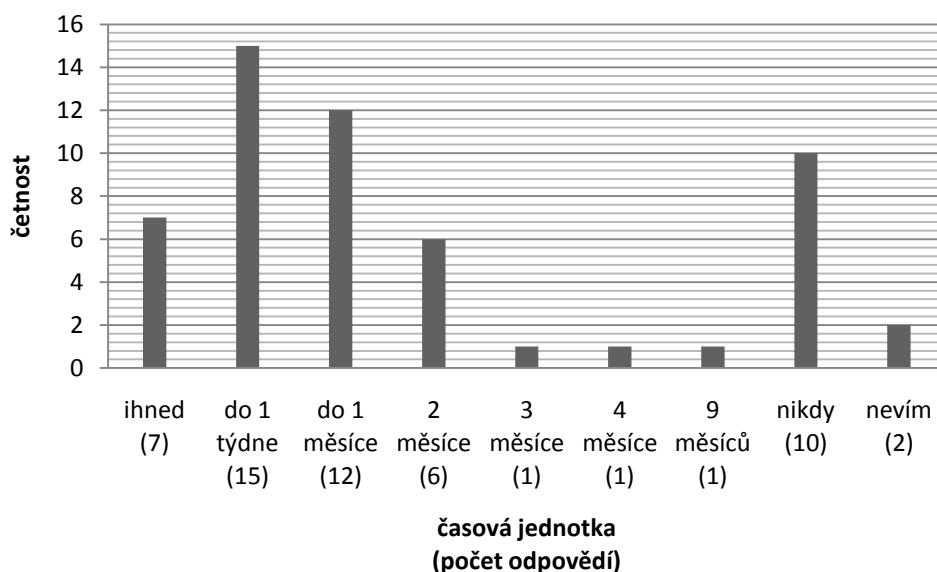
Graf 8: jste schopný odhadnout jak dlouho Vám trvalo, než jste se začlenil do kolektivu Vašich spoluvězňů?

Z celkových 58 dotázaných odpovědělo 54 respondentů. 4 dotazování odpověď neuvedli. Z grafu vyplývá, že doba potřebná pro adaptaci na novou společnost spoluvězňů trvá nejčastěji již od několika dnů do 2 měsíců, konkrétně 73%. 6 respondentů uvádí, že jim začlenění trvalo dobu delší, od 6 do 9 měsíců (11%). 4 dotazování (7%) uvádějí, že se nezačlenili nikdy. Pozoruhodné je, že i přes začlenění (ať už trvalo jakoukoli dobu) se poměrně značná část vyjádřila poznámkami typu: „zvykl jsem si, ale nezačlenil se“, „nezačlenil jsem se a nezačlením“. Těchto několik jedinců si tedy bylo nuceno na nové sociální prostředí zvyknout, nicméně ho nepovažují za své, neidentifikují se s ním.

Graf 9: *jste schopný odhadnout jak dlouho Vám trvalo, než jste se začlenil do vnitřního systému (řádu) věznice?*

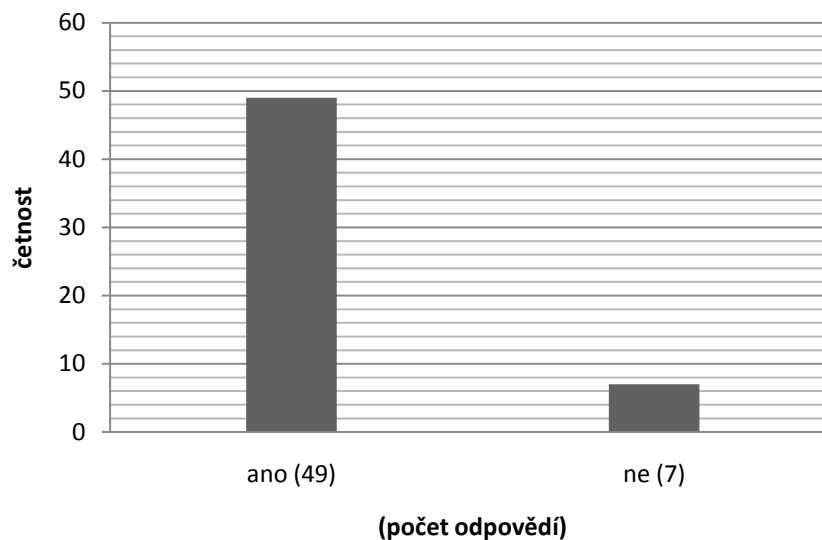

Z celkových 58 dotázaných odpovědělo 55 respondentů. 3 z nich nevedlo žádnou možnost. Vzhledem k tomu, že způsob odpovědi mohl být volen na počty dnů, měsíců, či roků, byl jsem nucen jednotlivé odpovědi, které byly v kombinaci měsíců a dnů shrnout do konkrétnějších časových jednotek.

Můžeme si povšimnout výrazné podobnosti s předchozím grafem. Větší čas dotazovaných uvádí, že začlenění do vnitřního systému věznice bylo poměrně rychlé. Stejně jako u předchozího grafu v řádu několika dnů až 2 měsíců, konkrétně 72%. Zbýlých 28% se začleňovali dobu delší nebo se nezačlenily vůbec nebo neví.

Výrazným rozdílem oproti předešlému grafu je však konstatování, že začlenění do systému neproběhlo nikdy, konkrétně 18%. Nebo lépe řečeno ani neproběhne. Odsouzení vnímají vnitřní systém věznice velice negativně, cítí se jím ostrakizováni. Tento fakt, ale nemůže nikoho překvapit. Vnitřní řád věznice je nastaven pro vězněné nepohodlně. Není tedy divu, že se s ním nechtějí ztotožnit. Pro zajímavost cituji: „zatím ne neboť je nepochopitelný“,... „nikdy se nezačlením!“, ... „pouze jsem si zvykl, nezačlenil se“... „to nejde se začlenit do nesmyslu“. Jiní dotazovaní, kteří volili variantu „ihned“ se vyjadřovali například takto: ... „to musíš hned!“, ... „hned „musel“.

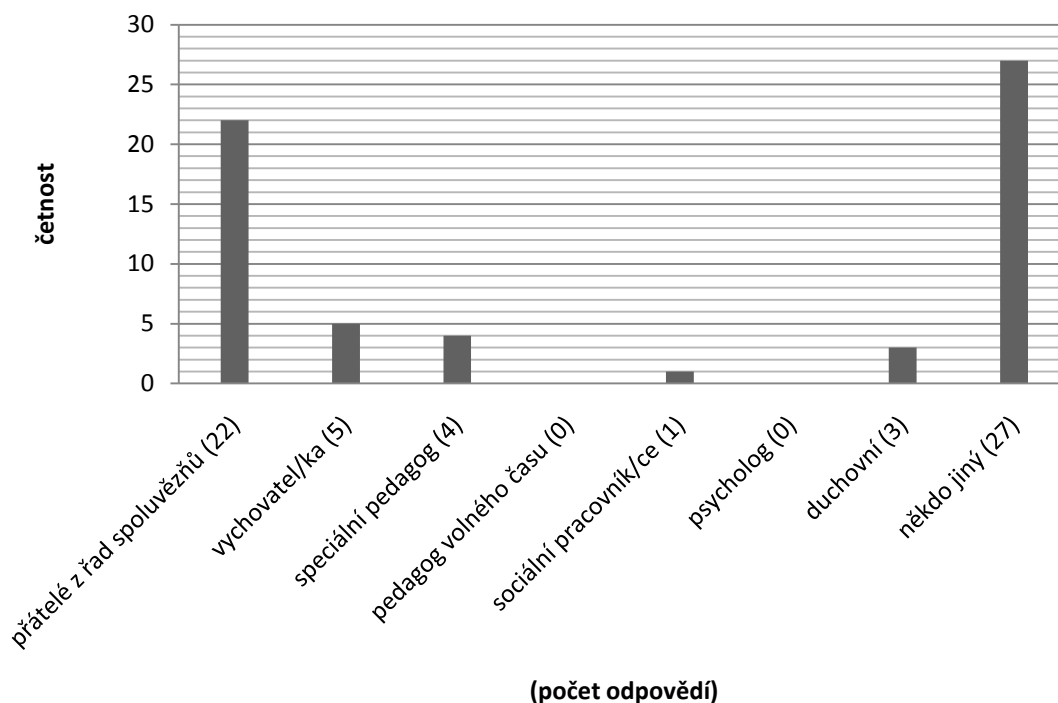
Graf 10: byli Vám k dispozici po Vašem nástupu k výkonu trestu odnětí svobody, příslušní pracovníci?(např. sociální pracovník/ce, duchovní, psycholog, vychovatel/ka, speciální pedagog, pedagog volného času, či jiný vězeňský personál).

Touto otázkou jsem se snažil zjistit, zda jsou jednotliví pracovníci věznice odsouzeným po nástupu do VTOS k dispozici. Z grafu jasně vyplývá, že tomu tak je. Pouze 2 respondenti z 58 neodpověděli. V případě odpovědi „ano“ (87,5%) se třikrát dotazovaní vyjádřili, že jim příslušní pracovníci k dispozici byli, nicméně jejich působení nehodnotili kladně. Jednalo se ale vesměs o individuální pocity či požadavky vůči personálu.

„Ano, ale velmi formálně“, ... „ano, nijak jsem jejich přítomnost nepocítil“, ... „ano, ale nesplnila mé požadavky“ (sociální pracovníce).

Graf 11: kdo Vám ve chvílích největší krize po nástupu výkonu trestu odnětí svobody pomohl nejvíce?

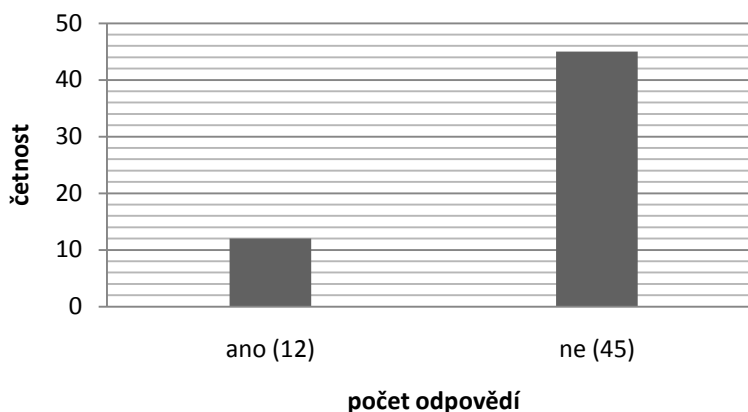

Graf číslo 11 nám prezentuje, do jaké míry se vězni obracejí se situacemi, jež vnímají jako nejvíce krizové, na zaměstnance věznice. Tento graf může do jisté míry prezentovat důvěru vězňených vůči personálu. Respondenti mohli volit pouze 1 možnost. Této možnosti využili všichni dotazovaní, přičemž někteří z nich označili možností více. Tyto jsem zahrnul do grafu

Jak je zřejmé v největší míře převažuje důvěra v někoho jiného a ve své spoluvězně. Nejfrekventovanější odpovědí v případě „někdo jiný“ byla na prvním místě rodina, dále přítelkyně, družka a třetí nejčastější odpovědí bylo „já sám“. Dále se objevovali odpovědi: nikdo, Bible, bohoslužby.

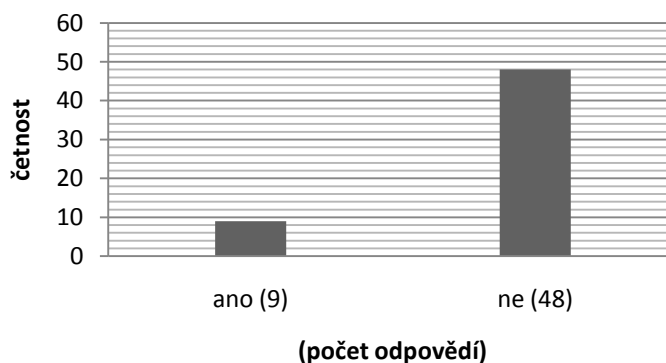
Ze zaměstnanců věznice se v případě krize obrátilo nejvíce respondentů na vychovatele (5), následovaného speciálním pedagogem (4), duchovním (3) a sociálním pracovníkem (1). Očividně lze konstatovat, že se vězňených v krizových situacích na zaměstnance obracejí jen zřídka.

Graf 12: stal jste se cílem agrese ze strany spoluvězňů?

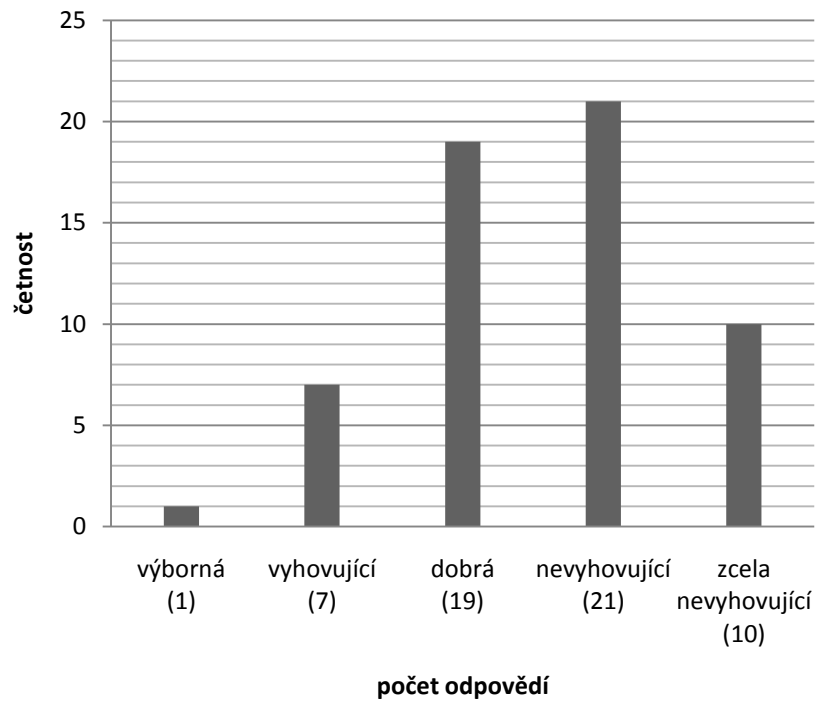
Na tuto otázku odpovědělo 57 z 58 dotazovaných. 79 % dotazovaných se s násilím ze strany vězňů nesetkalo, 21 % zkušenost s agresí mělo. U odpovědí k tomuto grafu se nevyskytl jediný komentář. Procentuální výše těch, kteří se s agresí nesetkali, mě příjemně překvapil. Pouze 3 respondenti, kteří měli obavu z agrese ze strany spoluvězňů při nástupu do VTOS, se s agresí reálně setkali.

Graf 13: stal jste se cílem agrese ze strany personálu věznice?

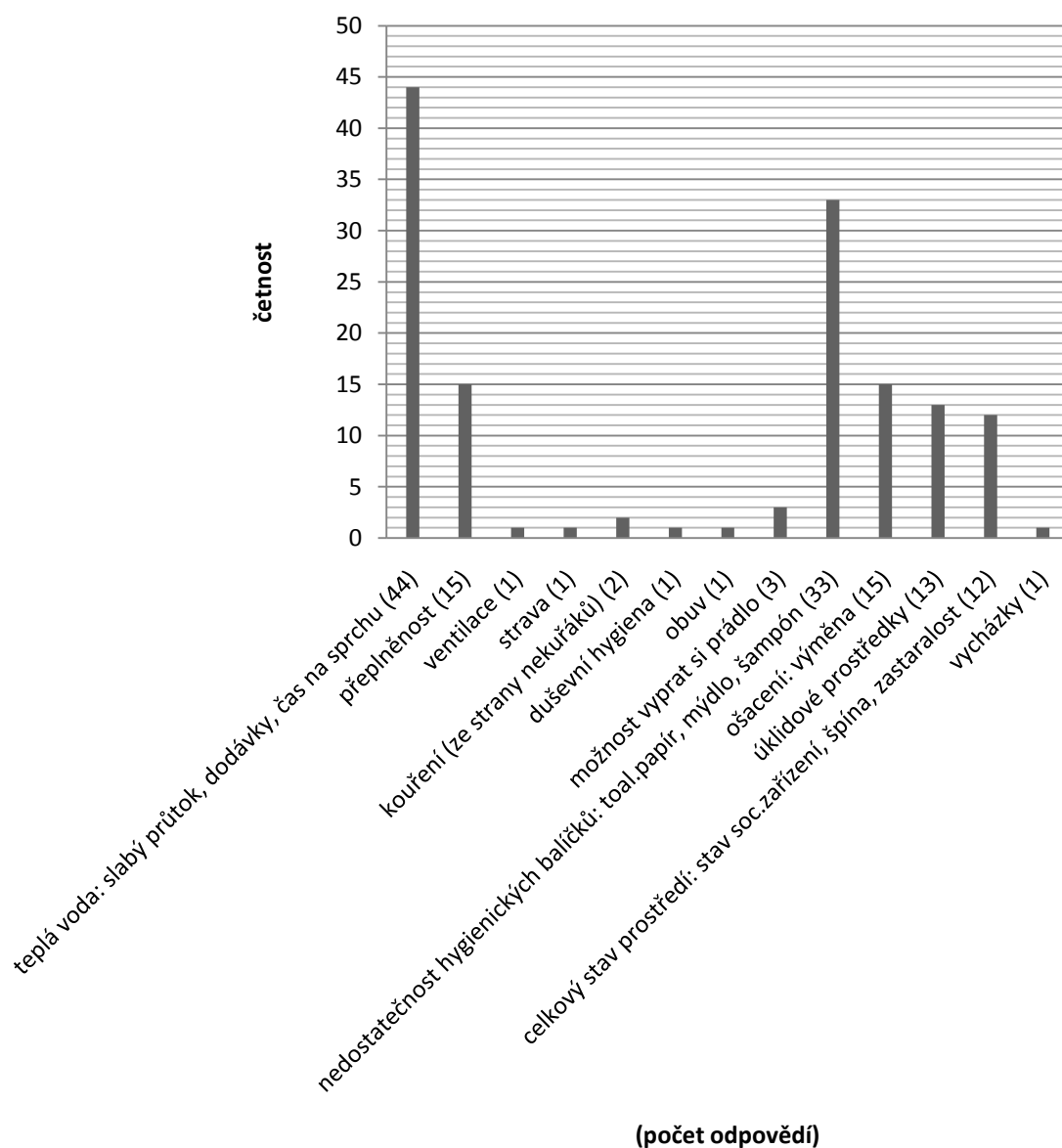
16% se s agresí setkalo. Jeden z dotazovaných uvádí: „ne fyzickou“. Zbýlých 84% tuto zkušenost nemělo. V možnosti odpovědi nebyla diferenciacce ve smyslu fyzická a psychická agrese. Nelze tedy přesně vyhodnotit, o jaký typ agrese se ze strany personálu jednalo. Obecně lze však konstatovat, že míra agrese rozhodně není ve věznici v takové míře, v jaké si většinová společnost myslí.

Graf 14: jak byste hodnotil kvalitu a četnost stravy, pitného režimu?

V případě této otázky se jednalo o 100% účast, tedy 58 respondentů. Jako výbornou ji hodnotí 2%, vyhovující 12%, dobrou 33%, nevyhovující 36%, zcela nevyhovující 17%. Pro 53% respondentů je kvalita a četnost stravy, pitného režimu nevyhovující či zcela nevyhovující.

Graf 15: jaké hygienické nedostatky jsou ve věznici podle Vás nejzávažnější?

Odsouzení měli možnost zvolit 3 nejzávažnější hygienické nedostatky dle svého uvážení. Tento graf vykazuje závažné nedostatky v základních hygienických návycích a potřebách. Celkem 44 krát bylo zmíněno nedostatečné množství teplé vody. Problém se týkal především času na sprchování, slabého průtoku teplé vody, přehlněností sprch a celkového stavu sociálního zařízení. Téměř u každého příspěvku týkajícího se teplé vody byla poznámka typu: ... „ 1 hodina sprchování pro 16 lidí, to je 4 minuty pro každého“, ... „ teplá voda 2krát denně po dobu 1 hodiny“, ... „sprchování 1krát týdně“, apod.

33 krát bylo zmíněno nedostatečné množství hygienických balíčků dodávaných věznicí. Dle výpovědi jednoho příspěvku jsou tyto balíčky dodávány 1 za měsíc. Součástí tohoto balíčku je toaletní papír, čili 1 toaletní papír na měsíc: ... „1 toaletní papír na měsíc, to je co“! Dále dotazovaní zmiňují nedostatek mýdla, šampónu.

15 respondentů si stěžuje na přeplněnost týkající se jak ložnic tak logicky sociálního zařízení: ... „8 na cimře je fakt dost“, ... „16 lidí na 1 záchod“.

15 respondentů uvádí nedostatky týkající se výměny erárního ošacení a ložního prádla. V souvislosti s tím nemožnost vyprat si své věci v prádelně: ... „výměna sintrů 1krát za 3 měsíce“.

13 odsouzených zmiňuje nedostatečné množství úklidových prostředků (jar) a 12 kritizuje celkový stav zařízení (špína, zastaralost – postele, skříně, židle).

Ukazuje se tak, že hygienická situace je ze stran vězňů vnímána velice intenzivně. Tato otázka byla vězni nejobsáhleji komentována co do rozsahu tak do emocí. Odpovídali všichni dotazovaní, jeden z příspěvků: ... „udělejte s tím něco“!

Poslední otázka v dotazníku byla otevřená: *představte si situaci, kdybyste mohl poradit člověku, který do výkonu trestu nastupuje poprvé. Co byste mu poradil?*

Většina odpovědí se shodovala. Lze konstatovat, že v podstatě platí to, co ve své publikaci píše Hála⁸⁸: „starej se o sebe“, „nedonášej“, „buď chlap“, atd. Mírným překvapením je velice častokrát uveden respekt vůči vězeňskému řádu a vězeňské službě. Pro představu uvádím několik nejfrekventovanějších rad od respondentů. Radu neposkytl pouze jeden z respondentů.

- „Neradil bych nic tady si každý musí poradit každý sám.“
- „Nikoho si nevšímej, ničeho si nevšímej, zůstaň sám sebou, trénuj svůj mozek (čti, hraj šachy apod.).“

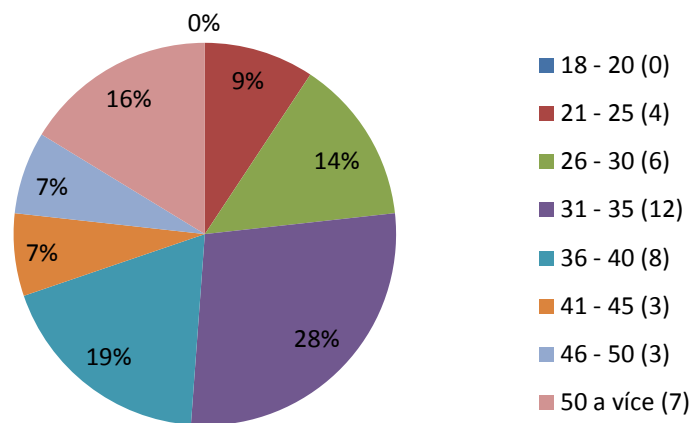
⁸⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. Str. 66. ISBN 80-86708-05-5.

- „Hodně zboží (tabák, kávy, cigarety). Aby si na nic nehrál – i když na to má. (jsou tu velký bonzáci).“
- „Vyhýbat se vězňům, který jsou agresivní a zapojovat se do aktivit ve věznici.“
- „Bejt v pohodě, dávat pozor na problémy, nehádat se s vězeňskou službou. Aby nesliboval to, co nemůže splnit.“
- „Ať si dává pozor na odsouzence, chovat se slušně, ať se chová stejně jako venku.“
- „Neplet’ se do věcí, které se tě netýkají. Nevěř nikomu – nesmíš dát první dojem. Nežaluj! Nikdy! Jasný? Jinak budeš hořet celý trest! Nesmíš ztratit své já! Buď vždy chlap!“
- „Chvilí sleduj kdo jak je, ať víš jak se s kým bavit. Nebud’ zbytečně chytřej.“
- „Aby si zachoval chladnou hlavu, zamyslel se nad sebou a využil tuto časovou prodlevu k pozitivním věcem. Jako je např. vzděláván, práce, duchovní atd.“
- „Toleranci, trpělivost a vzdor vůči stupidnímu režimu.“
- „Držet se řádu co věznice vyžaduje, být v kontaktu s rodinou a s dětmi. Zůstat sám a spoléhat sám na sebe.“
- „Bud’ neviditelný, tolerantní.“
- „Stačí jedna: uchovej si v srdci lásku.“
- „Ať si to užije a drží se katru.“
- „Žádný dluhy, hazard, sex.“
- „Dbát pokynů určených v řádech daného zařízení, častá komunikace s rodinou. Pokud možno komunikovat se spoluvězni. Nestranit se běžných situací.“
- „Drž hubu a krok. Nedávej najevo žádnou slabost. Pokud dojde na násilí tak se postav i tomu z koho máš strach. Vězení není jen o tom dělat ze sebe machra, takže sranda musí být a nikdy nezapomeň, že život jde dál!“

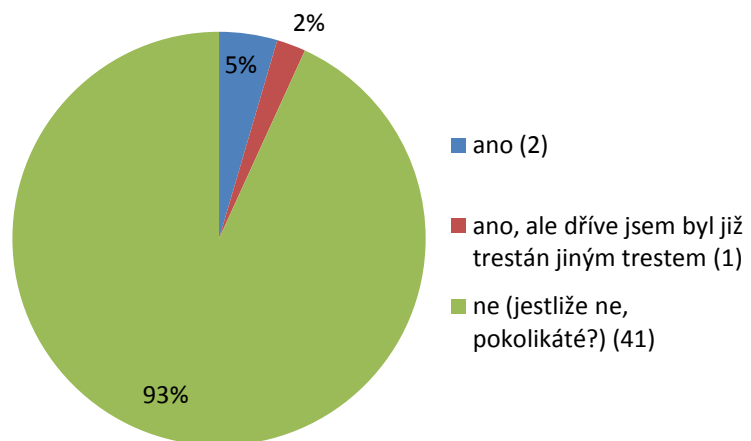

6.2 Analýza dat dotazníku č. 2

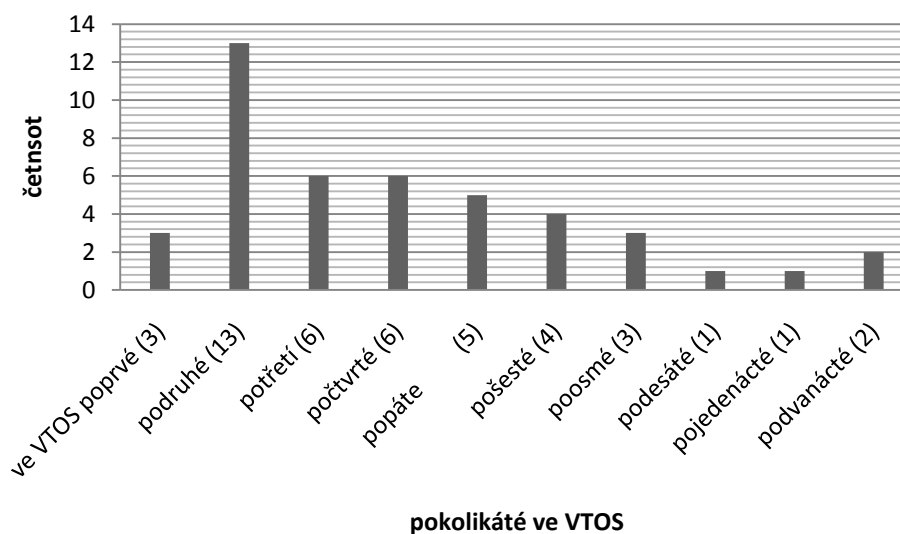
Graf 16: věk.

Graf 17: jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?

Graf 18: pokolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?

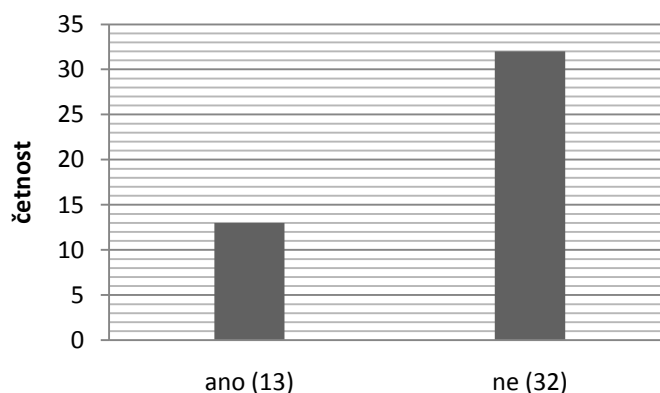
Popis výzkumného souboru:

Šetření bylo realizováno na 60 respondentech. Navracených a validních dotazníků, ze kterých lze data použít je celkem 45.

Nejvíce dotazovaných respondentů bylo ve věku od 31 – 35 let. Dle grafu č. 16 si lze povšimnout, že celková věková hladina dotazovaných byla ve věku od 21 – 50 a více let. Ani jediný respondent nebyl ve věku 18 – 20 let.

Graf 17 prezentuje míru recidivy. Celkem 3 dotazovaní jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé (7%). Zbýlých 41 respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody již dříve bylo (93%). Jeden jediný respondent tuto otázku nezodpověděl. Na otázku pokolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody, odpovědělo ze 45 respondentů 44. Z těchto 44 je ve VTOS 32% již podruhé, 15% potřetí a dalších 15% počtvrté. Zbýlých 38% je ve výkonu trestu vícenásobně. Míra recidivy v tomto výzkumném souboru je opět velice vysoká, vyšší než v případě 1. dotazníku. Z obou dotazníků bylo celkem 10 prvotrestaných (10%), zbylých 93 dotazovaných (90%) jsou recidivisté.

Graf 19: *jste před výstupem z výkonu trestu personálem věznice nějak připravován?*

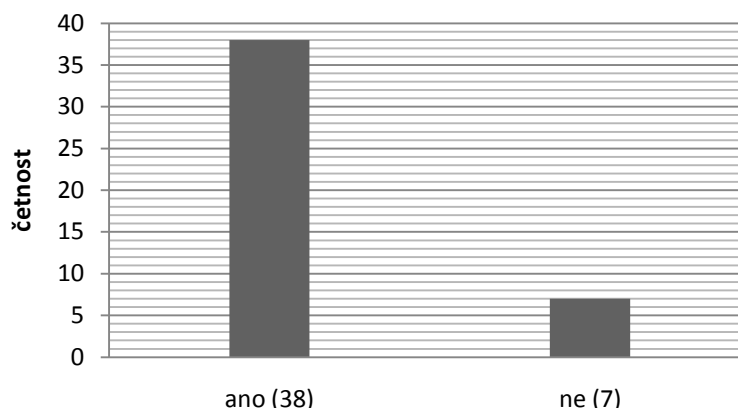
Odpovědi na tuto otázku se účastnilo všech 45 respondentů. V případě odpovědi „ano“, byli respondenti žádáni o bližší specifikaci předvýstupních aktivit. 13 z dotazovaných (29%) je na výstup nějakým způsobem připravováno. Zbýlých 32 respondentů (71%) na výstup připravováno není. Tento poměr však nelze brát jako ukazatel připravenosti či ne. Jak jsem již zmínil, výzkumný soubor v tomto případě tvořili odsouzení, kteří jsou v předvýstupním oddělení, ale i ti, kteří jsou ještě stále na standardních odděleních. Nedostatečný počet respondentů z výstupního oddělení je zapříčiněn nedostatečnou kapacitou.

Nicméně i tak lze konstatovat, že se jedná o poměrně malou procentuální část těch, kteří jsou na výstup nějakým způsobem připravováni. Dle moderních penologických přístupů by tato činnost měla probíhat v podstatě již při nástupu do VTOS, jakožto prevence prizonizace, sociální exkluze a k posílení extramurálních aktivit, díky kterým se eliminuje riziko „šoku ze svobody“.

Několik příkladů předvýstupních aktivit uvedených odsouzenými:

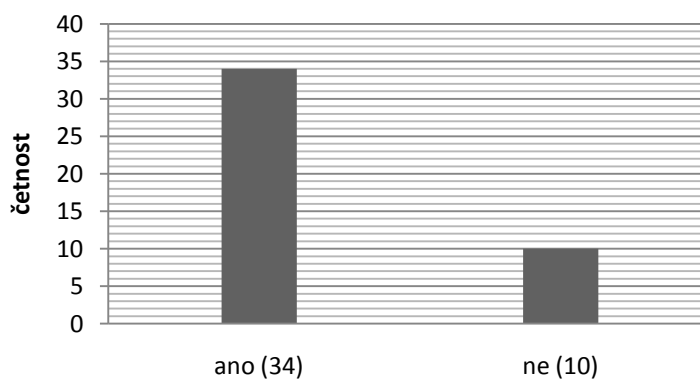
... „sociální a právní poradenství“, ... „byla mi vyřízena pomoc sociálního kurátora, také zde ve VT mi byl vyhotoven OP“, ... „různé aktivity, rozhovory, kontakty na jisté instituce“, ... „nemělo to nic společného s čestným životem.“

Graf 20: máte po výstupu kde bydlet?

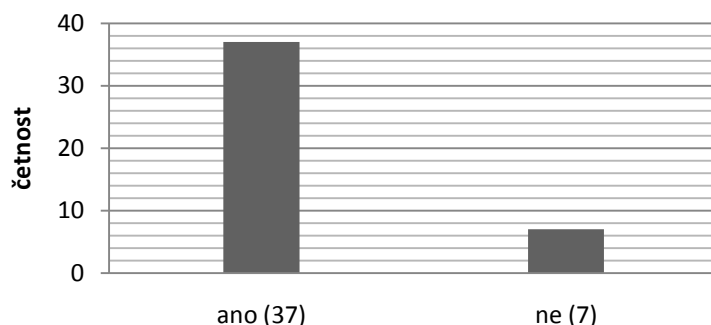
Ze 45 respondentů odpovědělo 38 kladně, celkem (84%). Záporně odpovědělo 7 dotazovaných, celkem (16%). Na základě grafu se tak ukazuje, že problémy s následným ubytováním po výstupu má poměrně malá část z dotazovaných. Tento jev lze vnímat jako velice kladný ukazatel, jelikož existence zázemí po výstupu z VTOS je jednou z hlavních podmínek úspěšného začátku nového nekriminálního života. Zbylým 7 respondentům by měli k dispozici vhodné alternativy ubytování: charity, seznamy ubytoven, atd.

Graf 21: máte po výstupu dostatek ošacení?

Materiální hledisko týkající se oděvu se jeví podle grafu 21 dostačující. 77% tvrdí, že dostatek ošacení má. 23% tvrdí opak. 1 dotazovaný neodpověděl. Snahou zaměstnanců věznice by tak mělo být stejně jako v případě s ubytováním, nabídnout alternativní řešení: požádat charitu nebo využít příslušný fond s ošacením, v případě, že věznice takovým fondem disponuje.

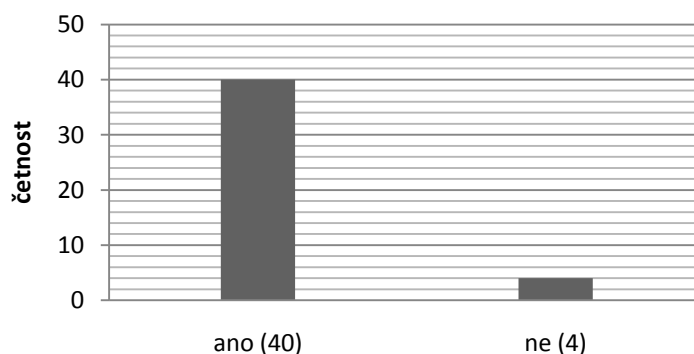
Graf 22: víte jaké úřady či úřední osoby máte po výstupu navštívit?

Až na jednoho respondenta se zúčastnili všichni dotazovaní, celkem 44. Z grafu vyplývá, že odsouzení mají poměrně solidní přehled o tom, koho a kde po výstupu kontaktovat. 84% dotazovaných ví kam a na koho se obrátit, 16% toto vědomí nemá. V případě, že dotazovaný odpověděl „ano“, byl požádán o bližší specifikaci. Vesměs všichni ti, kteří vědí kam a na koho se obrátit, odpovídali totožně.

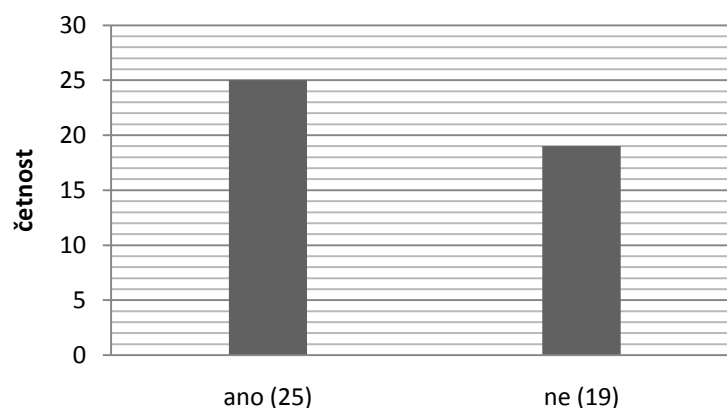
... „úřad práce, sociální kurátor“, ... „policie“, ... „zdravotní pojišťovna“, ... „dle doporučení jednotlivých institucí“ (v předposlední otázce v dotazníku však žádnou z nich neuvádí...), ... „probační a mediační služba“.

Graf 23: máte zařízený občanský průkaz před výstupem?

Vlastnictví občanského průkazu v okamžik výstupu je naprostou nezbytností. Společně s dokumenty týkající se propuštění z VTOS se jimi propuštěný legitimuje na příslušných úřadech. Z grafu můžeme vyčíst, že 40 dotazovaných (91%) občanský průkaz zařízený má. Pouhých 9%, tedy 4 dotazovaní občanský průkaz ještě nevlastní. Jeden respondent se odpovědi nezúčastnil.

Graf 24: víte, na jaké dávky máte po výstupu ze zákona nárok?

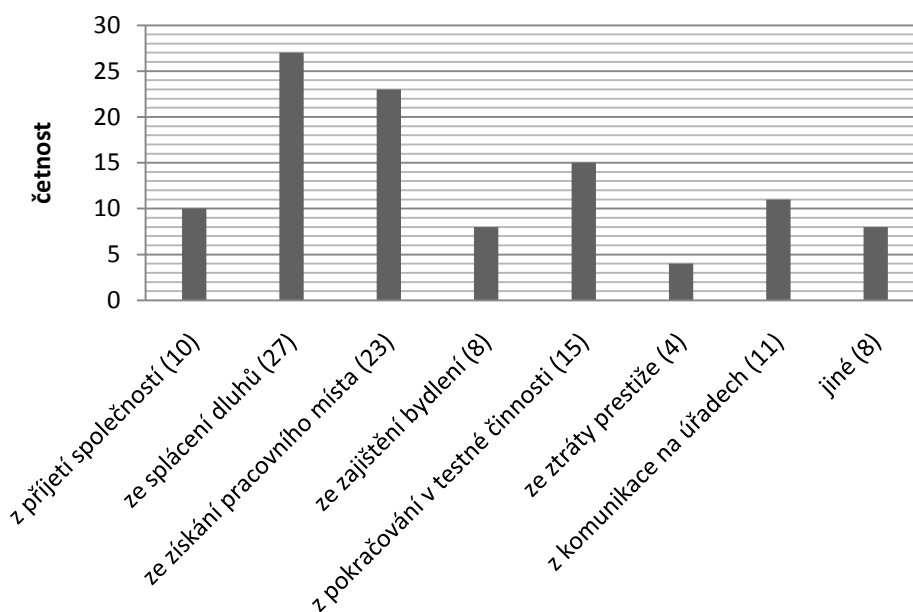

Cílem této otázky bylo zjistit schopnost orientace v sociálních dávkách, na které mají odsouzení po propuštění nárok. Samotný systém sociálních dávek působí značné komplikace i občanům, kteří jsou na svobodě. Situace vězněného je komplikována nedostatečnou informovaností, která plyne z podstaty výkonu trestu. Ten je odkázán na informace pracovníků příslušných zařízení a na informace, které se mu dostávají v rámci různých kurzů, přednášek.

Dotazování byli v případě odpovědi „ano“, opět žádání o bližší specifikaci. Jeden respondent se nezúčastnil. 57% respondentů uvádí, že vědí na jaké dávky mají nárok. 43 % respondentů uvádí, že nikoliv. V případě bližší specifikace respondenti uváděli toto: ... „kurátor 1000 Kč, příspěvek na bydlení, sociální příspěvek, sociální dávky“ ...

Až na několik výjimek uváděli dotazovaní pouze jednu variantu. Ani jednou nebylo uvedeno více dávek na jednu. Můžeme spoléhat na to, že orientaci v problematice sociálních dávek, jim rozšíří např. sociální kurátor. Můj názor je ale takový, že by odsouzeným měla být dána dostatečná šance na to, aby se byli schopni v této problematice orientovat sami (samozřejmě s ohledem k individuálním a především intelektuálním schopnostem).

Graf 25: z čeho máte po výstupu největší obavy?

Zmapování těch adaptačních obtíží, jež považují odsouzení za nejzávažnější, bylo úkolem grafu č. 25. Respondenti měli možnost vybírat ze zvolených možností tři. Jako v předchozích případech někteří tak učinili, jiní označili pouze možnosti dvě, či jednu. I přes tuto nedůslednost při odpovídání, je možno z grafu vyčíst čeho se odsouzení před výstupem obávají nejvíce.

V první řadě se jednalo o obavu z dluhové zatíženosti. Fenomén zadluženosti působí jako velice závažný stresor. Zadluženost zároveň působí jako zásadní problém při procesu reintegrace. Nevhodně zvolenými strategiemi sanace dluhů se může u dotyčného projevit rezignace a velmi často návrat ke způsobu kriminálního života. Z grafu je čitelné, že tentýž pocit mají z problematiky zadluženosti i sami odsouzení. Tuto obavu zmínilo celkem 27 dotazovaných.

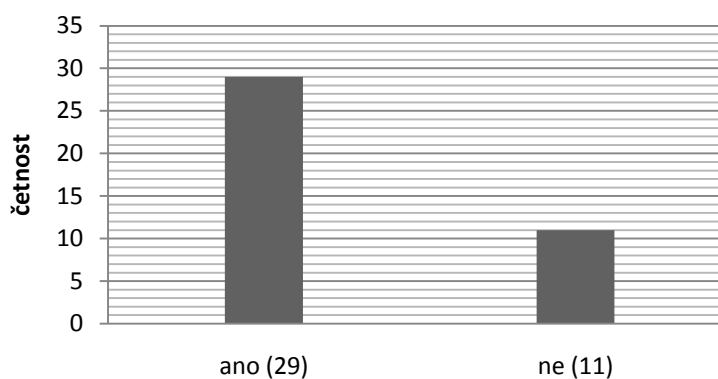
O něco málo dotazovaných, celkem 23, se obává možnosti nalezení zaměstnání. Vědí, že se záznamem v rejstříku trestů bude problém zaměstnání získat. Výsledek odráží fakt, že většinová společnost nestojí o zaměstnance s kriminální minulostí. Řešením je zmapování pracovních příležitostí pro odsouzené již během výkonu trestu. Viz. kapitola – Zaměstnání po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody.

Z pokračování v trestné činnosti má obavu 15 respondentů. Bližší specifika proč tak uvádějí, uvedena nejsou.

Poměrně značná část (cca 25%) má obavu z komunikace na úřadech a s úředními osobami. Tento jev byl při mé mentorské činnosti dosti častý. U některých odsouzených „vyhasly“ komunikační schopnosti a návyky. Jakákoliv oficiální prezentace jich samotných před úřední osobou, kterou o něco žádají, jim činí značné obtíže. Nutno ale dodat, že ne vždy je chyba na straně propuštěných. V komunikaci s tímto typem klientů, mívají občas značné potíže i samotní úředníci.

Ze stigmatizace ze strany majoritní společnosti má obavu 10 dotazovaných. Nálepka „bývalého kriminálního“ v lidech nevzbuzuje mnoho důvěry. Dále následovaly obavy ze zajištění bydlení, ztráty prestiže a jiné. U možnosti „jiné“ dotazování uvedli 3krát strach z drogového relapsu, dále urovnání vztahu s družkou nebo strachu ze všech uvedených variant.

Graf 26: víte, co konkrétně chcete po výstupu dělat?

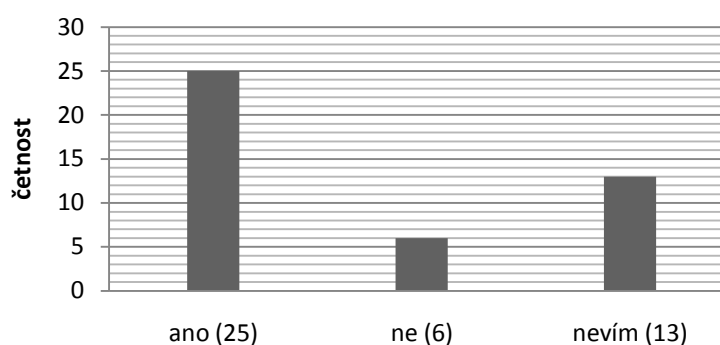
Otázky se účastnilo 40 respondentů. 73% dotazovaných vědí co chtějí po výstupu dělat, 27% tuto představu ještě nemá. V případě odpovědi „ano“ mohli dotazovaní specifikovat co by konkrétně chtěli dělat.

V několika případech se jednalo o návrat k původní profesi (většinou řemesla – zedník, zámečnick, údržbář). Zbylí respondenti definovali své plány většinou takto:

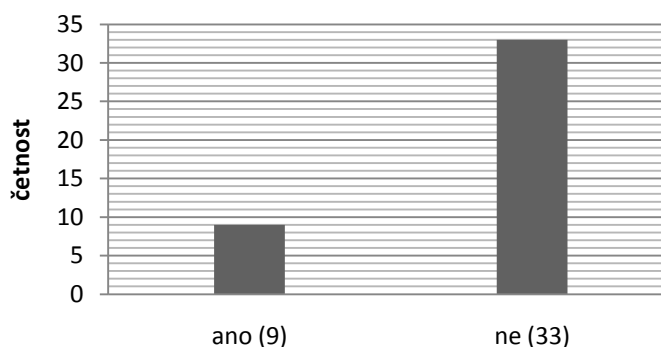
... „chci pracovat a žít normálně jako každý jiný“, ... „manuální těžkou práci, ať mám co nejnižší roupy a dost peněz pro sebe“, ... „začnu pracovat, věnovat se přítelkyni a především synovi. Doufám, že do zaměstnání bude možné nastoupit v co nejbližší době.“, ... „vyvarovat se všem kamarádům, se kterými jsem trestnou činností páchal. Chci se věnovat přítelkyni a najít si práci“, ... „nevrátit se, najít si práci, žít řádný život. Nevrátit se k drogám?“

Graf 27: cítíte se pro výstup dostatečně připraven?

Zjištění subjektivního pocitu připravenosti bylo cílem grafu č. 27. Pouhých 57% dotazovaných se cítí na výstup dostatečně připraveno. Zbýlých 43% ten dojem nemá nebo neví. Celkem se účastnilo 44 ze 45 respondentů. Přiznání a v podstatě i uznání nepřipravenosti u 43% tázaných, mě překvapilo. Vysokou míru sebereflexe odráží příspěvek jednoho z respondentů: ... „v minulých trestech jsem se cítil připraven, nyní se nechci chovat jako zvíře“.

Graf 28: znáte nějaké organizace, které Vám po výstupu, v případě nouze, budou ochotny pomoci?

Předposlední a poslední otázka v dotazníku č. 2 měli za úkol zmapovat povědomí o organizacích zabývajících se postpenitenciární péčí. Otázky týkající se grafu č. 28 se účastnilo 42 respondentů. Dotazovaní uváděli téměř ve všech případech úřad práce, sociální kurátor, apod. Nicméně pouze dva uvedli nestátní neziskové organizace (Sananim, Romodrom). Výsledek svádí k mínění, že dotazovaní nemají téměř žádný přehled na poli nestátních neziskových organizací, které se věnují osobám po výstupu z VTOS. Obecně lze tedy považovat povědomí o NNO za velice nízké, a to i přesto, že VS ČR spolupracuje s cca 60 NNO. 79% nezná žádné organizace, 21% uvedlo výše zmíněné státní instituce a pouze dva respondenti uvedly NNO. Jeden z respondentů uvádí – kancelář prezidenta republiky, farář.

Na poslední otázku, ... „z jakého zdroje jste se o organizacích zabývajících se problematikou propuštěných dozvěděl? Odpovědělo 6 respondentů. Je dost pravděpodobné, že otázka nebyla položena dostatečně srozumitelně.

Respondenti odpovídali takto: ... „nechápu“, ... „nedozvěděl, žádné neznám“, ... „od sociální pracovnice a zaměstnanců věznice“, ... „z aktivit na předvýstupním oddělení věznice“, ... „zatím o nich nic nevím“, ... „z nástěnek“, ... „ze svého zdroje, docházka na svobodě do organizace“, ... „jak z výkonu trestu, tak z civilního života“, ... „z televize“.

6.3 Vyhodnocení

Na základě dat vyplývajících z grafu 15 lze potvrdit první hypotézu: hygienické podmínky ve věznici nejsou dostačující. Valná většina respondentů uvedla zásadní nedostatky týkající se sociálních zařízení. Celkem 44 respondentů uvádí, že základní hygienické nedostatky se týkají především dodávek teplé vody, času na sprchování, přeplněnosti sociálních zařízení. Další nedostatky byly shledány v oblasti hygienických balíčků dodávaných věznicí, četnosti výměny erárních oděvů a ložního prádla a celkového stavu vězeňského zařízení. První hypotézu tedy lze potvrdit.

Hypotéza týkající se agrese mezi spoluvězni se překvapivě částečně vyvrátila. Míra agrese se ve věznici nevyskytuje v takové míře, jak jsem předpokládal. Celých 79% dotazovaných tvrdí, že se s agresí nesetkalo. Zbýlých 21% tuto zkušenost mělo. Jedná se tedy zhruba o ¼ dotazovaných, kteří se s agresí ze strany spoluvězňů setkali. Tato hypotéza byla tedy částečně vyvrácena.

V případě 3. hypotézy z grafu 14 vyplývá, že 47% respondentů je s kvalitou a četností stravy a pitného režimu spokojeno v míře „dobrá až výborná“. Zbýlých 53% respondentů hodnotí kvalitu a četnost stravy a pitného režimu v míře „nevyhovující až zcela nevyhovující“. V míře „zcela nevyhovující“ shledává kvalitu stravy a pitného režimu 17%.

Díky této 17% části, která je tvořena celkem 10 respondenty, můžeme zbytek dotazovaných považovat za ty, kterým strava a pitný režim vyhovují alespoň do té míry, že ji nehodnotí jako zcela nevyhovující. V našem případě se jedná téměř o 50% shodu. Jestliže bychom k těmto výsledkům přistupovali ryze matematicky, museli bychom tuto hypotézu považovat za potvrzenou. Nicméně z kvalitativního hlediska je nutné na tuto skutečnost nahlížet s určitou rezervou. Hodnocení kvality a četnosti stravy a pitného režimu, se odvíjí od individuálních návyků a míry standardu, na který je jednotlivec navyklý. Ve finále však jako „zcela nevyhovující“ hodnotí zmíněný stav pouze 10 respondentů. 3. hypotézu lze tedy považovat, s přihlédnutím k výše zmíněným skutečnostem, za vyvrácenou.

Hypotéza č. 4 měla za úkol potvrdit nedostatečnou míru aktivit týkajících se připravenosti na výstup z VTOS. Výzkumný soubor v tomto případě tvořili odsouzení, kteří jsou v předvýstupním oddělení, ale i ti, kteří jsou ještě stále na standardních odděleních.

Nedostatečný počet respondentů z výstupního oddělení je zapříčiněn nedostatečnou kapacitou. Nicméně i tak lze konstatovat, že se jedná o poměrně malou procentuální část těch, kteří jsou na výstup nějakým způsobem připravováni. Dle moderních penologických přístupů by tato činnost měla probíhat v podstatě již při nástupu do VTOS, jakožto prevence prizonizace, sociální exkluze a k posílení extramurálních aktivit, díky kterým se eliminuje riziko „šoku ze svobody“. Tuto hypotézu lze považovat za potvrzenou.

Smyslem stanovení 5. hypotézy byla snaha o zmapování povědomí o organizacích věnujících se postpenitenciární péči a především potvrzení o nedostatečnosti povědomí o těchto organizacích. Dotazovaní uváděli téměř ve všech případech úřad práce, sociální kurátor, apod. Nicméně pouze dva uvedli nestátní neziskové organizace (Sananim, Romodrom). Výsledek svádí k mínění, že dotazovaní nemají téměř žádný přehled na poli nestátních neziskových organizací, které se věnují osobám po výstupu z VTOS.

Obecně lze tedy považovat povědomí o NNO za velice nízké, a to i přesto, že VS ČR spolupracuje s cca 60 NNO. 79% nezná žádné organizace, 21% uvedlo výše zmíněné státní instituce a pouze dva respondenti uvedly NNO. Porovnáním této hypotézy s mírou recidivy mých respondentů, lze zároveň považovat nedostatečnou míru a především nesystematičnost postpenitenciárních služeb, za jeden z hlavních elementů vedoucí k recidivě. 90% mých respondentů nebylo ve VTOS poprvé. Hypotéza č. 5 byla potvrzena.

ZÁVĚR

Smyslem předložené práce byla především snaha o reflexi vězeňského prostředí a vlivu tohoto prostředí na adaptační proces odsouzených. Následně se zabýváme vlivem propouštěcí fáze a jejím působením na propuštěné a snahu o novou integraci do společnosti.

V první části práce se pokoušíme o nástin vězeňského systému v ČR, kde se zabýváme specifikami VTOS a výkonu vazby, typem věznic v ČR, jejich architekturou a deskripcí jednotlivých profesí zaměstnanců věznic.

V kapitole následující se zabýváme adaptačními obtížemi výkonu vazby a ve VTOS. Zmiňujeme také problematiku hygienických podmínek a její vliv na psychiku trestaných. V průběhu VTOS se popisujeme „druhý život“ vězňů a průvodní jevy s VTOS spojené. Tuto kapitolu zakončuje část týkající se předvýstupní fáze. Zde se snažíme popsat proces výstupu z VTOS, zajištění jednotlivých „formalit“ před samotným výstupem a aktivitou NNO v této oblasti.

Smyslem kapitoly postpenitenciární péče byla snaha o faktické uvedení do problematiky postpenitenciární péče v ČR. Zabýváme se zde aktivitami vyvíjenými státem v této oblasti a současnou situací postpenitenciární péče v ČR. Také stručně popisují svou mentorskou činnost v rámci programu Šance, při níž jsem měl možnost pracovat s propuštěnými.

Poslední kapitola je věnována výzkumu formou dotazníkového šetření. Záměrem tohoto šetření bylo vyhotovení dotazníků v kontextu problematiky, kterou se zabýváme v předložené práci. Smyslem byla především snaha o reflexi nedostatků v průběhu VTOS ve spojitosti s procesem adaptace na VTOS. V druhé části šetření jsem se zaměřil na popis téhož, ale ve spojitosti s blížícím se propuštěním z VTOS. Zde jsem se pokoušel o zmonitorování povědomí o NNO působící na poli postpenitenciární péče. Především však snahou o zmapování těch obtíží, ze kterých mají budoucí propuštění největší obavy.

Smyslem nebylo najít řešení ale spíše pokus o zviditelnění procesu adaptace jako takového a především skutečností, které mezi širší veřejností nejsou považovány za natolik závažné, ale zároveň proces adaptace výrazně ovlivňují.

Cílem bylo definovat zásadní obtíže při adaptaci v obou směrech (jak na VTOS tak na adaptaci po něm). A především pokus a snahu zmonitorovat současné vězeňské povědomí v kontextu nabízené postpenitenciarní péče v ČR. Tyto zjištěné skutečnosti z dotazníkového šetření lze považovat za inovativní a přínosné.

Obecně lze konstatovat, že české vězeňství se ubírá správným směrem a standardy evropského vězeňství se pomalu naplňují a uskutečňují. Některé hypotézy, jejichž potvrzení lze v rámci širšího veřejného názoru považovat za automaticky potvrzené, byly vyvráceny. Potvrzeny však byly hypotézy týkající se hygienických nedostatků a přeplněnosti, a to ve velice širokém spektru. Další zásadní nedostatky se vyskytují v oblasti povědomí o postpenitenciarní péči ze strany odsouzených, ruku v ruce s nejasným systémovým řešením těchto služeb v legislativě ČR.

Optikou střízlivého pohledu tak nutno konstatovat, že výstupy plynoucí z mé práce a výzkumu lze vnímat jako reflexi ze strany vězňů. Skutečnosti, které z výzkumu vyplynuly, jsou v podstatě odrazem současného stavu českých věznic, jehož základními nedostatky jsou již zmíněná přeplněnost, s logicky navazující nemožností individuálnější práce s klienty a neuspokojujícím hygienickým stavem.

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny:

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vyd. 1999. ISBN 80-7169-555-6.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava - SEDLÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. 2002. ISBN 80-7251-104-1.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. 2005. ISBN 80-86708-05-5.

MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR*, 2007.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. 1997. ISBN 80-200-0592-7.

NETÍK, Karel – Netíková Daria. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha. Karolinum 1994. ISBN 80-7066-518-1.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. 1. vyd. 2007. ISBN 978-80-7372-287-6.

SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie. – I. díl – obecná část*. 1. vyd. 2002. ISBN 80-7083-679-2 .

SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. 1. Vyd. 2003. ISBN 80-7083-745-4.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 2. díl: Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. 1. Vyd. 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie 3. díl: Negativní jevy ve vězení*. 1. Vyd. 2007. ISBN 978-80-7372-205-0.

Vězeňský občasník. MALÁ, K., TVARŮŽKOVÁ, A., LÁDOVÁ E.,. Mosty – sociálně psychologické centrum. č. 1 Most. [2008?].

Užití encyklopedie a slovníky:

MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. 1. vyd. 2003. ISBN 80-7042-256-4.

Sborníky:

BAJCURA, Lubomír. *Evropská vězeňská pravidla: Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům*. Druhá část 18.1. Praha: Tiskárna VS ČR, 2006. ISSN 1213-9297.

Kolektiv autorů. *Mezi vězením a komunitou: sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. Str. 45-46. ISBN 978-80-904116-0-9.

The national economic and social forum. Promoting Re-integration: Pre-and Post-Release Strategies. In *Re-integration of prisoners: Forum Report No. 22*. [2002?]. [Dublin?]. ISBN 1-899276-26-2.

Elektronické dokumenty nebo jejich části:

MECLOVÁ Kamila, *Úvodník generální ředitelky VSČR, 2001*
URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=156> [cit. 2009-05-13].

URL: <<http://www.helcom.cz/view.php?cislocclanku=2006051103>> [cit. 2009-05-13].

URL: <http://www.pankrac.vscr.cz/clanky/?cl_id=6> [cit. 2009-07-15].

Statut sekce pro vězeňství: etického fóra České republiky
URL: <http://ad.vscr.cz/news_files/STATUT_Sekce_pro_vezenstvi.htm> [cit. 2009-05-14].

URL: <http://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php> [cit. 2009-07-21].

URL: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=46262>> [cit. 2009-07-21].

URL: <http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21> [cit. 2009-07-27].

URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=63> [cit. 2009-07-29].

Elektronické časopisy:

České vězeňství [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2004. 4. číslo. [cit.2009-05-14]. URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36>.

České vězeňství [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005. 1. číslo. [cit.2009-05-14]. Str. 7. URL: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36>.

Webové články:

MENZELOVÁ, Kateřina. *Euro - vězni v soukromí*. [online]. 2004, [cit. 2009-05-13]. URL <<http://www.pppcentrum.cz/index.php?cmd=article&lang=cs&id=14>>.

Články ve sbornících www:

Zpracoval Vězeňský tým Českého helsinského výboru. *Zpráva o realizovaném monitoringu věznic v průběhu roku 2003*. [online]. 2003, [cit. 2009-05-14]. URL: <<http://www.helcom.cz/download/vezen03/001zprmonitor.doc>>.

Zpracoval Vězeňský tým Českého helsinského výboru. *Závěry projektu ČHV - Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci – monitoring a litigace 2003 – 2005: Materiální podmínky ve věznicích ČR, zacházení s vězněnými osobami, monitoring*. [online]. [cit. 2009-07-15]. URL: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006051103>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Strukturovaný dotazník č. 1 (dotazník)

Příloha č. 2: Strukturovaný dotazník č. 2 (dotazník)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Strukturovaný dotazník č. 1 (dotazník)

Dobrý den,

rád bych Vás požádal o vyplnění následujícího dotazníku.

Cílem tohoto dotazníku je zmapovat výskyt těch obtíží, které Vás během výkonu trestu provázely. Výsledky výzkumu budou použity v mé magisterské práci.

Veškeré informace jsou anonymní!

Předem Vám chci hluboce poděkovat za Váš čas a upřímnost při vyplňování tohoto dotazníku.

1) Věk:

- a) 18 - 20
- b) 21 - 25
- c) 26 - 30
- d) 31 - 35
- e) 36 - 40
- f) 41 - 45
- g) 46 – 50
- h) 50 a více

2) Jste / byl jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?

- a) ano
- b) ano, ale dříve jsem byl již trestán jiným trestem (jakým?) .....
- c) ne (jestliže ne, pokolikáté) .....

3) Z čeho jste měl po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody největší obavy?

(zakroužkujte 3 věci, ze kterých jste měl největší obavy)

- a) ztráta zaměstnání
- b) omezenost volného pohybu
- c) odloučení od svých blízkých
- d) násilí ze strany personálu
- e) nuda
- f) nemožnost volné zábavy
- g) ztráta společenského postavení
- h) násilí ze strany spoluvězňů
- i) ztráta soukromí
- j) jiné .....

4) Jste schopný odhadnout jak dlouho Vám trvalo než jste se začlenil do kolektivu Vašich spoluvězňů? Uvedte prosím počet (dnů, měsíců či roků).

.....

5) Jste schopný odhadnout jak dlouho Vám trvalo než jste se začlenil do vnitřního systému (řádu) věznice? Uvedte prosím počet (dnů, měsíců či roků).

.....

6) Byli Vám k dispozici, po Vašem nástupu k výkonu trestu odnětí svobody, příslušní pracovníci? (např. sociální pracovník/ce, duchovní, psycholog, vychovatel/ka, speciální pedagog, pedagog volného času, či jiný vězeňský personál)

a) ano

b) ne

7) Kdo Vám ve chvílích největší krize, po nástupu výkonu trestu odnětí svobody, pomohl nejvíce? (Zakroužkujte prosím jednu možnost)

a) přátelé z řad spoluvězňů

b) 1b) vychovatel/ka (zakroužkujte jednu z možností)

2b) speciální pedagog

3b) pedagog volného času

4b) sociální pracovník/ce

5b) psycholog

6b) duchovní

c) někdo jiný (uved'te prosím konkrétně)

.....

8) Stal jste se cílem agrese ze strany spoluvězňů?

- a) ano
- b) ne

9) Stal jste se cílem agrese ze strany personálu věznice?

- a) ano
- b) ne

10) Jak byste hodnotil kvalitu a četnost stravy, pitného režimu?

- a) výborná
- b) vyhovující
- c) dobrá
- d) nevyhovující
- e) zcela nevyhovující

11) Jaké hygienické nedostatky jsou ve věznici podle Vás nejzávažnější? Uveďte podle důležitosti 3 nejzávažnější nedostatky.

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....

12) Představte si situaci, kdybyste mohl poradit člověku, který do výkonu trestu nastupuje poprvé. Co byste mu poradil? (max. 4 věty).

.....

.....

.....

.....

PŘÍLOHY

Příloha č. 2: Strukturovaný dotazník č. 2 (dotazník)

Dobrý den,

rád bych Vás požádal o vyplnění následujícího dotazníku.

Cílem tohoto dotazníku je zmapovat výskyt těch obtíží, které Vás před propuštěním z výkonu trestu nebo po něm provázely. Výsledky výzkumu budou použity v mé magisterské práci.

Veškeré informace jsou anonymní!

Předem Vám chci hluboce poděkovat za Váš čas a upřímnost při vyplňování tohoto dotazníku.

1) Věk:

- a) 18 - 20
- b) 21 - 25
- c) 26 - 30
- d) 31 - 35
- e) 36 - 40
- f) 41 - 45
- g) 46 – 50
- h) 50 a více

2) Jste / byl jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?

- a) ano
- b) ano, ale dříve jsem byl již trestán jiným trestem (jakým?) .....
- c) ne (jestliže ne, pokolikáté) .....

3) Jste / Byl jste před výstupem z výkonu trestu personálem věznice nějak připravován?
(Jestliže ano, jak jste / jste byl připravován?)

- a) ano .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- b) ne

4) Máte / měl jste po výstupu kde bydlet?

- a) ano
- b) ne

5) Máte / měl jste po výstupu dostatek ošacení?

- a) ano
- b) ne

6) Víte / věděl jste jaké úřady či úřední osoby máte po výstupu navštívit?
(Jestliže ano, pokuste se jednotlivé úřady a úřední osoby vyjmenovat)

- a) ano .....
- .....
- b) ne

7) Máte / měl jste zařízený občanský průkaz před výstupem?

- a) ano
- b) ne

8) Víte / věděl jste na jaké dávky po výstupu máte ze zákona nárok?
(Jestliže ano, pokuste se jednotlivé dávky vyjmenovat)

- a) ano .....
- .....
- b) ne

9) Z čeho máte / měl jste po výstupu největší obavy?
(Zakroužkujte 3 věci, ze kterých máte / jste měl největší obavy)

- a) z přijetí společností
- b) ze splácení dluhů
- c) ze získání pracovního místa
- d) ze zajištění bydlení
- e) z pokračování v trestné činnosti
- f) ze ztráty prestiže
- g) z komunikace na úřadech
- h) jiné .....

10) Víte / vědel jste co konkrétně chcete po výstupu dělat? (Jestliže ano, co?)

a) ano .....

.....

.....

.....

b) ne

11) Cítíte / cítil jste se pro výstup dostatečně připraven?

a) ano

b) ne

c) nevím

12) Znáte / znal jste nějaké organizace, které Vám po výstupu, v případě nouze, budou / byly ochotny pomoci? (Jestliže ano, jaké?)

a) ano .....

.....

.....

.....

b) ne

13) Z jakého zdroje jste o organizacích zabývajících se problematikou propuštěných dozvěděl?

.....

.....

.....

SUMMARY

The purpose of my thesis was first to determinate the reflexion of prison environment and the influence of the adaptation process on those convicted. Next we dealt with the influence of the release phase and its impact on the discharged prisoners and their struggles integrating back into society.

In the first part of this thesis we were trying to describe the penitentiary system of the Czech Republic where we were handling the specifics of execution of punishment and custody, types of prisons in the Czech Republic. We also dealt with prison architecture and description of specific professions of prisons employees.

In the next chapter we deal with the adaptation difficulties of custody and execution of punishment. We are also including problems with hygiene conditions and the psychological impact on the inmates. During the term we describe „second life“ of the inmates concomitant circumstances connected with term. This chapter ends with the part regarding to pre-release phase. Here we are trying to describe the process of release from term, securing the individual „formalities“ before release and activity of non-profit organisations in this area.

The purpose of the chapter postpenitentiary care was to explain the facts of postpenitentiary care in the Czech Republic. We deal with activities developed by the government in this area and the present situation of postpenitentiary care in the Czech Republic. Also we briefly describe my own mentoring activity in terms of the program „Šance“, where I had the possibility to work with released prisoners.

The last chapter applies to research. The plan of this research was to create a survey regarding the issues that we deal with in this thesis. The point of the first part of the survey was to reflect the absence during term in connection with the adaptation process in term. In the second part of research we focused on description the same as in the first part but with connection to release from prison. We tried here for monitoring of consciousness non-profit organisations, which work in the sphere of postpenitentiary care. One of the most important things is to map out the difficulties which future released prisoners are afraid of most.

The main aim was definition of basic difficulties during the adaptation in both directions (much like on term itself so on adaptation after term) and attempt to monitor current consciousness in context with offered postpenitentiary care in the Czech Republic. These facts we can consider as innovation and contribution.

The purpose of my work wasn't to find solutions to the problems but to attempt to unveil the adaptation process in itself. Above all we intended to shed light on the facts of incarceration which the wider public does not consider relevant; however, the process of adaptation is greatly influenced by prison conditions.

We can generally say that czech prison service is moving in the right direction but standards of european prison service are slowly to realized and subserved. Some hypotheses, whose facts are considered by wider public opinion as automatically proved have been disproved. Hypotheses connected with hygienic absences and prison overcrowding were proved in very wide spectrum. Next main absences occur in the sphere of awareness of the inmates regarding services available to them during postpenitentiary care. This goes Hand in hand with the obscure system solution concerning these services and legislation of Czech Republic.

With sober point of view, the resulting facts from my thesis and research must be submitted and considered as a reflection of the inmates. The facts which ensue from research are in fact a reflection of czech prison and their current condition whose main deficiencies are overcrowding and logicly hand in hand impossibility of individual work with clients and unsatisfying hygiene condition.